

1727

**OM ORDFÖLJDEN I BÖRJAN AV
HUVUDSATSER OCH BISATSER
I SKRIVEN OCH TALAD INLÄRARSVENSKA**

Pro gradu -avhandling
Institutionen för nordiska språk
vid Jyväskylä universitet
Sommaren 1999

Mia Huolman
Minna Syngelmä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Huolman Mia Liisa och Syngelmä Minna Hannele	
Titel Om ordföljden i början av huvudsatser och bisatser i skriven och talad inläraarsvenska	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling Pro gradu
Avhandlingen färdig Sommaren 1999	Antalet sidor 94
<p>Sammandrag</p> <p>Avsikten med denna pro gradu -avhandling är att undersöka ordföljden i början av huvudsatser och bisatser i den allmänna språkexamen för vuxna. Vi beskriver och jämför hur syntaxen skiljer sig i testdeltagarnas skrift och tal. Vi har tagit med de tre första satsleden, bland vilka det i de flesta fall finns subjekt, finitverb och något annat satsled, vanligen adverbial eller objekt. Olika kombinationer mellan dessa tre konstituenterna kallas positionstyper. Med hjälp av dessa positionstyper beskrivs variationen i inläraarspråkets syntax, men satserna jämförs också med målspråksnormen och på så sätt kan behärsksningen av vissa syntaktiska företeelser kartläggas. De mest centrala företeelser som granskas är inversionen i huvudsatser och placeringen av rörliga bestämningar i bisatser. Vår undersökning är närmast kvantitativ, men också kvalitativa faktorer iaktas.</p> <p>Undersökningsmaterialet består av 33 finska testdeltagares svar i det skriftliga och muntliga delprovet av examen. Vi har tagit med personer från examens tre olika kunskapsnivåer och undersöker om nivån är av betydelse för behärsksningen av ordföljden. Jämförelser kommer också att göras på en individuell nivå för att få reda på hurdana skillnader det finns mellan samma inlärares produktion i skrift och tal.</p> <p>I teoridelen behandlas de mest centrala begreppen i vårt arbete ur en teoretisk synvinkel. Vi redogör för hur skrivet och talat språk skiljer sig från varandra och varför. Vi beskriver vad som menas med inläraarspråk, vilka drag som utpräglar det och hur dessa drag påverkar syntaxen. Vi tar också upp faktorer som orsakar variation i inläraarspråket. Därefter ger vi en översikt över den normenliga ordföljden i början av huvudsatser och bisatser i svenskan. Sist redogör vi för hurdana resultat forskarna har fått av sina ordföljdsundersökningar. Genom dessa tidigare resultat får vi viktig information om syntaktiska skillnader mellan skrift och tal samt om de fenomen som vållar svårigheter för finskspråkiga inlärares av svenska. En fördel med vårt material är att det är möjligt att jämföra en och samma persons skrift och tal.</p> <p>Resultaten visar bl.a. att den vanligaste fundamenttypen i påståendesatser var subjektfundament. Adverbial- och bisatsfundament var de näst vanligaste typerna. Testdeltagarna använde påfallande ofta ordföljden subjekt - verb - ett annat satsled. Inversionen i påståendesatser behärskades 85-procentigt i skrift och 69,1-procentigt i tal och behärsksningen steg i enighet med kunskapsnivån. Feltyperna i påståendesatser var utebliven inversion, felplacerade satsadverbial och dubbelt fundament. Den allmänna korrektheten i början av påståendesatser var bättre i skrift än i tal och den var likaså bättre ju högre ens kunskapsnivå var. I bisatser behärskades placeringen av rörliga bestämningar 67,4-procentigt i skrift och 36,9-procentigt i tal. Här kunde man inte märka någon tydlig tendens mot bättre behärsksning från nivå 3 till nivå 5. Kontexter som försvårade placeringen av rörliga bestämningar var verbet <i>vara</i> och perfekt i skrift och i talet hjälpverb samt verbet <i>vara</i>. Både i huvud- och bisatser fanns det mera variation i ordföljden i tal än i skrift. Ordföljden behärskades bättre i huvudsatser än i bisatser och inversionen i huvudsatser bättre än placeringen av rörliga bestämningar i bisatser.</p>	
Uppslagsord syntax, huvudsats, bisats, skrift, tal, inläraarspråk, fundament, inversion, rörlig bestämning	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	1
1.1 Syfte	1
1.2 Material	3
1.3 Metod	4
2 SKRIFT OCH TAL.....	6
2.1 Allmän jämförelse mellan skrift och tal	6
2.2 Syntaktiska skillnader mellan skrift och tal	8
3 INLÄRARSPRÅKET	11
4 ORDFÖLJDEN	14
4.1 Ordföljden i början av huvudsatser	14
4.2 Ordföljden i början av bisatser	17
5 TIDIGARE FORSKNING	21
6 ORDFÖLJDEN I BÖRJAN AV HUVUDSATSER I DE FINSKA TESTDELTAGARNAS SKRIFT OCH TAL	25
6.1 Påståendesatser	26
6.1.1 Positionstyperna i påståendesatser	26
6.1.2 Fundamenttyperna i påståendesatser	29
6.1.3 Subjektsinledda påståendesatser	32
6.1.4 Icke-subjektsinledda påståendesatser	35
6.1.5 Översikt över behärsningen av ordföljden i början av påståendesatser	46
6.2 Fråge- och imperativsatser	50
7 ORDFÖLJDEN I BÖRJAN AV BISATSER I DE FINSKA TESTDELTAGARNAS SKRIFT OCH TAL	53
7.1 Konjunktionsbisatser	56
7.1.1 Positionstyperna i konjunktionsbisatser	58
7.1.2 Inversion i konjunktionsbisatser	61
7.2 Relativsatser	62

7.2.1	Positionstyper i relativsatser.....	64
7.2.2	Relativsatser med två olika subjekttyper.....	65
7.3	Indirekta frågor.....	66
7.4	Placeringen av rörliga bestämmingar	70
7.4.1	Olika typer av rörliga bestämmingar	75
7.4.2	Kontexten för rörliga bestämmingar	77
7.5	Översikt över behärsningen av ordföljden i början av bisatser	79
8	JÄMFÖRELSE MELLAN HUVUDSATSER OCH BISATSER	82
9	SAMMANFATTNING.....	86
	LITTERATUR	93
	BILAGOR 1 - 8	

1 INLEDNING

1.1 Syfte

I denna pro gradu -avhandling undersöks ordföljden i huvudsatser och bisatser i skriven och talad inläraarsvenska. Det huvudsakliga undersökningsobjektet är början av satsen, dvs. de tre första konstituenterna. Vi undersöker vilket satsled som inleder huvudsatser och bisatser och i vilken ordning man placerar subjekt, predikat och andra satsled i början av satsen. Man kan anta att det är subjektet som vanligen inleder både huvud- och bisatser, men vi kommer att utreda vilka andra satsdelar det förekommer initialt och i vilken utsträckning. De mest centrala syntaktiska företeelser som granskas är inversionen i huvudsatser och placeringen av rörliga bestämmningar i bisatser. Dessutom undersöker vi hur den raka ordföljden behärskas i indirekta frågesatser. Alla dessa företeelser kommer sannolikt att orsaka problem för de finska inläraarna. Utebliven inversion kan orsakas av att regeln är annorlunda i finskan: man kan säga *Huomenna hän tulee* i finskan, men satsen *I morgon han kommer* är felaktig i svenskan. I bisatser kan placeringen av rörliga bestämmningar och formuleringen av indirekta frågor vara problematiska, eftersom regler för dem är annorlunda i bisatser och huvudsatser.

I detta arbete kommer vi att jämföra skriven och talad svenska. Även om skrift och tal baserar sig på samma grammatik finns det skillnader i deras syntax. De produceras under olika villkor och det är viktigt att förstå olikheter mellan dessa två produktionsprocesser då man undersöker strukturella skillnader mellan skrift och tal. I teoridelen kommer vi att klargöra hur skrivet och talat språk skiljer sig från varandra och varför. Vi tar upp syntaktiska skillnader mellan dem samt iakttar situationens inverkan på språket. I det sammanhanget klargör vi vilken typ av skrift och tal det är fråga om i vårt material.

Den svenska som vi undersöker är inläraarsvenska. Det är fråga om finskspråkiga inlärares svenska, som testas i den allmänna språkexamen för vuxna. Man kan anta att deras kunskaper i svenska är bättre i skrift än i tal, men detta behöver inte vara fallet hos sådana personer som tillägnat sina språkkunskaper i målspråksmiljö. Vi har tagit med personer från examens tre olika kunnighetsnivåer. I vår analys kommer jämförelser att göras först på en allmän nivå mellan skrift och tal. Sedan kommer skillnader mellan de olika kunnighetsnivåer att utredas. Är nivån av betydelse och kan de som fått bättre betyg också ordföljden bättre? Jämförelser kommer också att

göras på en individuell nivå för att få reda på hurdana skillnader det finns mellan inlärares produktion i skrift och tal. Dessutom överväger vi också kontextens inverkan på behärsningen av ordföljden, dvs. om den språkliga omgivningen har betydelse för placeringen av olika satsled.

Vår analys är närmast kvantitativ men också kvalitativa faktorer iaktas. Huvudvikten i vår undersökning ligger vid beskrivningen av inläraresvenskan, men vi jämför också inlärares språk med målspråksnormen och tar ställning till felen, så vårt arbete är både deskriptiv och preskriptiv. Analysen av felen är ju också en del av beskrivningen av inlärarespråket.

I teoridelen av denna undersökning kommer vi att behandla de mest centrala frågorna och begreppen i vår undersökning ur en teoretisk synvinkel. Först kommer vi att beskriva den allmänna språkexamen och presentera vårt material. Alla fakta beträffande examen, dess olika nivåer och delprov samt bedömning har förklarats med hjälp av utbildningsstyrelsens publikation Promemoria av utvecklingsgruppen för språkundervisning för vuxna. Sedan beskrivs hur materialet har behandlats och vilka metoder som har använts i denna undersökning. I kapitel 2 redogör vi för skillnader mellan skrift och tal, först allmänna skillnader och sedan syntaktiska, dvs. hur talspråkets syntax kan avvika från skriftens norm.

I kapitel 3 beskriver vi vad som menas med inlärarespråk och vilka särdrag som är karakteristiska för det. Vi tar också upp faktorer som ger upphov till variation i inlärarespråket. Därefter, i kapitel 4, ger vi en översikt över den normenliga ordföljden i början av huvudsatser och bisatser i svenskan. Svenskans tal- och skrivsyntax har tidigare studerats både ur den infödda talarens och språkinlärares perspektiv. I kapitel 5 redogör vi för hurdana resultat forskarna har fått av sina ordföljdsundersökningar och tar upp de viktigaste fenomen som vållar svårigheter för språkinlärare. I vårt material är det möjligt att jämföra samma personers skrift och tal, vilket inte har varit fallet med de undersökningar som vi bekantade oss med. Detta är en tydlig fördel då man undersöker skrivet och talat inlärarespråk.

Själva undersökningen består av två huvuddelar: ordföljden i början av huvudsatser (kapitel 6) och ordföljden i början av bisatser (kapitel 7). Både huvudsatser och bisatser har indelats i olika satstyper och vi ger en översikt över hurdana ordföljdsvarianter det förekommer i början av dessa satstyper. Vi redogör också för hur den normenliga ordföljden behärskas i skrift och tal. Därefter, i kapitel 8, jämförs behärsningen av ordföljden i huvudsatser och bisatser och kartläggs vilken

företeelse som var svårare för testdeltagarna: inversionen i huvudsatser eller placeringen av rörliga bestämmingar i bisatser.

1.2 Material

I denna pro gradu -avhandling kommer vi att analysera skriven och talad svenska i den allmänna språkexamen för vuxna. Materialet fick vi från Högskolornas språkcenter som är ansvarig för denna examen. Vi undersöker 33 finskspråkiga testdeltagares skriftliga och muntliga svar. Testet består av tre färdighetsnivåer (grundnivån, mellannivån och den högsta nivån) och testdeltagarna får själv välja vilken nivå de deltar i. Vi har valt att undersöka mellannivån som är den enda nivån där det finns tillräckligt med deltagare för våra ändamål.

Till grund för denna examen ligger en niogradig språkkunnighetsskala efter europeisk modell (se bilaga 1). Språkkunigheten indelas i nio nivåer från en elementär språkkunighetsnivå till ett så kallat fullständigt behärskande av språket. För själva examen utnyttjas åtta nivåer (1 - 8) - det fullständiga behärskandet mäts inte. Testet på grundnivån motsvarar stegen 1 - 3 på språkkunighetsskalan, mellannivån stegen 3 - 5 och den högsta nivån stegen 5 - 8. Det är lättast att jämföra deltagarnas prestationer inom en och samma färdighetsnivå eftersom uppgifterna då är desamma för alla. Testen består av fem delprov: textförståelse, skrivning, talförståelse, tal samt strukturer och ordförråd. Vart och ett av de fem delproven bedöms separat enligt språkkunighetsskalan.

Vårt material består av det skriftliga delprovet och en del av det muntliga delprovet. På mellannivån innehåller delprovet i skrivning två uppgifter som består av två skriftliga meddelanden. I vårt material var den ena uppgiften att skriva en insändare och den andra att skriva ett halvofficiellt brev enligt givna anvisningar. Deltagarna hade 40 minuter på sig att klara av uppgifterna. I bedömningen fästs uppmärksamheten vid hur bra, naturligt och ändamålsenligt meddelandet är.

Taltestet utförs i språkstudio och svaren bandas. På mellannivån innehåller testet bl.a. frågor att besvara, simulerade samtal, fingerade sociala situationer och två två-minuters berättelser (planeringstiden också två minuter). Svaren bedöms med hänsyn till hur tydliga, naturliga och ändamålsenliga de är. Av taltestets uppgifter har vi valt de två berättelserna eftersom de övriga

talkunnighetsuppgifterna mestadels består av tämligen korta repliker. Berättelseuppgifterna är mest jämförbara med de skriftliga uppgifterna.

För att kunna jämföra de olika nivåerna har vi valt tio personers muntliga och skriftliga prestationer från varje kunnighetsnivå (3, 4 och 5), sammanlagt 60 skriftliga meddelanden och 60 muntliga berättelser. Många testdeltagare fick olika resultat i det skriftliga och muntliga delprovet, t.ex. man kunde placeras på kunnighetsnivå 3 i skrift och på nivå 4 i tal. För att få ihop tio prestationer både i skrift och tal på varje kunnighetsnivå, räckte 30 personer inte till, utan vi var tvungna att ta med tre extra personer. Förutom skillnaderna mellan de olika kunnighetsnivåerna undersöker vi också skillnaderna mellan en och samma persons muntliga och skriftliga prestationer. Om testdeltagarna skall tilläggas att vi vet deras namn och på vilken kunnighetsnivå de har placerats i det skriftliga och muntliga delprovet samt deras allmänna kunnighetsnivå, men vi har inga uppgifter om hur de har tillägnat sig svenska. Sådana uppgifter skulle ha varit intressanta vid analyseringen av resultat.

1.3 Metod

Behandlingen av det skriftliga materialet började med att på datorn renskriva kopiorna av testdeltagarnas ursprungliga svar. Det var en betydligt mera tidskrävande process att transkribera de muntliga svaren som var inspelade på kassetter. Det medförde ett antal problem och valsituationer, t.ex. beträffande olika markeringsätt. Vi transkriberade det muntliga materialet uttalsenligt t.ex. *ja e (jag är)* och markerade pauser, men i vårt arbete var en mera noggrann fonetisk beskrivning inte nödvändig. Därmed använde vi inga fonetiska och prosodiska specialtecken. Markeringen av pauser var av betydelse på några ställen för att tydliggöra satsgränser. Transkriberingen försvårades av att testdeltagarna ställvis talade mycket snabbt och hackigt. I deras tal förekom det också meningslösa ordsekvenser och ofullbordade satser, när de inte var säkra på hur de skulle fortsätta. Av dessa skäl var vi tvungna att lyssna på deras svar upprepade gånger.

Efter att ha skrivit de båda delmaterialen på datorn indelade vi dessa data i huvudsatser och bisatser samt bristfälliga/oklara satser. Vi använde särskilda koder för olika typer av huvudsatser och bisatser. Därefter analyserade vi satsernas början och markerade de tre första satsleden med bestämda bokstäver. Som modell har vi haft en positionsgrammatisk sekvensmodell som Matti Rahkonen använde i sin undersökning Huvudsatsfundamentet hos finska inlärare av svenska och svenska inlärare av finska (1993). Enligt denna modell har satsdelarna olika möjliga positioner i

satsen. Yttrandet planeras från vänster till höger i en temporal ordning och det som produceras först bestämmer det följande. Bland de tre första konstituenten som vi markerade fanns det i de flesta fall både subjekt och predikat, satsens huvudkonstituenten, men i några satser stod subjektet eller predikatet först på fjärde plats och då tog vi med den fjärde konstituenten. Det blir ett antal olika kombinationsmöjligheter mellan dessa tre eller fyra konstituenten och dessa kombinationer kallas positionstyper. De positionstyper som var syntaktiskt felaktiga markerades för att underlätta analysen.

Med hjälp av OCP -programmet räknade vi antalet olika satser och positionstyper och sedan räknade vi deras procentuella andelar. Alla undersökta företeelser har beskrivits både med procentuella andelar och absoluta antal för att analysen inte skulle bli missledande, eftersom antalet några syntaktiska företeelser var mycket litet i materialet. Ett index som anger de korrekta kombinationernas andel av alla kombinationer i en viss kontext räknades med formeln $100 * (\text{rätt} / (\text{rätt} + \text{fel}))$, t.ex. andelen bisatser med korrekt placerade satsadverbial av alla bisatser med satsadverbial. Statistiska signifikanser räknades med SPSS -programmet.

Acceptabiliteten av testdeltagarnas satser har bedömts enligt vår egen språkkänsla och vi har också använt olika grammatikböcker som hjälpmedel. Vi har försökt försäkra analysens reliabilitet från transkribering och kodning till klassificering av satser och satsdelar genom att vi båda två har gått igenom materialet. Sedan har vi jämfört våra åsikter om materialet, diskuterat de problematiska fallen och kommit fram till ett enigt beslut.

2 SKRIFT OCH TAL

Skriften och talet skiljer sig från varandra och i detta kapitel kommer vi att förklara hur och varför. Först, i avsnitt 2.1, jämför vi allmänt hur det skrivna och talade språket skiljer sig och sedan i avsnitt 2.2 redogör vi för några syntaktiska skillnader mellan skrift och tal.

2.1 Allmän jämförelse mellan skrift och tal

Skrift och tal produceras under olika villkor. Det är viktigt att förstå olikheter mellan dessa två produktionsprocesser då man undersöker strukturella skillnader mellan tal och skrift. Förutom de olika produktionsprocesserna ska man också ta hänsyn till den yttre situationen och vilken typ av skrift resp. tal det gäller. Dessa faktorer behandlar vi först på en allmän nivå och sedan i anknytning till vårt eget material.

Skriften och talet skiljer sig i att talet produceras snabbt och skriften långsamt (Einarsson 1978, 29). Talet följer omedelbart på tanken, medan det vanligen går längre tid mellan tanken och dess skriftliga form. Den talande hinner inte alltid planera och censurera sitt språk, vilket leder till att språket kan bli enklare, kortare, mindre enhetligt och logiskt än välplanerad skrift. Syntaxen kan vara mycket sönderhackad; det förekommer ofta brott mot syntaxen såsom avbrott, repetition, pauser och korrekationer. (Teleman & Wieselgren 1970; 79, 81, 99.) Det ogenomtänkta, oförberedda kan även leda till en onödig mångordighet, när man trevar efter det rätta uttrycket för tanken eller söker efter den tanke som man vill uttrycka (Wellander 1973, 27). Den skrivande har däremot ofta gott om tid att tänka över och bygga långa, logiskt konstruerade meningar (Teleman & Wieselgren 1970, 80).

Ett annat sätt hur det skrivna och talade språket skiljer sig är att skriften bevaras längre än talet, som normalt försvinner direkt. Den skrivande vill därför gärna att texten på alla sätt är korrekt och ser bra ut. (Einarsson 1978, 30.) När man talar kan man också använda prosodiska signaler: tryck, intonation, röstläge, tempo och kvantitet. Med dessa medel kan man betona det element man vill och undvika missförstånd samt överföra ens känsloläge och attityder. (Teleman & Wieselgren 1970, 79 - 80.) Detta är svårare i skrift och kan endast göras i begränsad utsträckning genom ordval, ordföljd och med hjälp av olika skiljetecken (Wellander 1973, 50).

Talsituationen är också mera speciell än skrivsituationen. Karakteristiskt för tal är att det oftast finns bara en sändare och få mottagare. I skrift kan bakom ett meddelande stå flera sändare och mottagarna kan vara oöverskådligt många. Detta leder till att innehållet måste behandlas mera generellt och abstrakt i skrift. (Teleman & Wieselgren 1970; 79, 81, 98.) Talet anses däremot vara mera skiftande och starkare färgat av person, tid och ort (Wellander 1973, 13). Talsituationen är speciell också därför att mottagarna oftast finns i en viss miljö tillsammans med sändaren och den talande kan komplettera sina yttranden med overbala medel, t.ex. med pekningar. Skriven text är vanligen monolog, medan tal nästan alltid är dialog. Därför är tal normalt fullt av pronomen eller substantiv i bestämd form, vilkas syftning är fullt klar i situationen. (Teleman & Wieselgren 1970, 81 - 82.) I samtalssituationer finns det också olika regler för hur de samtalande skall turas om att föra ordet och talaren måste ofta minimera längden på sina repliker (Anward 1983, 65).

Enligt Einarsson (1978, 1 - 2) innehåller både talspråk och skriftspråk ett spektrum av stilar, allt från spontant tal till flera gånger bearbetade texter. Det finns tal som är uppläsning av skrivna eller i minnet lagrade texter, man har t.ex. planerat det på förhand (Teleman & Wieselgren 1970, 18). Personer som läser och skriver mycket påverkas också ofta i sitt tal av böckernas och tidningarnas språk (Wellander 1973, 14). På samma sätt finns det skrift som står talet nära, t.ex. privata brev och dagböcker (Teleman & Wieselgren 1970, 78). De som inte är vana att skriva kan också ha talspråkliga drag i sin skrift (Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 84). Tidigare ansåg man att det skrivna språket närmast var nedskrivet tal. Men senare har man börjat anse skriften som mönster för det talade språket. Talet skulle sålunda endast vara ett mer eller mindre vårdslöst återgivande av skriften. (Wellander 1973, 12,14.) När man jämför tal och skrift är det ofta spontant talspråk och kanslisvenska som det gäller. Dessa är även syntaktiskt två ytterpunkter och har mycket olika förutsättningar (Teleman & Wieselgren 1970, 78).

I vårt material är det muntliga språket inte helt spontant talspråk utan det är fråga om en testsituation i språkstudio där man har två minuters tid att förbereda sig för att berätta om det givna ämnet. Planeringstiden är dock så kort att man väl kan kalla språket relativt spontant. Det gäller inte heller något samtal med närvarande mottagare, då man måste ta hänsyn till de andra. Men man får inte heller tala hur länge som helst utan taltiden är två minuter. Det är också möjligt att testsituationen gör att deltagarna talar mera skriftspråkligt än normalt.

Det skriftliga materialet i vår studie är inte heller något utpräglat kanslispråk utan ganska sannolikt talspråkligare, speciellt i fråga om insändaruppgiften. Testdeltagarna måste skriva under tidspress så

de kan inte obegränsat bearbeta och finslipa sin text. Planeringstiden gör att språket ändå inte är spontant.

Det är också möjligt att språket i vårt material får sin prägel av att testet på t.ex. mellannivån kostar flera hundra mark. Testdeltagarna är troligen välmotiverade, har förberett sig för testet och anstränger sig sannolikt mer än vanligt för att få ett gott resultat. I detta sammanhang kan man fråga i vilken utsträckning språket påverkas av den yttre situationen. Människor kan ändra sitt sätt att tala efter faktorerna i tal- och skrivsituationen, t.ex. beroende på ämnet, uppgiften och mottagaren. Men det finns också många människor vars sätt att tala och skriva i stort sätt är konstant från situation till situation. Hultman och Westman (1977, 14 - 20) har också observerat att eleverna i skolan sällan förändrar sitt personliga språk från en viss övningstyp till en annan. De som är duktiga i att skriva brukar klara alla typer av övningar med framgång. Hultman och Westman kommer till den försiktiga slutsatsen i sin resonemang att en persons sätt att använda språket främst får sin prägel av hans/hennes personliga språkbruk snarare än de tillfälliga situationsfaktorerna. Enligt Linell (1984; 216, 260) anpassas alla människors språkbruk mer eller mindre till situation och syfte. Språkanvändningen är situationsanpassad men inte enbart bestämd av situationen. Vad någon säger i en viss situation bestäms snarare av den enskilda talarens kommunikativa avsikter och behov och av hans tolkning av situationen.

2.2 Syntaktiska skillnader mellan skrift och tal

Skriftens och talets meningar baserar sig på samma grammatik, men skillnaderna i deras syntax beror på att grammatiken används på olika sätt. Syntaxen får sina särdrag av de olika krav som skriv- och talsituationen ställer och av de olika produktionsprocesserna. Variationen kan också dels bero på individens personliga smak och begåvning. (Teleman & Wieselgren 1970, 82.) I detta avsnitt beskriver vi några karakteristiska drag i skriftens och talets syntax. Speciellt talspråket kan avvika från ordföljdsreglerna av olika skäl, framför allt p.g.a. den omedelbara kommunikationssituationen då information ska förmedlas tydligt och då man ofta är tvungen att planera sitt yttrande först medan man talar. De dragen som tas upp i det följande har upptäckts i L1-svenskan (svenska som modersmål) men de kan även påverka inlärnarnas språk.

Teleman & Wieselgren (1970, 87) anser att korta satser och en enkel syntax är kännetecknande för det talade språket. Men det finns även undersökningar som ger för resultat att talets syntax är minst

lika komplex som skriften eller t.o.m. mera komplex (Beaman 1984, 78; Halliday 1987, 65). I talet är sidoordning vanligare än underordning. Den här tendensen kan vi också märka i att bisatser kan ha huvudsatsordföljden: *Lasse sa att han skulle inte komma*. Det här exemplet liknar en direkt anföring; *att* verkar fungera som ett kolon. Det kan också hända att *att* som står efter konjunktionerna *så* och *för* inte behandlas som bisatsinledare: *Hon är så sjuk så att hon kan inte gå längre*. (Teleman & Wieselgren 1970; 81, 84, 86.) Talet kan även ha huvudsatsens omvända ordföljd i bisats: *Man begriper inte att i så fall är saken klar* (Wellander 1973, 216).

Teleman och Wieselgren (1970, 86) anger att det finns färre bisatser i tal än i skrift. Enligt Hultman och Westman (1977, 190) är detta inte fallet. De hänför sig till 'Skrivsyntax' och 'Talsyntax' undersökningar (undersökningsprojekt i Lund på 1970-talet) som ger ett motsatt resultat. Kännetecknande för skriften är bl.a. satsförkortningar, adjektivattribut och genitivattribut, vilka gör språket mer koncentrerat och minskar antalet bisatser. I talet använder man hellre fullständiga synonyma satser. De vanligaste bisatstyperna i tal är *att*-satser, *som*-satser, indirekta frågesatser samt tids- och villkorssatser. (Teleman & Wieselgren 1970, 86 - 88.) Antalet bisatser ökar i mer formella talsituationer enligt Hultman och Westman (1977, 189).

Talet föredrar efterställda attribut (prepositionsattribut, relativsatser), vilket är ett tecken på talets högertyngd. Informativa och tunga element flyttas hellre mot satsens slut; t.ex. presenteringskonstruktion (*Det kom två pojkar till oss i går*), emfatisk omskrivning (*Det var i går jag köpte bilen*), extraponeringskonstruktion (*Det var trevligt att du kom*) och *vad för*-konstruktion i frågor (*Vad har du träffat för några forskare?*). Satsadverbialen (bl.a. *faktiskt*, *ju*, *alltså*, *väl*, *förstås*) kan i spontant talspråk även stå sist i satsen, vilket bidrar till satsens högertyngd. (Teleman & Wieselgren 1970; 81, 90 - 92, 94.)

I talet börjar man vanligen med det viktigaste ordet (Wellander 1973, 29). Det inledande ledet är ofta definit, t.ex. ett personligt eller ett demonstrativt pronomen eller ett definit adverb (*då*, *nu*, *idag*, *där*, *dit*) (Teleman & Wieselgren 1970, 90). Detta beror ofta på att ledet i fråga syftar på något redan känt; tema. Därefter följer det som skall sägas om detta tema. Denna nya information kallas för rema. (Linell 1984, 212 - 213.) Indefinita led i början av satsen undviks och i stället används *det* som formellt subjekt (se ovan). I talet kan man också oftare flytta led ur en underordnad sats till meningens början (s.k. satsfläta): *Igår tror jag att han var hos oss*. (Teleman & Wieselgren 1970, 90 - 92.)

Om en sats inleds med ett långt tidsadverbial eller ett villkorsadverbial, dubbleras det ofta med ett litet pronominellt led: *Om du kommer, så far jag* (Teleman & Wieselgren 1970, 90 - 92). Dubbleringen kan även ske för att ge emfas: *Lasse, han är inte dum*. En annan typ av dubblering förekommer i slutet av meningen: *Lasse är inte dum, han*. Supinumformer kan också dubbleras i talet: *Jag har inte kunnat gått ut i dag*. (Linell 1984, 234 - 235.)

En annan stor skillnad beträffande huvudsatsens början mellan skrift och tal är att talet mycket oftare än skriften har objekt som inledande satsled: 14 % i tal resp. 1 - 2 % i skrift (Hultman & Westman 1977, 215). Andra skillnader mellan skrift och tal är i talet förekommande brott mot syntaxen (se avsnitt 2.1), olika utelämningar samt polysyndes dvs. konjunktionerna *och* eller *eller* bibehålls mellan alla leden vid uppräknings (bilar å motorcyklar å hästar å bussar) (Teleman & Wieselgren 1970, 97).

3 INLÄRARSPRÅKET

Språket som är undersökningsobjektet i denna pro gradu -avhandling är inlärarssvenska. Detta betyder att man kan förvänta mera syntaktisk variation och normavvikelser än när det gäller L1 svenska. I det följande kommer vi att beskriva vad som menas med inlärarsspråk, vilka drag som utpräglar det och hur dessa drag påverkar syntaxen. Vi kommer också att redogöra för faktorer som orsakar variation i inlärarsspråket.

Språkinläraren formulerar speciella regler för sina yttranden. Dessa regler behöver inte ha någon direkt motsvarighet i **målspråket** (det språk som skall läras in) eller i **källspråket** (inlärarens modersmål, L1). Dessa särskilda språksystem som avlöser varandra på väg mot en fullständig behärskning av målspråket kallas **inlärarsspråk**. I vissa fall avlöser de här speciella reglerna varandra i en bestämd ordningsföljd tills den korrekta regeln behärskas. Detta kallas en **inlärningsgång**. (Viberg 1987, 6 - 7.) T.ex. Hyltenstam (1978) fann en sorts inlärningsgång vid inläringen av svenskans negation i huvudsatser och bisatser: behärskning av den postfinita negationen i huvudsatser (*Han kommer inte*) var ett villkor för behärskning av den prefinita negationen i bisatser (*som inte kommer*). Han upptäckte också att innan inläarna lärde sig den prefinita negationen i bisatser hade de ett mycket allmänt övergångsstadium: postfinit negation i både huvud- och bisatser.

Man kan urskilja några generella drag i inlärarsspråket: förenkling, övergeneralisering, undvikande, helfrasinläring, innovationer och kompensatoriska element samt element från andra språk än målspråket (Viberg 1987, 30). Innovationer och kompensatoriska element har att göra med lexikala företeelser så de är inte av betydelse i detta sammanhang. I det följande beskriver vi de övriga dragen och hur de påverkar syntaxen i inlärarsspråket.

Förenkling betyder att inläarna har en tendens att lämna ut t.ex. ändelser, artiklar, prepositioner eller hela satsled (*dom jobbar inte>inte jobba*). Det rör sig vanligen om sådana element som kan förutsägas av sammanhanget. Syntaktisk förenkling kan leda till att yttrandet delas in i flera korta bitar (ca två ord) som följs av paus. (Viberg 1987, 31 - 32.)

Övergeneralisering innebär att en regel tillämpas för generellt (Viberg 1987, 33). Platzack (1987, 89) nämner att invandrarna gärna generaliserar svenskans huvudsatsordföljd till bisatsen.

Enligt Viberg har de också svårt att lära sig svenskans omvända ordföljd då ett annat satsled än subjektet inleder huvudsatsen, dvs. de övergeneraliserar regeln att predikatet kommer efter subjektet. När de sedan lärt sig tillämpa den omvända ordföljden, kan de göra det felaktigt, t.ex. efter en samordnande konjunktion eller efter ett frågeord i en indirekt fråga:

Jo, men *hade han* också en fin stor hund.

Nu kan jag säga vad *vill jag*. (Viberg 1987, 33 - 34.)

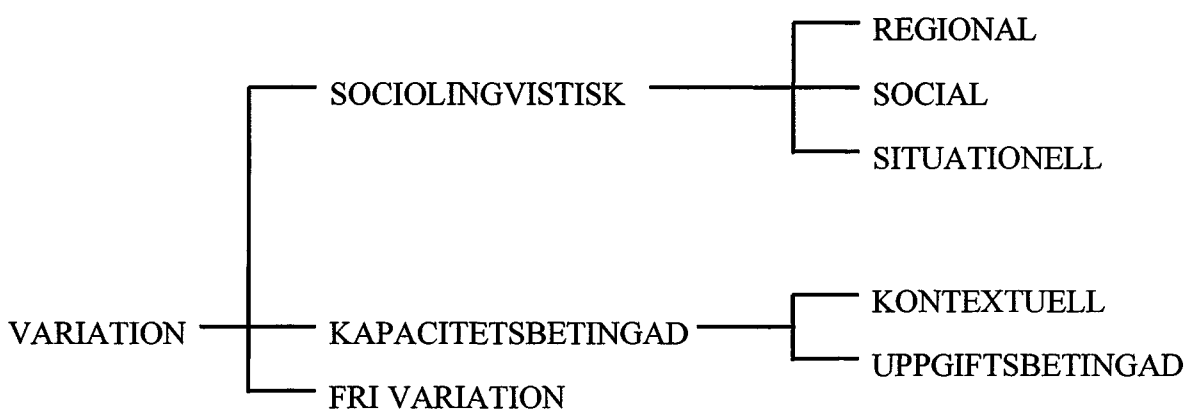
Undvikande är ofta svårt att upptäcka, eftersom det inte leder till direkta fel. Det kan dock tydligt påverka uppbyggnaden av ett inlärarespråk. Inlärares undviker element eller strukturer som känns svåra eller saknar motsvarighet i modersmålet. T.ex. japaner tenderar att undvika relativsatser i sin inläraresengelska, eftersom relativsatserna i japanska är av en helt annan typ. (Viberg 1987, 35 - 36.)

Helfrasinläring betyder att yttranden lärs in som onalyserade enheter utan möjlighet att variera deras struktur. Inlärares ger intryck av att behärska t.ex. en viss syntaktisk struktur, men han/hon kan inte använda den i en ny situation eller kontext. (Viberg 1987, 37 - 38.) Bolander (1987; 30, 63), som undersökte placering av negation och adverb i vuxna invandrares svenska, upptäckte att inlärares hade en tendens att hålla samman vanliga ordsekvenser, t.ex. *inte så mycket/många* eller *inte så* + adjektiv. Detta ledde bl.a. till efterställning av *inte* i bisatser: *som kan inte så mycke*.

Element från andra språk än målspråket kan vara element från inlärares modersmål eller från något annat språk som inlärares behärskar. I synnerhet när inlärares kan ett språk som ligger närmare målspråket än modersmålet, är det möjligt att element hämtas från det närbesläktade språket. När inlärares med avsikt använder element från andra språk och dessa har anpassats till målspråket, är det fråga om **lån**, medan **kodväxling** innebär att man helt övergår till ett annat språk. Vanligtvis omedvetet överförande av element från andra språk kallas **transfer**. Man talar om positiv transfer då överförandet leder till en struktur som är korrekt på målspråket, och negativ transfer (interferens) då överförandet leder till en felaktig struktur. (Viberg 1987; 41, 44, 51.) Det finns studier t.ex. av Bickerton och Givón (1976) som visar att transfer kan drabba basordföljden och att den är vanligare hos lågpresterande än hos duktiga inlärares (se Odlin 1989, 93). Taylor (1975, 84) upptäckte i sin studie att de lågpresterande studenterna var benägna att producera fel med inverkan från modersmålet, medan de mer avancerade studenterna producerade flera övergeneraliseringsfel.

Inom ramen för detta arbete är det inte möjligt att ge prov på att en viss drag i inlärarespråket har orsakat en viss syntaktisk företeelse, eftersom det skulle förutsätta jämförelsematerial i L1-svenskan. I vissa ställen har vi ändå gjort försiktiga slutsatser om orsaken till vissa ordföljdsval. Dessutom är variationen i inlärarespråket en summa av inverkan av faktorer, t.ex. man ska ta hänsyn till situationen och talarens kommunikativa avsikter och behov. Enligt Viberg (1989, 56 - 62) finns det olika typer av variation i inlärarespråket: sociolingvistisk, kapacitetsbetingad och fri variation, som illustreras i följande figur:

FIGUR 1: Olika typer av variation i inlärarespråket

Sociolingvistisk variation betyder att inlärarespråket varierar beroende på individens geografiska och sociala ursprung samt den omedelbara situationen och samtalspartnern. Situationen påverkar språket t.ex. så att man använder annorlunda språk i formella resp. informella situationer. Den kapacitetsbetingade variationen beror på inlärares bristande kapacitet på målspråket och kan vara kontextuell eller uppgiftsbetingad. Den kontextuella variationen betyder att den språkliga kontexten påverkar inlärarespråket. Vissa kontexter gör det lättare för inlärares att producera korrekta strukturer och vissa ger upphov till flera fel. Den uppgiftsbetingade variationen innebär att variationen i inlärarespråket kan förklaras med uppgiftens art och svårighetsgrad. Inlärarespråket kan testas med hjälp av olika uppgifter, t.ex. fritt tal, imitation, skriven satskombination och grammatikalitetsbedömning. En viss grammatikregel kan behärskas bättre när man kan ägna uppmärksamhet åt formen, såsom är fallet t.ex. i grammatikalitetsbedömning. När fokuset däremot ligger på innehållet, t.ex. i fritt tal, kan man producera flera okorrekta strukturer. Det finns också s.k. fri variation i inlärarespråket, med vilken menas sådan variation som är oförutsägbar och som inte kan förklaras med någon faktor.

4 ORDFÖLJDEN

I det här kapitlet redogör vi för den grammatiska ordföljden i början av huvudsatser och bisatser. I svenskan är ordföljden inte så ledig som i finskan, vilket ibland medför problem för de finska inlärarna. Satsleden har sina bestämda platser, beroende på om det gäller huvudsats eller bisats. Vi redogör för den svenska satsstrukturen i början av huvudsatser och bisatser med hjälp av ett satsschema av Paul Diderichsen (1962). Som källor i det här kapitlet har vi också använt Kurs i svensk grammatik 2 av Mirja Saari och Ingegerd Nyström, Nusvensk grammatik av Nils Jörgensen och Jan Svensson samt Svensk grammatik av Olof Thorell.

4.1 Ordföljden i början av huvudsatser

Huvudsatser är självständiga enheter och de kan vara påstående-, fråge- eller imperativsatser. Diderichsen beskriver huvudsatsernas struktur med ett huvudsatsschema, som man kan se nedan:

förfält		mittfält			slutfält		
s.o. konj.	fundament	v	s	a	V	S	A
-	Jag	kan	-	inte	komma	-	i dag.
Och	därför	har	vi	-	sålt	huset.	-

s.o.= samordnande

Satsen indelas i tre fält: förfält, mittfält och slutfält. Inom dessa fält finns det olika positioner för olika satsled. Med **fundament** avses det satsled som inleder satsen efter eventuella samordnande konjunktioner (t.ex. *och, men, för, utan*). Vanligen utgörs fundamentet av satsens subjekt, men även adverbial, objekt, predikatsfyllnad och t.o.m. verbets infinita form kan flyttas fram till satsens början. Då markeras den position där det ifrågavarande ledet annars hade stått med (-).

Efter fundamentet står verbets finita form (v). När subjektet (s) inte inleder satsen, står det direkt efter verbfinitet. Därefter följer satsadverbialen (a), dvs. negationen och andra rörliga bestämmingar (t.ex. *ofta, alltid, ändå, gärna, absolut*). I slutfältet står verbets infinita form (V), objekt/predikatsfyllnad (S) och till sist övriga adverbial (sk. TSR-adverbial).

Vi analyserar först ordföljden i början av påståendesatser med hjälp av Diderichsens huvudsatsschema:

förfält		mittfält			slutfält		
s.o. konj.	fund.	v	s	a	V	S	A
(1)	Hon	kommer.					
(2)	Hon	kommer	-	inte.			
(3)	men hon	har	-	alltid	kommit	-	i tid.
(4)	Hon	kan	-	inte	komma.		
(5)	Nu	kommer	hon.				
(6)	När hon kommer,	kan	vi	-	börja.		
(7)	I dag	kommer	hon	inte.			

När ordföljden är rak, såsom i satserna (1) - (4), står subjektet före predikatet. När satsen har en negation eller en annan rörlig bestämning, står denna efter predikatet, som t.ex. i (2). Vid rak ordföljd är ordningen därmed följande:

subjekt -> predikat -> rörlig bestämning.

När predikatet består av två eller flera delar, som i (3) och (4), placeras rörliga bestämningar efter den första delen, dvs. efter det finita verbet.

När satsen inleds med ett annat satsled än subjektet (i fortsättningen icke-subjekt), såsom i satserna (5) - (7), står predikatet före subjektet, och ordföljden är därmed omvänd:

icke-subjekt -> predikat -> subjekt.

Fundamentet kan även utgöras av en bisats som i exempelmening (6): *När hon kommer, kan vi börja.* Vid omvänd ordföljd står negationen och andra rörliga bestämningar först på fjärde plats efter fundamentet, predikatet och subjektet; t.ex. i (7): *I dag kommer hon inte.* I det här sammanhanget koncentrerar vi oss endast i för- och mittfältet, inte hela satsen/meningen.

Ordföljden i frågesatser kan också vara rak eller omvänd. När satsen inleds med ett frågeord, såsom i exempelsatsen (8) nedan, är ordföljden omvänd, eftersom subjektet står efter predikatet. Därefter följer den rörliga bestämningen, i det här fallet negationen. Ordningen är därmed:

icke-subjekt -> predikat -> subjekt.

När satsen saknar ett frågeord, såsom i (9), är ordföljden också omvänd. Då inleds satsen med predikatet, och subjektet följer därefter:

predikat -> subjekt -> icke-subjekt.

Sådana här verbinledda ja/nej -frågor saknar fundament. När det frågande pronomenet utgör satsens subjekt eller en bestämning till subjektet, såsom i (10) och (11), är ordföljden rak: *Vem kommer där? Vilka spelare gjorde mål?* Då är ordningen:

subjekt -> predikat -> andra bestämningar.

förfält		mittfält			slutfält		
s.o. konj.	fund.	v	s	a	V	S	A
(8)	Varför	kommer	hon	inte?			
(9)	-	Kommer	hon	inte?			
(10)	Vem	kommer	-	-	-	-	där?
(11)	Vilka spelare	gjorde	-	-	-	mål?	

Imperativsatser saknar subjekt och består därmed bara av predikatet och därefter eventuellt följande bestämningar; t.ex. i (12) *Kom hit!* och (13) *Skriv snart!*. Negationen står efter verbet: (14) *Skratta inte!*. Såsom frågor utan frågeord, saknar imperativsatserna fundament.

förfält		mittfält			slutfält		
s.o. konj.	fund.	v	s	a	V	S	A
(12)		Kom	-	-	-	-	hit!
(13)		Skriv	-	-	-	-	snart!
(14)		Skratta	-	inte!			

4.2 Ordföljden i början av bisatser

Bisatser är inte självständiga enheter utan utgör led i huvudsatser. Det finns tre typer av bisatser: 1) bisatser som inleds med en underordnande konjunktion (t.ex. *att, om, eftersom, när, fast*), 2) relativsatser och 3) indirekta frågesatser. Ordföljden i bisatser är alltid rak och negationen samt andra rörliga bestämningar står före predikatet. Därmed har de en annan ordföljd än huvudsatser, vilken kan illustreras med Diderichsens bisatsschema:

förfält		mittfält			slutfält			
s.o. konj.	u.o. konj./ adv./pron.	s	a	v	V	S	A	
(15)	-	att	jag	inte	kan	resa	-	dit
(16)	och	om	vi	-	säljer	-	den	-

u.o.= underordnande

I bisatsschemat finns det ingen position för fundament, utan förfältet består av två konjunktionspositioner, en för samordnande och en för underordnande konjunktioner. I den senare positionen kan det även stå relativa pronomen och adverb (*som, där*) samt frågepronomen och frågeadverb (*vem, hur*). Även mittfältet är annorlunda än i huvudsatsschemat: subjektet står först, sedan satsadverbialen och först därefter predikatet:

subjekt -> icke-subjekt -> predikat.

Slutfältet är likadant både i huvud- och bisatsschemat.

Satserna (15) och (16) ovan är exempel på bisatser som inleds med en underordnande konjunktion. Vi ska först analysera bisatser av denna typ. Att-satser (15) hör till de vanligaste bisatserna. Konjunktionen *att* stryks ofta efter en kort huvudsats, t.ex. *Jag tror jag kan göra det*. I ledigare stil kan att-satser ha omvänd ordföljd, t.ex. *Han säger, att i dag kan han inte komma*. Adverbialet *i dag* har flyttats fram till subjektets plats och då måste predikatet stå på följande plats, före subjektet.

Om-satser (16) hör till villkorsbisatser (konditionala bisatser). Andra konjunktioner som inleder villkorsbisatser är t.ex. *ifall* och *bara*. Det finns också frågeformade konditionala bisatser som har huvudsatsordföljd: *Är han klok så gör han det* (= *Om han är klok, så gör han det*). Sådana villkorsbisatser kan endast inleda meningen.

Konjunktionerna *för att* och *så att* inleder avsiktsbisatser (finala bisatser): *Jag tog taxi för att jag skulle komma i tid. Han drack kaffe så att han inte skulle somna*. I talet använder man ofta enbart *så* i stället för *så att*: *Han drack kaffe så han inte skulle somna*. Om huvudsatsen har samma subjekt som bisatsen, ersätter man vanligen avsiktsbisatsen med *för att* + infinitiv: *Jag tog taxi för att komma i tid*. Konjunktionen *så (att)* kan också uttrycka följd: *Vägen var så hal att vi nästan körde i diket*. Sådana här följsbisatser kallas också konsekutiva bisatser.

Bisatser som inleds med *eftersom*, *då* och *(där)för att* hör till orsaksbisatser (kausala bisatser): *Hon kunde inte komma, eftersom hon var sjuk*. Man ska lägga märke till, att satser som inleds med *eftersom* kan stå såväl före som efter huvudsatsen, medan *(där)för att* kan endast stå efter huvudsatsen.

Tidsbisatser (temporal bisatser) inleds bl.a. med *när*, *då*, *innan*, *förrän*, *medan*, *sedan* och *tills*. Konjunktionen *innan* används i en jakande kontext och *förrän* i en nekande kontext: *Kom hit, innan det blir mörkt. Kom inte tillbaka, förrän du har blivit frisk igen*. Konjunktionen *sedan* används vid bisatser med sammansatt tempus: *Sedan han hade gått, ringde jag hem*. Bisatser som inleds med *sedan* ersätts ofta med *efter att ha* + supinum, när huvudsatsen och bisatsen har samma subjekt: *Efter att ha städat lagade jag mat*.

Rumsbisatser inleds med *där* eller *dit*: *Där det tidigare var en skog är det nu en motorväg. Dit du reser vill jag också resa*. Rumsbisatser skiljer sig från relativsatser i att de saknar korrelat, jfr. *Jag undervisar i en skola där det finns 500 elever* (relativsats).

Konjunktionerna *fast*, *trots att* och *även om* inleder medgivande (koncessiva) bisatser. Om innehållet i bisatsen är reell, används konjunktionerna *fast* och *trots att*: *Fast/Trots att han inte kan simma, trivs han i vattnet*. Om innehållet är hypotetiskt, används *även om*: *Även om de var sjuka, skulle de vinna matchen*.

Jämförande bisatser (komparativa bisatser) inleds med *som* (*såsom*, *liksom*), *än*, *som om*, *ju - desto* m.fl. Konjunktionen *än* kan förekomma bara efter en komparativform: *Han spelade bättre än jag hade väntat*. Vid meningar med konjunktionerna *ju - desto* inleder *ju* bisatsen och *desto* huvudsatsen som har omvänd ordföljd: *Ju bättre du lyssnar, desto mera lär du dig*.

Bisatstyperna som vi behandlade ovan hör till den första bisatskategorin som vi nämnde i början av detta avsnitt: bisatser som inleds med en underordnande konjunktion. Den andra kategorin är relativsatser. I bisatsschemat nedan finns exempel på olika typer av relativsatser. Efter schemat placeras de som led i huvudsatser.

	förfält		mittfält			slutfält		
	s.o.konj.	u.o. konj./adv./pron.	s	a	v	V	S	A
(17)	-	som	-	-	springer	-	-	där
(18)	-	som	du	-	-	ser	-	där
(19)	-	vilket	-	inte	var	-	trevligt	-
(20)	-	vars man	-	-	är	-	politiker	-
(21)	-	vad	du	-	sade	-	-	igår
(22)	och	vad	som	-	hade	hänt.		
(23)	-	där	jag	-	bor	-	-	-
(24)	-	dit	vi	-	ska	resa	-	-
(25)	-	då	ni	-	kom	-	-	hit

Relativsatser inleds antingen av relativa pronomen: *som*, *vilken*, *vars*, *vad* (17) - (22) eller av relativa adverb: *där*, *dit*, *då* (23) - (25). Relativpronomen syftar på det omedelbart föregående ordet, som kallas korrelat: (17) *Hunden som springer där är min*. Det vanligaste relativpronomenet är *som*. Såsom de andra relativpronomen kan det utgöra satsens subjekt, som i (17) ovan, eller endast inleda satsen. I det senare fallet har satsen eget subjekt, t.ex. *du* i (18), och då kan *som* utelämnas.

Om korrelatet utgörs av en hel sats, används pronomenet *vilket*: (19) *Det regnade hela veckan, vilket inte var trevligt.* Genitivformen av relativpronomina är *vars* i singularis och *vilkas/vars* i pluralis: (20) *Fru Lindquist, vars man är politiker, utsågs till tjänsten. Eleverna, vilkas/vars lärare var med, åkte ända till Tammerfors.* När relativpronomenet *vad* är subjekt, efterföljs det av subjektsmärket *som*: (22) *Mannen berättade om olyckan och vad som hade hänt, jfr. (21).*

De relativa adverbena *där*, *dit* och *då* inleder också relativsätser och har korrelat: (23) *Staden där jag bor heter Vasa.* (24) *Landet dit vi ska resa är Egypten.* (25) *Dagen då ni kom hit var fredag.*

Den tredje bisatskategorin är indirekta frågesatser. De är av två huvudtyper: sätser inledda av konjunktionen *om* och sätser inledda av frågeord. Nedan kan vi se exempel på dem:

	förfält		mittfält			slutfält		
	s.o. konj.	u.o. konj./adv./pron.	s	a	v	V	S	A
(25)	-	om	jag	-	kände	-	honom.	
(26)	-	vem	du	-	såg	-	-	där.
(27)	-	vem	som	-	hade	vunnit	tävlingen.	
(28)	-	vilken bok	som	-	är	-	din.	

Den indirekta frågesatsen inleds av *om*, när den motsvarande direkta frågesatsen inte har något frågeord, t.ex. *Känner du honom?* -> (25) *Mannen frågade, om jag kände honom.* När den indirekta frågesatsen inleds av ett frågeord, såsom (26) - (28) ovan, kan detta fungera antingen som satsens objekt eller subjekt. På grund av denna skillnad har vi behandlat indirekta frågeordsfrågor som två skilda kategorier i resultatdelen. När frågeordet är objekt, t.ex. (26) *Berätta, vem du såg där*, är den raka ordföljden det enda som skiljer den indirekta frågesatsen från den direkta. När frågeordet är subjekt (27) eller bestämmer subjektet (28), inskjuts subjektsmärket *som* mellan subjektet och det finita verbet. Annars skulle den direkta och indirekta frågesatsen ha samma ordföljd.

5 TIDIGARE FORSKNING

I det följande kommer vi att kartlägga forskningsresultat av några ordföljdsundersökningar. Vi redogör för undersökningar om både L1-svenskan och inläraresvenskan och kommer senare att jämföra våra resultat med dessa. Genom dessa tidigare resultat får vi viktig information om syntaktiska skillnader mellan skrift och tal samt om de syntaktiska fenomen som vållar svårigheter för finskspråkiga inlärare av svenska.

Nils Jörgensen undersökte i *Meningsbyggnaden i talad svenska* (1976) olika talspråksmaterial med avseende på meningslängd, satsdelslängd, vilka satsdelar olika typer av påståendemeningar innehåller och meningarnas satsdelsdisposition, dvs. vilken den lineära ordningen är mellan olika primära satsdelar. Det språk han undersökte var L1-svenska. Han beaktade också i vilka avseenden språket ändras när den talande byter från en mer informell till en mer formell situation. Jörgensens resultat beträffande satsdelsdisposition var att andelen subjekt i fundamentfältet är större ju mer formellt skriftspråklig texten är. Utmärkande för mera spontant talspråk var däremot en stor andel objektsfundament.

Tor Hultman och Margareta Westman (1977) jämförde gymnasisternas och de vuxnas språk i skrift. Här gäller det också L1-svenskan. De undersökte ordförråd, ordklassfördelning, syntax och grafiska förhållanden i sitt material som innehöll gymnasistuppsatser och bruksprosatexter. Jämförelsen visade att språket i bruksprosan hade färre underordnade satser och färre satsförkortningar än gymnasisternas språk och på detta sätt var språket enklare och mera koncentrerat i bruksprosan. Resultaten från syntaxundersökningen visade att det vanligaste satsledet på fundamentplatsen i alla texter var subjektet. De lade märke till att andelen subjekt i fundamentet steg med högre betyg i gymnasistmaterialet. Elever med låga betyg började däremot påfallande ofta med adverbial.

Kenneth Hyltenstams undersökning "Variability in interlanguage syntax" (1978) handlar om inläring av vissa företeelser i svenskans syntax. Hyltenstam hade analyserat uppsatser skrivna av vuxna invandrare och märkt att följande företeelser vållar svårigheter för invandrare: negationens plats, inversionen i ja/nej-frågor och ordfrågor samt inversionen i påståendesatser som börjar med ett icke-subjekt eller en bisats. Dessa företeelser undersöktes både i huvud- och bisatser. Ytterligare ville Hyltenstam få reda på, om vissa kontexter favoriserar korrekta strukturer (dvs. målstrukturer): hjälpverb vs huvudverb som finit samt pronomen vs substantiv som subjekt. Försökspersonerna

representerade 35 olika modersmål (inte finskan) och fick alla undervisning i svenska. I testet ombads de att placera t.ex. subjektet i rätt lucka i testsatser med två möjliga alternativ:

I morgon ____ kommer ____ hem.

Försökspersonerna deltog i samma test två gånger: först två veckor efter undervisningens början, sedan efter fem veckor.

För negationens del visade testet att försökspersonerna gjorde många fel, både prefinnit negation i huvudsatser (*Han inte kommer*) och postfinit negation i bisatser (*som kommer inte*). Den sistnämnda typen var allra vanligast. I huvudsatser placerades *inte* oftare korrekt när finitet var ett hjälpverb (*Hon kan inte sluta*) än när det var ett huvudverb (*Hon sover inte på morgonen*). I bisatser var det tvärtom: *inte* placerades oftare korrekt i huvudverbskontexten (*Det är bra, att hon inte sover på morgonen*) än i hjälpverbskontexten (*Det är bra, att hon inte får röka*). I huvudsatser favoriserades m.a.o. postfinit negation av finita hjälpverb och i bisatser prefinnit negation av finita huvudverb. Kontexten pronomen vs substantiv som subjekt visade sig däremot inte påverka negationens plats.

Hyltenstam upptäckte också att flera försökspersoner vid testtillfälle 2 gjorde en åtskillnad mellan huvudsatser och bisatser, dvs. satstypen var den avgörande faktorn i användningen av negation. Som vi nämnde i kapitel 3, fann Hyltenstam följande implikativa relation:

prev neg i bs --> postv neg i hs

dvs. behärsknigen av den postfinita negationen i huvudsatser var ett nödvändigt villkor för behärsknigen av den prefinita negationen i bisatser. Innan man behärskade båda två, använde man postfinit negation i de båda satstyperna.

Vid studiet av inversionen i ja/nej-frågor kunde Hyltenstam konstatera samma tendens som vid negationen: inversionen är sannolikare i hjälpverbskontexten (*Vill du spela på restaurang?*) än i huvudverbskontexten (*Tar Eva bussen till jobbet?*), medan huvudverbskontexten var lättare än hjälpverbskontexten i indirekta frågor inledda med om. När det gäller frågeordsfrågor, kunde Hyltenstam inte hitta stöd åt den ovannämnda tendensen.

Hyltenstam studerade också inversionen i påståendesatser inledda av ett icke-subjekt (t.ex. *I morgon kommer han*). Analysen visade att denna företeelse inte påverkades av distinktionen hjälpverb vs huvudverb som finit. Den vållade mest svårigheter för inlärarna jämfört med de tre ovannämnda företeelserna och lärdes in långsammast.

Matti Rahkonen (1993) har studerat huvudsatsens början i inlärarsvenska och inlärarfinska. Grundfrågan var, om det är lättare för finskspråkiga att lära sig svenskans XVS än det är för svenskspråkiga att lära sig finskans XSV (X = icke-subjekt, S = subjekt och V = finit verb). Hans material bestod av finska abiturienters uppsatser i svenska och finlandssvenska abiturienters uppsatser i finska. Båda kombinationerna XSV (*Huomenna hän tulee*) och XVS (*Pian tulee kesä*) är möjliga i finskan men bara XVS (*I morgon kommer han*) i svenskan. Därför kunde man tänka sig att positiv transfer från modersmålet påverkar finnars inläring av svenskans inversion. Men analysen av materialet visade att det var svårare för de finska abiturienterna att lära sig sin målstruktur (XVS) än det var för de finlandssvenska abiturienterna att lära sig sin (XSV); struktur som inte finns i deras modersmål. Andelen XVS i finnars svenska var 86,8 % och andelen XSV i de svenskspråkigas finska 96,8 %.

Enligt Rahkonen beror skillnaderna mellan de finska och de finlandssvenska abiturienternas inläring mycket sannolikt på dikotomin funktionell - icke-funktionell struktur; dvs. XVS-strukturen används av olika skäl i de två språken. I finskan placeras tematiska, informativt viktiga subjekt efter verbet och på det sättet är användningen funktionell. I svenskan är strukturen rent grammatisk (icke-funktionell). Svenskans icke-funktionella struktur XVS vållar svårigheter för de finskspråkiga inlärare eftersom de måste utgå från modersmålets funktionella struktur och lära sig en icke-funktionell (meningslös) struktur. Finnars problem med svenskans inversion hänger ihop med att de har ett vanligt alternativ i sitt modersmål (XSV) till målstrukturen (XVS).

Rahkonen fann också en tydlig korrelation mellan XSV och allmän färdighetsnivå i finnars svenskuppsatser: ju lägre den allmänna nivån var desto fler XSV producerade man. Orsaken till detta kunde möjligen vara den att de finska bedömarna hade givit de allra sämsta betygen till uppsatserna med fundamenteringsfel, eftersom man i den finska skolan betraktar inversionsfelet som ett grovt fel.

Det finns även pro gradu -arbeten som handlar om ordföljden i början av huvudsatser i finnarnas inlärarsvenska. Marita Härmälä (1992), vars material bestod av uppsatser skrivna av finskspråkiga

hälsovårdsstuderande, fick för resultat att 71 % av huvudsatserna var av typen SVX och 19 % av typen XVS. Hon upptäckte en klar tendens i huvudsatser av den sistnämnda typen: ju längre det initiala ledet var, desto svårare var det att producera rätt ordföljd. Ordföljdsfelen var mycket vanliga efter en bisats i början av meningen (52 %), i synnerhet efter en om-sats. Efter initiala orsaksadverbial var felprocenten 33. I Markku Saaristos arbete (1983) var det vanligaste ordföljdsfelet både i finska högstadielävers och gymnasisters svenskuppsatser att flera satsled placerades före finitet i huvudsatser, t.ex. *Nu klockan är 23.05* (XSV). Ismo Kuikka, som studerade felen i finskspråkigas studentuppsatser och aprobatorsamtal i svenska, upptäckte bl.a. att över hälften av felen i huvudsatser fanns i satser inledda av adverbial. Den största felkategorin inom ordföljdsfelen var felplacerade subjekt/predikat.

Både Saaristo och Kuikka studerade ordföljdsfelen även i bisatser. Av Kuikkas analys kom fram att det i bisatser fanns flera negationsfel än i huvudsatser både i skrift och tal¹. Saaristo upptäckte att det näst vanligaste ordföljdsfelet hos finska högstadieläver och gymnasister var felplaceringen av negationen i bisatser. Liisa Suvantos pro gradu -arbete (1987) handlar om underordnade satser med huvudsatsordföljd och har finskspråkiga abiturienters uppsatser i svenska som material. Hennes analys visade att den rörliga bestämningen hade placerats efter finitet i 30 % av alla bisatser med rörliga bestämningar. I *att*-satser hade andra rörliga bestämningar placerats postfinit ännu oftare (51 %) än negationen *inte* (28 %). I relativsatser var den motsvarande siffran för *inte* 22 % och för andra rörliga bestämningar 35 %. Av alla indirekta frågor hade 21 % en felaktig inversion.

I de ovannämnda pro gradu -arbetena undersöktes ordföljden främst i skriftspråk; det var bara Kuikka som hade jämfört syntaxen i skrift och tal. Den skrivna och talade inläraresvenska som han undersökte var producerad av olika människor och situationer där språket producerades var ganska annorlunda (se ovan). Vår undersökning har den fördelen att det skrivna och talade språket är producerat av samma personer i en jämförbar testsituation.

¹Skriften och talet skilde sig åt bl.a. i det att felantalen var mindre i talet i varje studerad kategori och att språket i samtalsövningarna var enklare än vid studentskrivningarna.

6 ORDFÖLJDEN I BÖRJAN AV HUVUDSATSER I DE FINSKA TESTDELTAGARNAS SKRIFT OCH TAL

I vårt skriftliga material fanns det 455 huvudsatser och 251 bisatser. Huvudsatsernas andel av alla satser i skrift var 64,4 % och bisatsernas 35,6 %. I det muntliga materialet fanns det 686 huvudsatser och 455 bisatser, och deras procentuella andelar var 60,1 % (huvudsatser) respektive 39,9 % (bisatser). I skriften var huvudsatsernas andel därmed lite större än i talet.

Det fanns tre typer av huvudsatser både i skrift och tal: påståendesatser, frågesatser och imperativsatser. Vi har indelat frågesatserna i två typer: frågeordsfrågor och verbinledda ja/nej-frågor. Hur de olika huvudsatstyperna fördelade sig i skrift och tal kan man se i tabell 1 nedan:

TABELL 1: Fördelningen av huvudsatser i skrift och tal

huvudsatstyper	Skrift		Tal	
	N	%	N	%
påståendesatser	412	90,5	670	97,7
frågeordsfrågor	20	4,4	13	1,9
ja/nej-frågor	12	2,6	2	0,3
imperativsatser	11	2,4	1	0,1
sammanlagt	455	99,9	686	100

N = antal satser

Tabellen visar för det första, att påståendesatserna utgör den överlägset största gruppen av huvudsatser både i skrift och tal och för det andra, att det i skrift fanns flera frågesatser och imperativer än i tal. Detta kan dock till en stor del förklaras med de skriftliga och muntliga testuppgifternas olika karaktär (se 6.2). Eftersom det överhuvudtaget fanns så få fråge- och imperativsatser i vårt material och eftersom ordföljden i dessa behärskades så bra (endast en sats med felaktig ordföljd), ligger huvudvikten i vår analys av huvudsatser i påståendesatser. I avsnitt 6.1 kommer vi att behandla ordföljden i början av påståendesatser och i avsnitt 6.2 har vi sammanfattat resultat av de övriga huvudsatserna.

6.1 Påståendesatser

I vårt skriftliga material fanns det 412 påståendesatser, vilka utgör 58,4 % av alla satser i skrift och 90,5 % av alla huvudsatser i skrift. I det muntliga materialet fanns det 670 påståendesatser, vilkas andel är 58,7 % av alla satser i tal och 97,7 % av alla huvudsatser i tal. I det följande kommer vi att beskriva, hur de finska testdeltagarna inledde sina påståendesatser i skrift och tal. Som viktiga instrumenter i vår analys har vi de olika positionstyperna, med hjälp av vilka det går både att beskriva hur satserna inleddes och räkna andelen korrekta och felaktiga satser, dvs. kartlägga hur ordföljden behärskades.

I avsnitt 6.1.1 presenterar vi de positionstyper som förekom i vårt material och visar, hur de fördelade sig i skrift och tal. I avsnitt 6.1.2 behandlas de olika fundamenttyperna som förekom i påståendesatser. I avsnitt 6.1.3 analyserar vi ordföljden i början av subjektinledda påståendesatser och i 6.1.4 ordföljden i början av icke-subjektinledda påståendesatser. Där ligger huvudvikten i inversion. Till sist, i avsnitt 6.1.5, redogör vi allmänt för behärskningen av ordföljden i början av påståendesatser.

6.1.1 Positionstyperna i påståendesatser

Det fanns åtta olika kombinationer av subjekt (S), finitverb (V), icke-subjekt (X) och ett annat icke-subjekt (Y) i början av påståendesatserna i vårt material; sex i skrift och åtta i tal. Nedan kan man se exempel på dessa olika kombinationer:

(1) SV :	men det kostar	(P13 N4 T)
(2) SVX :	Telefonen är alltid upptagen.	(P20 N4 S)
(3) SXV* :	vi bara vill leva vårt eget liv å bara e	(P8 N3 T)
(4) XVS :	visst fick vi smaka lite sprit å tobak å sådär	(P 30 N5 T)
(5) XSV* :	Under reklamer ni kan äte litet	(P3 N3 S)
(6) XVYS* :	Där finns inte sidorn 104-125	(P4 N3 S)
(7) XYVS F :	å sen ännu viktigare e de att försöka hjälpa mäns-människor där di bor	(P11 N4 T)
(8) XYSV F :	här i ää Finland om invandrarna vi ses att di e lite galen	(P14 N4 T)

Positionstyperna XYVS F (7) och XYSV F (8) fanns endast i tal, ett fall av bådadera. Vi har markerat dem med F (fel), eftersom de har två led i fundamentet, vilket är ogrammatiskt i svenskan. Positionstyperna SXV (3), XSV (5) och XVYS (6) (markerade med *) bestod av både korrekta och felaktiga fall, och vi har valt att behandla dessa korrekta och felaktiga varianter som skilda positionstyper. Därmed får vi tre positionstyper till: SXV F, XSV F och XVYS F, och totalantalet positionstyper blir elva. I exempelsatserna/-meningarna (9) - (14) nedan kan man se skillnaderna mellan de korrekta och felaktiga varianterna av SXV, XSV och XVYS:

- (9) SXV : Jag inte ens titta på reklam (P5 N3 S)
- (10) SXV F : vi vi alla inte tycker om att dom lever så så fint här i Finland (P6 N4 T)
- (11) XSV : Kanske ni kan ringa mig (P1 N3 S)
- (12) XSV F : och efter en vecka jag såg, att många sidor finns inte i boken (P31 N5 S)
- (13) XVYS : Där finns inte alla sidor (P3 N3 S)
- (14) XVYS F: då e ju man mamis eller nåt sånt där (P30 N5 T)

Förekomsten av de korrekta positionstyperna SXV och XSV beror på sådana icke-subjekt (X) som *kanske, inte ens* och *till exempel*, som tillåter olika ordföljdsalternativ. Skillnaden mellan XVYS och XVYS F, såsom i (13) och (14) ovan, är däremot inte så tydlig och beror bl.a. på vilken typ av adverb man har skjutit in mellan finitverbet (V) och subjektet (S), och vilken typ av subjekt det då gäller (t.ex. pronomen skall stå direkt efter finitverbet, vilket inte är fallet i (14)). I XVYS kan det också vara frågan om en sats där det formella subjektet kan utelämnas, såsom i (13). I tabell 2 nedan kan man se, hur de olika positionstyperna fördelade sig i skrift och tal:

TABELL 2: Positionstyperna i påståendesatser: frekvenser och procentuella andelar samt skillnadernas statistiska signifikanser

Positionstyp	Skrift		Tal		p
	N	%	N	%	
SV	3	0,7	4	0,6	0,8
SVX	304	73,8	494	73,7	1
SXV	1	0,2	5	0,7	0,3
SXV F	3	0,7	6	0,9	0,8
XVS	83	20,1	96	14,3	0,01**
XSV	1	0,2	12	1,8	0,02*
XSV F	15	3,6	45	6,7	0,03*
XVYS	2	0,5	4	0,6	0,8
XVYS F	-	-	2	0,3	-
XYVS F	-	-	1	0,1	-
XYSV F	-	-	1	0,1	-
TOT.	412	99,8	670	99,8	

N = antal satser

p = sannolikhet

* = nästan signifikant ($p < 0,05$)

** = signifikant ($p < 0,01$)

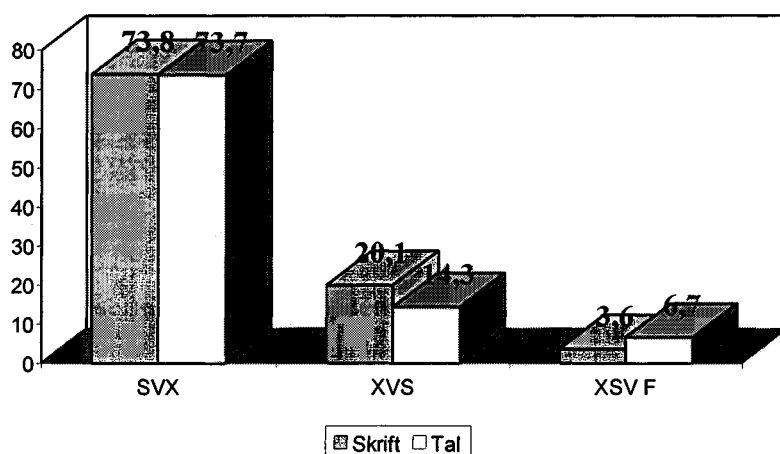
*** = mycket signifikant ($p < 0,001$)

Tabellen visar, att det fanns flera positionstyper i tal än i skrift; elva i tal och åtta i skrift. I talet fanns det därmed mera variation i ordföljden i början av påståendesatser. De positionstyper som saknas i skrift är XVYS F, XYVS F och XYSV F, alla okorrekta. Man kan också se, att satser av typ SVX utgör den överlägset största gruppen av påståendesatser såväl i skrift som i tal. Den näststörsta gruppen både i skrift och tal var XVS, vars andel var större i skrift (20,1 %) än i tal (14,3 %). Skillnaden är statistiskt signifikant. Den näst vanligaste positionstypen i de båda delmaterialen var XSV F, vars andel var större i tal (6,7 %) än i skrift (3,6 %). Denna skillnad är statistiskt nästan signifikant. De övriga positionstyperna hade mycket små procentuella andelar (0,1 - 1,8%).

Positionstyper som förekom oftare i skrift var SV, SVX och XVS, även om skillnaderna beträffande de två förstnämnda typerna är ytterst små. De övriga positionstyperna var vanligare i tal, speciellt XSV F. Överhuvudtaget tycks skillnaderna mellan skrift och tal vara förhållandevis små, med

undantag av positionstypen XVS. I figur 2 nedan illustreras de vanligaste positionstyperna i påståendesatserna och deras procentuella andelar i skrift och tal:

FIGUR 2: De vanligaste positionstyperna i påståendesatserna i skrift och tal

Det framgår av figuren att den allra vanligaste positionstypen i påståendesatser var SVX. Nästan tre fjärdedelar av påståendesatserna var av den typen både i skrift och tal, och som man kan se ligger procentsiffrorna påfallande nära varandra. Skillnaden mellan skrift och tal var däremot större när det gäller den näst vanligaste positionstypen XVS. I satser av denna typ var subjektet och predikatet korrekt inverterade efter ett satsinitialt icke-subjekt. Denna positionstyp var tydligt vanligare i skrift. Den tredje vanligaste positionstypen var XSV F, som saknade subjekt-verb -inversionen. Sådana här satser förekom oftare i tal. Dessa tre positionstyper var de vanligaste både i skrift och tal, och de övriga typerna var mycket marginala i materialet. Fördelningen av positionstyperna på individnivå kan man se i bilaga 2 (positionstyperna i skrift) och bilaga 3 (positionstyperna i tal).

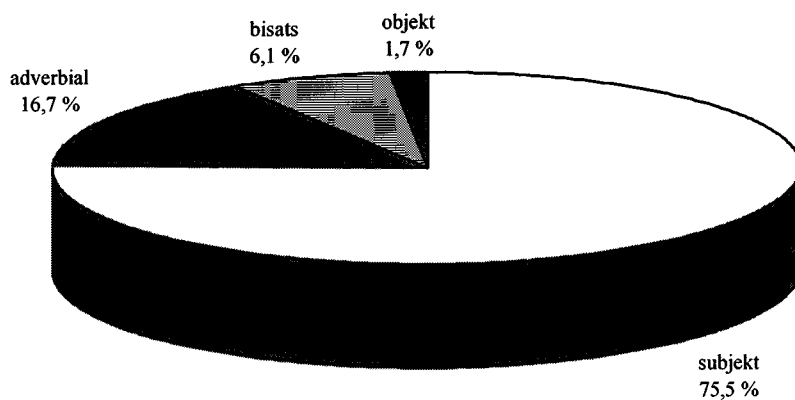
6.1.2 Fundamenttyperna i påståendesatser

I vårt material förekom det fem fundamenttyper: subjekts-, adverbial-, bisats- och objektsfundament samt predikatsfyllnad som fundament. Bisatser kan utgöra olika led i satsen, men vi har valt att behandla dem som en egen fundamenttyp. Nedan finns exempel på de fem fundamenttyperna i vårt material:

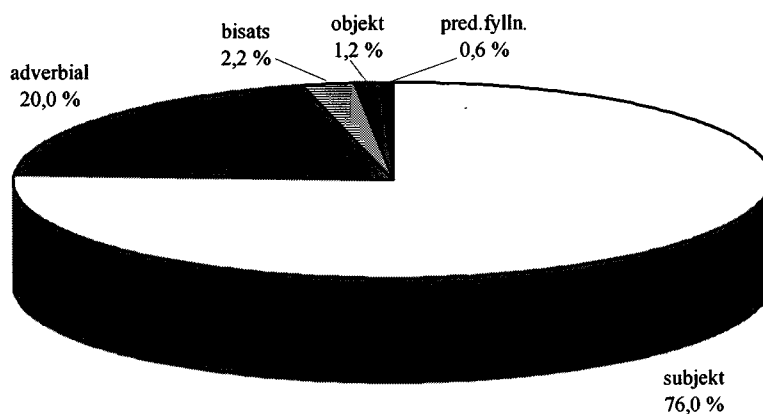
(15) <i>Jag</i> väntar Din kontakt.	(P04 N3 S)
(16) å <i>där</i> väntar de på di-deras svar	(P26 N5 T)
(17) <i>När jag går och handla</i> , måste jag vet vad som köpa.	(P01 N3 T)
(18) <i>Mig</i> kan man också nå per telefon	(P29 N5 S)
(19) <i>ännu viktigare</i> e de att försöka hjälpa mäns-människor	(P11 N4 T)

I figurerna 3 och 4 nedan kan man se med vilka satsled man inledde påståendesatser i skrift resp. tal och hurdana deras procentuella andelar var:

FIGUR 3: Fördelning av olika fundament i påståendesatser i skrift

FIGUR 4: Fördelning av olika fundament i påståendesatser i tal

Figurerna visar, att subjektfundament var den vanligaste fundamenttypen och dess andel var ungefär lika stor både i skrift och tal. I de båda delmaterialen var det näst vanligaste ledet i fundamentet adverbial. Dess andel var 16,7 % i skrift och 20 % i tal. Hultman och Westman (1977, 212) upptäckte i sin studie av skriven nativsvenska, att satser i gymnasist uppsatser med låga betyg påfallande ofta började med adverbial, och de kopplar adverbialfundamenten (åtminstone vissa typer) till en talspråklig stil.

Andelen bisatsfundament var större i skrift (6,1 %) än i tal (2,2 %), och denna skillnad är statistiskt mycket signifikant ($p = 0,001$). Objektfundament var mycket sällsynta både i skrift och tal, men deras andel var lite större i skrift. Detta förhållande var sålunda annorlunda än i nativsvenskan, där objektfundament enligt Jørgensen (1976, 105) är mycket vanligare i talspråk än i skriftspråk. Utöver dessa fyra gemensamma fundamentkategorier fanns det i tal även fyra fall av predikatsfyllnad i fundamentet.

Vi har också övervägt fundamenttypens inverkan på behärsksningen av ordföljden, dvs. om risken för fel blir större efter olika typer av fundament. I följande tabell kan man se, hur testdeltagarna presterade ordföljdmässigt efter olika typer av fundament:

TABELL 3: Korrektheten efter olika fundament i påståendesatser

fundamenttyp	Skrift		Tal	
	rätt/tot.	%	rätt/tot.	%
subjekt	308/311	99,0	503/509	98,8
adverbial	62/69	89,9	90/134	67,2
bisats	17/25	68,0	12/15	80,0
objekt	7/7	100,0	7/8	87,5
predikatsfyllnad	-	-	3/4	75,0

Tabellen visar att korrektheten var nästan hundra procentig efter ett satsinitialt subjekt både i skrift och tal. I skriften behärskades ordföljden väldigt bra även efter adverbial (89,9 %), men i talet var behärskningen då sämre (67,2 %). Skillnaden är statistiskt mycket signifikant. Adverbialfundamentet var den typ som orsakade mest ordföljdsfel i tal, medan bisatsfundamentet var den som var svårast i skrift. Efter bisatsfundament var korrekthetsprocenten högre i tal, men som man kan se, var fallen ganska få. Dessutom bör man lägga märke till att de

som hade bisatsfundament i tal var mestadels personer på nivå 5 och denna fundamenttyp förekom nästan inte alls på nivåerna 3 och 4. I skriften däremot förekom bisatsfundament relativt jämt på alla nivåer, och det fanns ett par personer som producerade flera felaktiga satser med bisatsfundament och på det sättet inverkade på att behärskningsprocenten blev lägre i skrift. Ordföljden efter ett satsinitialt objekt behärskades fullständigt i skrift, och även i tal var det bara ett fall av åtta som var fel (skrift: 7 rätt, 0 fel; tal: 7 rätt, 1 fel).

6.1.3 Subjektsinledda påståendesatser

I detta avsnitt behandlar vi påståendesatser som inleddes med subjekt. För vårt material - både det skriftliga och muntliga - var karakteristiskt för det första, att de subjektsinledda satsernas andel var mycket stor och för det andra, att ordföljden i början av dessa satser behärskades nästan fullständigt.

Det fanns 311 subjektsinledda påståendesatser i skrift och 509 i tal. De subjektsinledda påståendesatsernas andel av alla påståendesatser var 75,5 % i skrift och 76 % i tal. Det fanns fyra positionstyper i de subjektsinledda påståendesatserna både i skrift och tal: SV, SVX, SXV och SXV F. Såsom det redan har framgått, var SVX den vanligaste positionstypen både i skrift och tal. Dess andel av de subjektsinledda påståendesatserna var 97,7 % i skrift och 97,1 % i tal. Procentsiffrorna blir ännu större, om man räknar med satser av typ SV, dvs. satser med bara subjekt och predikatsverb. Det förekom tre fall av SV i skrift och fyra i tal. Nedan finns ett exempel av denna satstyp:

(20) å kulturella mm fritidsaktiviteter ha fa har minskat

(P7 N5 T)

Positionstyp SXV förekom också i de båda delmaterialen; en gång i skrift och fem gånger i tal. I det enda fallet av SXV i skriften utgjordes icke-subjektet mellan S och V av *inte ens*, och i tal gällde

det följande adverbial: *kanske* (två fall), *bara* (ett fall), *alltså* (ett fall) samt metafrasen *tror ja[g]* (ett fall). Det är förståeligt att konstruktioner av denna typ förekommer oftare i tal än i skrift. I talet förekom två av de fem satserna av denna typ på nivå 4 och tre på nivå 5. Det enda fallet av SXV i skrift förekom på nivå 3.

De korrekta positionstyperna SV, SVX och SXV utgjorde 99 % av de subjektinledda påståendesatserna i skrift och 98,8 % i tal. Därmed var andelen SXV F, den felaktiga positionstypen, bara 1 % (tre satser utav 311) i skrift och 1,2 % (sex satser utav 509) i tal. I denna positionstyp hade man placerat adverbet felaktigt mellan subjektet och finitverbet, som t.ex. i följande sats:

(21) Det ju finns bättre saker att göra än titta på dumma TV. (P33 N4 S)

Fyra av de nio fallen av SXV F förekom på nivå 3, fyra på nivå 4 och ett på nivå 5.

När det gäller orsakerna till förekomsten av SXV F, går det inte att dra några slutsatser på basen av de få fallen i vårt material. I fyra av de nio fallen av SXV F var det lite problematiskt att avgöra, om adverbialet mellan S och V var ett felplacerat satsadverbial eller om det utgjorde en efterställd bestämning till subjektet, som t.ex. i exempelsatsen nedan:

(22) vi också ha haft få-svårigheter me dom (P 31 N3 T)

I sådana här fall har satsens innehåll och den föregående och efterföljande kontexten varit avgörande faktorer. I ovanstående exempel har vi klassificerat adverbet *också* som ett allmänt satsadverbial, som borde ha placerats mellan *ha[r]* och *haft*: *Vi har också haft svårigheter med dom*. I det här fallet verkade det som om talaren uppfattade predikatet *ha[r] haft* som en helfras, som man inte kan bryta genom att skjuta in ett adverb. En annan tolkning skulle vara, att adverbet *också* i det här fallet var ett särskilt satsadverbial, som användes för att framhäva subjektet.

Adverbet *också* hör till allmänna satsadverbial men det kan också fungera som ett särskilt satsadverbial, som enligt våra grammatikkällor kan ha följande placeringar:

- (a) Karin har *också* fått ett stipendium.
- (b) *Också* Karin har fått ett stipendium.

(c) Karin har fått *också ett stipendium* av staden.

(d) Karin har fått ett stipendium av *staden också*.

(Nikander 1979, 147.)

I vårt fall skulle det alltså ha stått: *Karin också har fått ett stipendium*. I de fall där särskilda satsadverbial i våra grammatikkällor har stått adnominalt dvs. efter det utpekade substantivet, har det ifrågavarande substantivet stått sist i satsen, jfr. (d) ovan, eller så har adverbet utgjorts av *däremot* eller *åter*. Även rums- och tidsadverb kan stå som efterställda attribut till substantiv, t.ex.: *vägen tillbaka, dagen därpå*. (Thorell 1973, 165 - 168, 225 - 226.)

Vi har valt att klassificera exempelsats (22) och de tre motsvarande fallen som SXV F och inte SVX, men de är dock inte tydligt felaktiga jämfört med de övriga fallen av SXV F i vårt material (jfr. (21) ovan).

I ett fall av SXV F hade testdeltagaren (P8 N3 T) tidigare i sitt tal producerat satser av typ SXV, där X utgjordes av *bara* och V av ett huvudverb. I dessa satser var *bara* ett särskilt satsadverbial, som framhävde det efterföljande ordet:

(23) de bara sitter i hem

(24) de bara er här

När hon sedan bytte till ett tvådelat predikatsverb, ledde användningen av samma konstruktion till fel:

(25) vi bara vill leva vårt liv å bara e...

I den här satsen borde *bara* fungera som ett allmänt satsadverbial och stå efter finitet *vill*. Även i ett annat fall kunde förekomsten av SXV F möjligen påverkas av den föregående kontexten. Personen i fråga (P19 N4 T) hade producerat två bisatser och en påståendesats av typ SXV före den felaktiga konstruktionen:

(26) att Finland inte har väldig många (SXV)

(27) de kanske kan vara två orsak (SXV)

(28) så dom inte e intresserat att gå dit (SXV)

(29) och en annan sak naturligtvis e [...]

(SXV F)

Det är möjligt att man (speciellt i tal) omedvetet repeterar ordföljden som man använt i den föregående satsen.

6.1.4 Icke-subjektsinledda påståendesatser

Andelen påståendesatser som inleddes med ett annat satsled än subjekt var 24,5 % i skrift och 24 % i tal. Hur deras andel varierade på olika kunnighetsnivåer kan man se i tabell 4 nedan:

TABELL 4: De X-initiala påståendesatsernas andel på de tre kunnighetsnivåerna

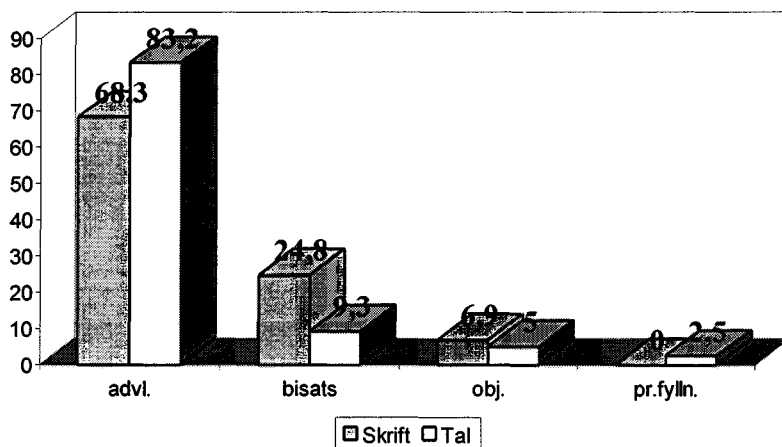
	Skrift		Tal	
	N/TOT.	%	N/TOT.	%
NIVÅ 3	30/119	25,2	29/152	19,1
NIVÅ 4	29/119	24,4	37/211	17,5
NIVÅ 5	31/132	23,5	81/253	32,0

N = antalet X-initiala påståendesatser

Tabellen visar att de X-initiala satsernas andel var större i skrift än i tal på nivåerna 3 och 4, men större i tal på nivå 5. Andelen minskade i skrift ju högre kunnighetsnivån var, även om skillnaderna här är mycket små. I talet var de icke-subjektsinledda satsernas andel däremot störst på nivå 5. Våra resultat stämmer för skriftens del med Hultman och Westman (1977, 212 - 215). De upptäckte att andelen subjekt i meningens början steg med högre betyg i gymnasist uppsatser. De jämförde sina resultat med vuxna skribenters språk och kom till den slutsats att en hög andel subjektsfundament kan vara kopplad till formellt skriftspråkliga texttyper.

När det sedan gäller vilken typ av icke-subjekt som inleddes påståendesatser, förhöll det sig på följande sätt i skrift och tal:

FIGUR 5: Fördelning av olika satsinitiala icke-subjekt i påståendesatser

Det vanligaste icke-subjektet i fundamentet var adverbial såväl i skrift som i tal. I talet var adverbialfundamenten mer frekventa än i skrift, och skillnaden är statistiskt signifikant. De satsinitiala bisatsernas andel var däremot större i skrift: där utgjordes ungefär vart fjärde (24,8 %) satsinitialt icke-subjekt av en bisats. I talet var bisatsfundamentens andel bara 9,3 %. Denna skillnad är statistiskt mycket signifikant. När det gäller objektsfundament, fanns det inga större skillnader mellan skrift och tal.

Det fanns sju olika positionstyper som började med ett icke-subjekt: XVS, XSV, XSV F, XVYS, XVYS F, XYVS F och XYSV F. Alla dessa typer förekom i tal, men bara de fyra förstnämnda i skrift. De korrekta positionstyperna XVS, XSV och XVYS utgjorde 85,1 % av de X-initiala påståendesatserna i skrift och 69,6 % i tal. Därmed fanns det en skillnad mellan skrift och tal beträffande behärsknigen av ordföljden i början av X-initiala påståendesatser. Skillnaden är statistiskt signifikant ($p = 0,004$). De X-initiala påståendesatsernas korrekthet varierade på följande sätt på de tre kunnighetsnivåerna:

TABELL 5: Behärsknigen av ordföljden i de X-initiala påståendesatserna på nivåerna 3,4 och 5

	Skrift	Tal
NIVÅ 3	76,7 %	44,8 %
NIVÅ 4	82,8 %	54,1 %
NIVÅ 5	96,8 %	85,2 %

Skillnaderna är tydliga å ena sidan mellan skrift och tal och å andra sidan mellan de olika kunnighetsnivåerna. Som man kan vänta sig, var korrektheten större i skrift än i tal och den steg i enighet med kunnighetsnivån. Skillnaden mellan skrift och tal var också större på nivåerna 3 och 4 än på nivå 5.

Korrektheten efter olika typer av icke-subjekt har redan behandlats i slutet av avsnitt 6.1.2, och de viktigaste resultaten gick ut på att risken för fel var störst efter bisatsfundament i skrift och efter adverbial i tal.

Av de sju X-inledda positionstyperna var XVS den mest frekventa både i skrift och tal. Dess andel av alla påståendesatser var 20,1 % i skrift och 14,3 % i tal, vilken skillnad är statistiskt signifikant ($p = 0,01$). På nivå 3 var andelen XVS 11,4 % av alla påståendesatser i skrift och tal, på nivå 4 var den 12,1 % och på nivå 5 allra störst, 23,1 %. I satser av denna typ har man kunnat invertera subjektet och predikatet efter ett satsinitialt icke-subjekt. De övriga positionstyperna med en korrekt subjekt-verb - inversion var i vårt material XVYS, XVYS F och XYVS F. När vi i fortsättningen använder uttrycket *korrekt inverterade påståendesatser*, är det frågan om totalantalet satser av dessa fyra ovannämnda typer.

Den näst frekventaste positionstypen som inleddes med ett icke-subjekt var XSV F, vars andel av alla påståendesatser var 3,6 % i skrift och 6,7 % i tal. Skillnaden är statistiskt nästan signifikant ($p = 0,03$). På de olika kunnighetsnivåerna var andelen XSV F följande: 8,5 % på nivå 3 och 6,1 % på nivå 4 samt 2,9 % på nivå 5. Som man kan se blev andelen mindre ju högre kunnighetsnivån var. Det är frågan om satser som saknar inversion efter ett satsinitialt icke-subjekt. Att XVS är vanligare i skrift och XSV F i tal är inte ett överraskande resultat, men till detta skall vi återkomma senare i detta kapitel. I skriften var XSV F den enda positionstyp som hade en felaktig rak ordföljd efter ett satsinitialt X. I talet fanns det dessutom ett fall av XYSV F; en sats med ett dubbelt fundament och en utebliven inversion.

Positionstyp XSV utgjorde endast 0,2 % (ett fall) av påståendesatsena i skrift, men i tal var dess andel lite större; 1,8 % (12 fall). Skillnaden är statistiskt nästan signifikant ($p = 0,02$). Det gäller satser av följande typ:

(30) kanske denna frihet som dom har e inte allti bäst för dom (P20 N4 T)

Här utgörs X av adverbet *kanske*, efter vilket både omvänd och rak ordföljd är möjlig. I de 12 fallen av XSV i talet bestod icke-subjekten av *kanske* (sju fall), *alltså* (tre fall) och *till exempel* (två fall). I det enda fallet av XSV i skrift utgjordes X av *kanske*.

Positionstyp XVYS förekom både i skrift (två fall) och tal (fyra fall). I de båda fallen i skrift var det frågan om följande konstruktion: DÄR + FINNAS + NEG. + EG.SUBJ., såsom i exempelsats (31) nedan:

(31) Där finns inte sidorn 104-125. (P4 N3 S)

Ett av de fyra fallen i tal hade en nästan likadan konstruktion:

(32) här e ju färre flyktingar här i Finland än i i Sverige (P23 N5 T)

Man kan alltså utelämna det formella subjektet *det*, när det i fundamentet står ett situationsangivande *här* eller *där* (Thorell 197, 204). I de tre övriga satserna av typ XVYS i tal hade man placerat ett lätt satsadverbial mellan finitet och subjektet, vilket enligt Thorell är möjligt, särskilt om subjektet är tungt. Adverbialet kan placeras på detta sätt också för att markera dess nära anknytning till verbet, som t.ex. i följande sats:

(33) nuförtiden jobbar ju hustruna också i Finland (P26 N5 T)

Thorell (1973, 229) nämner också, att den här typens avvikande placering av det lätta satsadverbialet är möjlig endast när det efterföljande subjektet inte utgörs av ett pronomen.

Positionstyp XVYS F förekom endast i tal, två gånger. I dessa två fall gick det inte att placera adverbet på ovannämnda sätt, utan det borde ha stått först efter subjektet:

(34) å när tiderna blir ekonomiskt sämre å sämre vänder också människorna mer emot flyktingar (P29 N5 T)

Positionstyperna XYVS F och XYSV F fanns också endast i tal, och det enda sättet som de skiljer sig från positionstyperna XVS och XSV F är genom det andra ledet i fundamentet. Såsom det redan

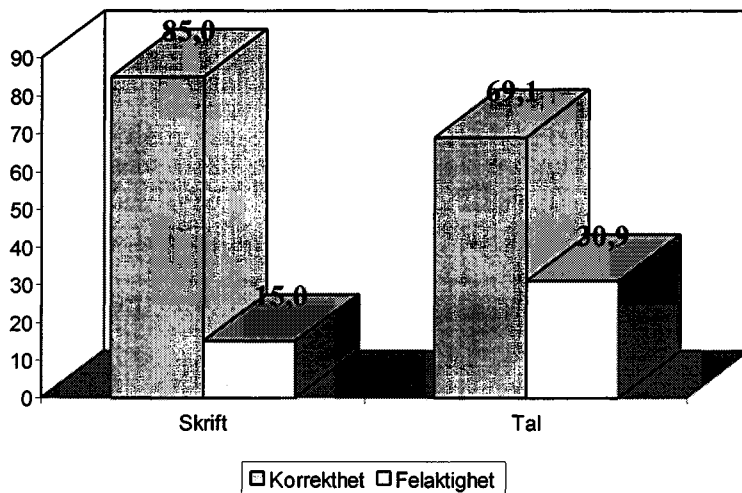
har framgått, får det bara stå ett satsled i fundamentet. I vissa fall är det även tillåtet med två led, såsom i (35) nedan, nämligen när det ena ledet utgör en bestämning till det andra:

(35) å också nån idrottsman som Teemu Selänne e mycke populärt (P14 N4 T)

Sedan övergår vi till den centrala frågan, hur inversionen efter ett satsinitialt icke-subjekt behärskades i vårt material. Vi kommer att utreda om det fanns skillnader mellan skrift och tal, de tre kunnighetsnivåerna och individens prestationer i skrift resp. tal, samt om fundamenttypen tycktes påverka behärskningen av inversion.

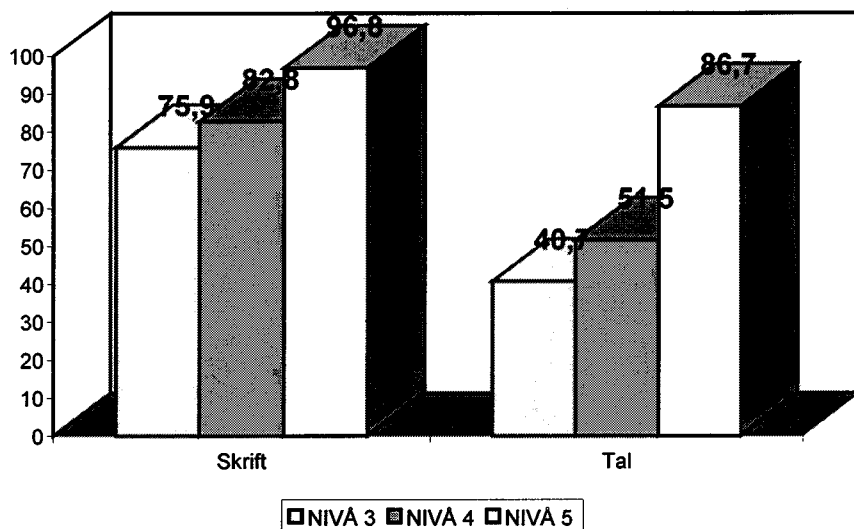
I det skriftliga materialet fanns det 100 påståendesatser som krävde användning av subjekt-verb -inversion. Av dem var 85 korrekt inverterade och 15 saknade inversion. I det muntliga materialet fanns det 149 fall som krävde inversion och av dem var 103 (69,1 %) korrekta och 46 (30,9 %) okorrekta. Följande figur illustrerar korrektheten och felaktigheten i påståendesatser som kräver subjekt-verb -inversion:

FIGUR 6: Behärskningen av inversion i påståendesatser i skrift och tal

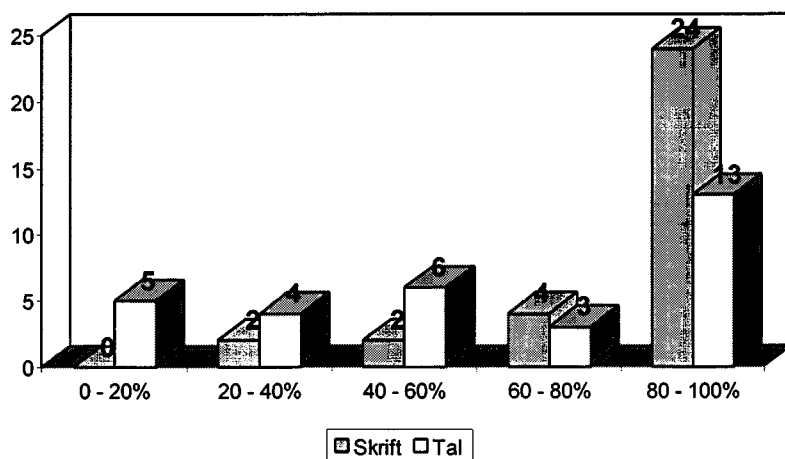
Därmed fanns det en klar skillnad mellan skrift och tal: i skriften var behärskningen bättre (85 %) än i talet (69,1 %). Denna skillnad är statistiskt signifikant ($p = 0,004$). I figur 7 nedan kan man se hur inversionen behärskades på de tre kunnighetsnivåerna i skrift och tal:

FIGUR 7: Behärskningen av inversion i påståendesatser på nivåerna 3, 4 och 5

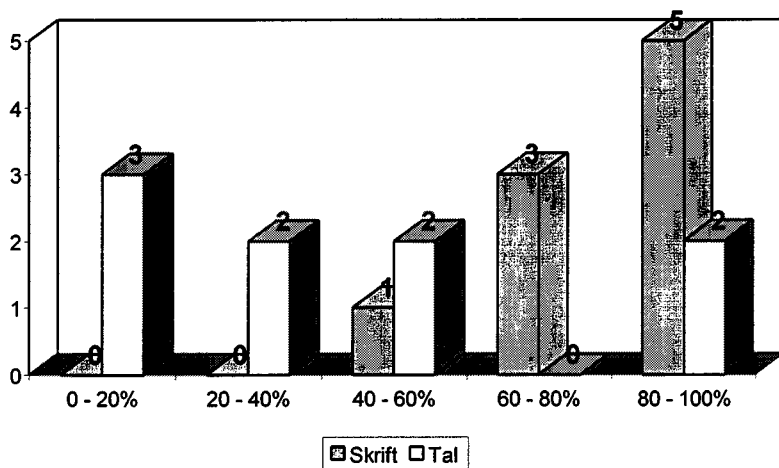
Figuren visar att behärskningen av inversion ökade i enighet med kunnighetsnivån både i skrift och tal. I skriften var ökningen jämnare än i talet, där behärskningen av inversion var ganska låg på nivåerna 3 och 4 och sedan nästan 90-procentig på nivå 5. Skillnaden mellan skrift och tal är allra störst på nivåerna 3 och 4. Skillnaderna mellan nivåerna 3 i skrift resp. tal samt på samma sätt mellan nivåerna 4 är statistiskt signifikanta ($p = 0,008$ mellan nivåerna 3, och $0,01$ mellan nivåerna 4), medan skillnaden mellan nivåerna 5 i skrift resp. tal är osignifikant. Den individuella variationen i skrift och tal kan illustreras med följande figur:

FIGUR 8: Den individuella variationen i behärskningen av inversion i påståendesatser

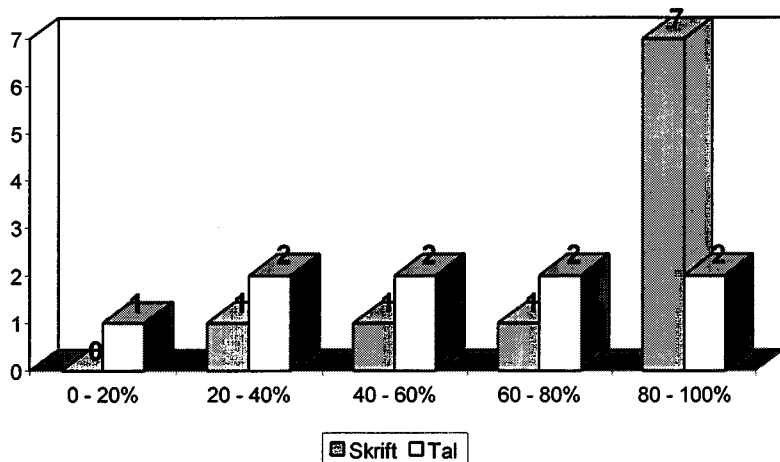
I den skriftliga korpusen fanns det 32 personer som hade inversionskontexter och i talet 31. Figuren visar att största delen av de personer som hade inversionskontexter i skrift hade behärskat dem mycket bra, men i talet fanns det mera variation. Där hade över hälften av testdeltagarna (18 personer) behärskat inversionen sämre än 80-procentigt, när den motsvarande siffran i skriften var bara en fjärdedel (åtta personer), dvs. i skriften hade tre fjärdedelar av personerna behärskat inversionen så bra som 80 - 100-procentigt. De exakta siffrorna hos varje individ kan man se i bilaga 4. Där kan man också se att det i skrift fanns bara två personer som hade behärskat inversionen sämre än 50-procentigt, när det i tal fanns tio sådana personer. I skriften var antalet personer som behärskade inversionen 100-procentigt 23 (71,9 %) och i talet var det motsvarande antalet 11 (35,5 %). I den skriftliga korpusen kunde alla personer använda inversion (den lägsta individuella korrekthetsprocenten var 25), medan det i den muntliga korpusen fanns fem personer (16,1 %), som inte kunde invertera subjekt och verb efter ett satsinitialt icke-subjekt. Den individuella variationen på de olika kunnighetsnivåerna kan man se i figurerna 9, 10 och 11 nedan:

FIGUR 9: Den individuella variationen i behärskningen av inversion på nivå 3:

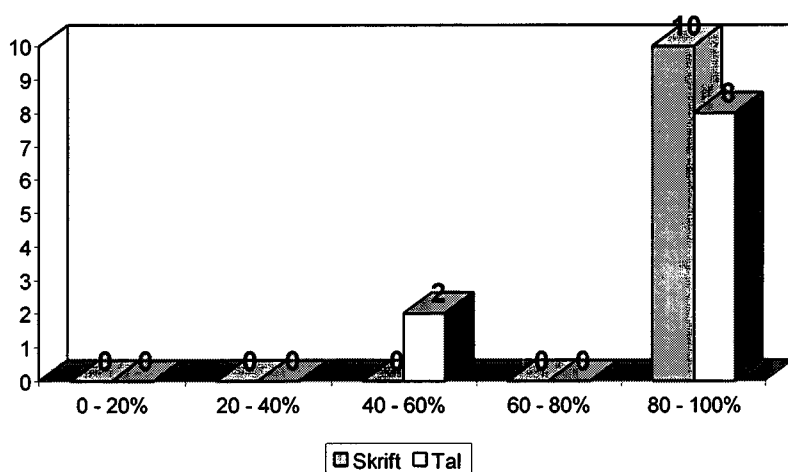
Både i skrift och tal fanns det på nivå 3 nio personer som hade inversionskontexter. I skriften behärskade över hälften av testdeltagarna (fem personer) inversionen 80 - 100-procentigt, i talet bara två personer. I talet behärskade över hälften av personerna (fem personer) inversionen sämre än 50-procentigt, och bland dem fanns det tre som inte alls kunde använda inversion. I skriften var den lägsta korrekthetsprocenten 50.

FIGUR 10: Den individuella variationen i behärskningen av inversion på nivå 4:

På nivå 4 fanns det i skriften tio och i talet nio personer som hade inversionskontexter. Den allmänna tendensen är här densamma som på nivå 3, dvs. majoriteten av personerna i skrift behärskade inversionen fullständigt (sju personer) och det var bara enskilda personer som behärskade den sämre. I talet var det jämnare, dvs. behärskningen av inversion varierade mera. Men jämfört med nivå 3, behärskades inversionen bättre såväl i skrift som i tal.

FIGUR 11: Den individuella variationen i behärskningen av inversion på nivå 5

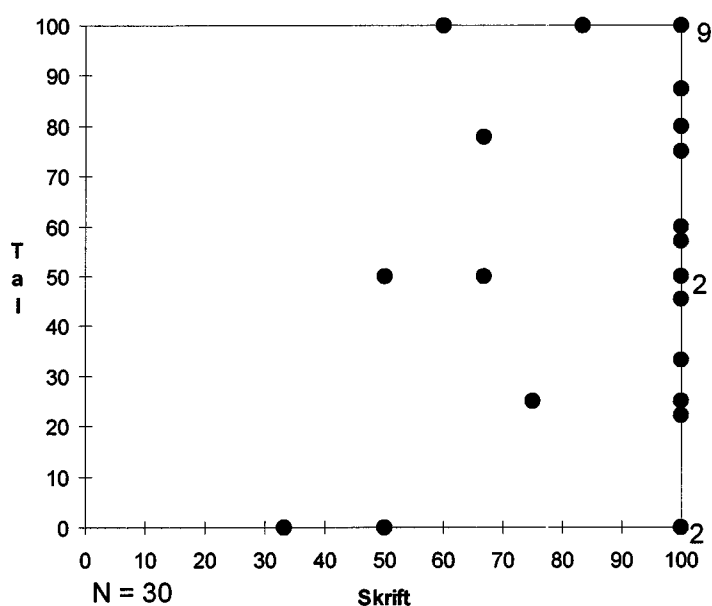

Det framgår av figuren, att det fanns mindre variation på nivå 5 både i skrift och tal. I skriften behärskade alla tio personer inversionen 80 - 100-procentigt, och av dem var det nio personer vars

behärskning var fullständig samt en vars behärskning var 83,3-procentig. I talet fanns det sex personer som behärskade inversionen fullständigt, två som behärskade den 80 - 90-procentigt och två som behärskade inversionen ungefär 50-procentigt.

Av de 33 personerna i vårt material var det 30 som hade inversionskontexter både i skrift och tal, två som hade dem bara i skrift och en som hade dem bara i tal. Av de 30 personerna var det 17 (56,7 %) som behärskade inversionen bättre i skrift än i tal, tre (10 %) som behärskade den bättre i tal och tio (33,3 %), vars behärskning av inversionen var likadan i skrift och tal. Korrelationen mellan individernas prestationer i skrift resp. tal kan illustreras med följande figur:

FIGUR 12: Korrelationen mellan skrift och tal i behärskning av inversion

X-axeln visar individens behärskning av subjekt-verb -inversionen i skrift och y-axeln behärsningen i tal. Här kan man se, att det fanns flera personer som behärskade inversionen fullständigt i skrift och tal. Man kan också se, att punkterna tydligt står på skriftens sida, vilket betyder att de flesta testdeltagare behärskade inversionen bättre i skrift.

Till sist överväger vi kontextens inverkan på användning av inversion. Den kontext som vi undersöker är fundamentet. Vi försöker därmed få reda på, om fundamenttypen påverkade

testdeltagarnas användning av inversion. Det fanns fyra typer av icke-subjekt i början av påståendesatser: adverbial, bisatser, objekt och predikatsfyllnad. I följande tabell kan man se hur inversionen behärskades efter dessa olika typer av icke-subjekt:

TABELL 6: Behärskningen av inversion efter olika fundamenttyper

	Skrift		Tal	
	N/TOT.	%	N/TOT.	%
adverbial	61/68	89,7	80/122	65,6
bisats	17/25	68,0	13/15	86,7
objekt	7/7	100,0	7/8	87,5
predikatsfyllnad	-	-	3/4	75,0

N = antalet korrekta inversioner

I skriften var korrekthetsprocenten lägst efter bisatser, medan adverbial var den svåraste kontexten för inversion i tal. I talet hade man behärskat inversionen efter ett bisatsfundament överraskande bra, vilket kanske kan förklaras med att tio av de 15 bisatsfundamenten i tal förekom på nivå 5, och alla efterföljdes av inversion. Man bör här lägga märke till, att det med undantag av adverbial rör sig om mycket små frekvenser och man kan såtillvida inte dra några allmänt gällande slutsatser på basen av dessa siffror.

Vi har även analyserat hur testpersonerna behärskade inversionen efter en satsinitial bisats jämfört med ett s.k. enkelt led i fundamentet, t.ex. ett adverbial, objekt eller predikatsfyllnad. Av de här två inversionstyperna använder vi i fortsättningen uttrycken *eftersatsinversion* och *vanlig inversion*.

Av de 100 inversionskontexter i vårt skriftliga material var 75 vanliga inversionskontexter och 25 eftersatskontexter. I det muntliga materialet fanns det 149 inversionskontexter, av vilka 134 (89,9 %) var vanliga inversionskontexter och 15 (10,1 %) eftersatskontexter. I tabell 7 nedan kan man se hur våra testdeltagare behärskade inversionen i dessa två kontexter:

TABELL 7: Behärskning av inversionen i vanlig resp. eftersatskontext i skrift och tal

	Skrift		Tal	
	N/TOT.	%	N/TOT.	%
vanlig kontext	68/75	90,7	90/134	67,2
eftersatskontext	17/25	68,0	13/15	86,7

Tabellen visar att man i skrift behärskade inversionen bättre i vanlig kontext än i eftersatskontext. Skillnaden är statistiskt signifikant ($p = 0,006$). I talet tycks förhållandet vara just tvärtom; nämligen att eftersatsinversionen behärskades bättre än den vanliga inversionen, men man bör lägga märke till, att antalet eftersatskontexter är bara 15, jämfört med antalet vanliga inversionskontexter, som är 134. På de tre kunnighetsnivåerna varierade behärskningen av den vanliga resp. eftersatsinversionen på följande sätt:

TABELL 8: Behärskningen av den vanliga resp. eftersatsinversionen på nivåerna 3, 4 och 5

	Skrift		Tal	
	vanlig	eftersats	vanlig	eftersats
NIVÅ 3	77,8 % (14/18)	72,7 % (8/11)	37,5 % (9/24)	66,7 % (2/3)
NIVÅ 4	95,7 % (22/23)	33,3 % (2/6)	53,1 % (17/32)	0 % (0/1)
NIVÅ 5	96,2 % (25/26)	100 % (5/5)	84,6 % (55/65)	100 % (10/10)

I skriften behärskades den vanliga inversionen bättre än eftersatsinversionen på nivåerna 3 och 4, och det fanns ingen stor skillnad mellan dessa två kontexter på nivå 5. När det gäller den vanliga inversionen, steg behärskningen med kunnighetsnivån, men i fråga om eftersatsinversionen var behärskningen sämst på nivå 4, fast där fanns det mycket få fall. Även i eftersatskontext var behärskningen tydligt bättre på nivå 5 än på nivå 3.

I talet ser det ut som om eftersatsinversionen behärskades bättre än den vanliga inversionen på nivåerna 3 och 5, men när det gäller eftersatsinversionen är det frågan om mycket få fallen, så man kan inte jämföra siffrorna på en allmän nivå. På nivå 4 var behärskningen av den vanliga inversionen bättre än behärskningen av eftersatsinversionen, men här kan man igen se, att det förekom bara en eftersatskontext.

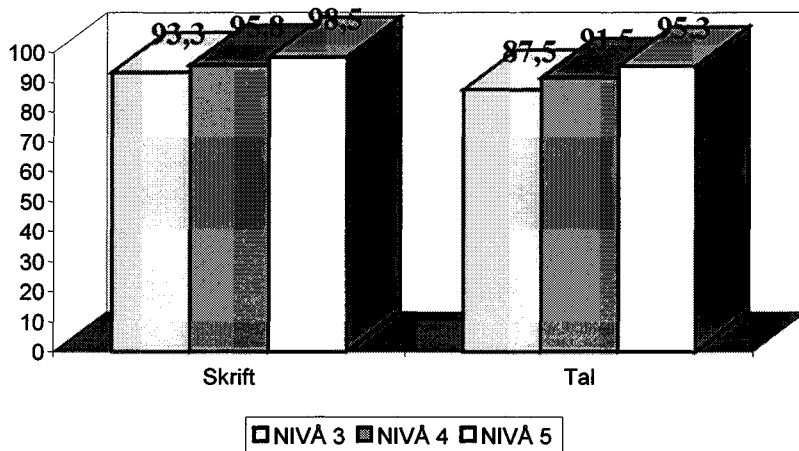
När man jämför skrift och tal, kan man säga att både den vanliga och eftersatsinversionen behärskades bättre i skrift, med undantag av nivå 5, där behärskningen av eftersatsinversionen var fullständig både i skrift och tal.

6.1.5 Översikt över behärskningen av ordföljden i början av påståendesatser

I detta avsnitt sammanfattar vi hurdan den allmänna behärskningen av ordföljden i början av påståendesatser var. I det skriftliga materialet fanns det sex korrekta och två okorrekta positionstyper. När man räknar ihop de korrekta satserna, dvs. satser av typ SV, SVX, SXV, XVS, XSV och XVYS, blir deras totalantal 394, och deras procentuella andel av alla påståendesatser i skrift, dvs. korrekthetsprocenten, var 95,6 %. I det muntliga materialet fanns det sex korrekta och fem okorrekta positionstyper. I talet blir totalantalet korrekta påståendesatser 615 och korrekthetsprocenten 91,8 %. Därmed var den allmänna behärskningen av ordföljden i början av påståendesatser bättre i skrift än i tal. Skillnaden är statistiskt signifikant ($p = 0,01$).

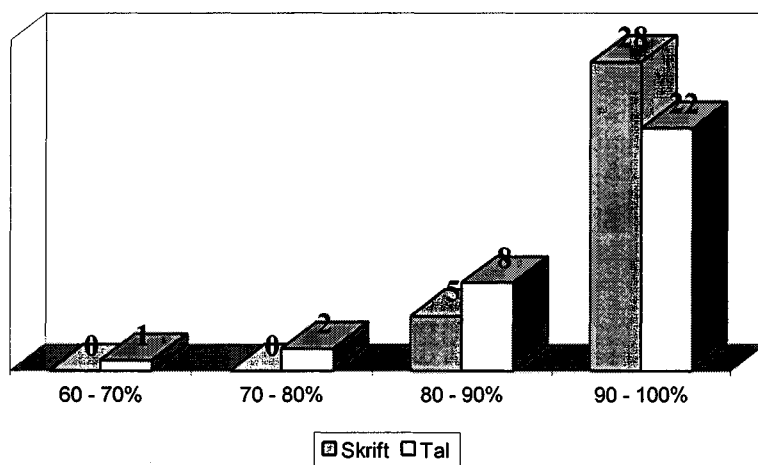
De höga korrekthetsprocenten beror till en stor del på att över 75 % av påståendesatserna såväl i skrift som i tal var subjektinledda (se avsnitt 6.1.3), och ordföljden efter ett satsinitialt subjekt tycktes inte välla svårigheter för testdeltagarna i vårt material. I figur 13 nedan kan man se, hur ordföljden behärskades på de tre kunnighetsnivåerna i skrift och tal:

FIGUR 13: Behärskningen av ordföljden i början av påståendesatser på nivåerna 3, 4 och 5

Figuren visar att behärskningen av ordföljden ökade med kunnighetsnivån, dvs. ju högre ens allmänna kunnighetsnivå var, desto bättre behärskade man också ordföljden i början av påståendesatser. Skillnaderna var emellertid inte stora. I bilaga 4 kan man se de enskilda individernas behärskning av ordföljden i påståendesatser. Den individuella variationen kan illustreras med följande figur:

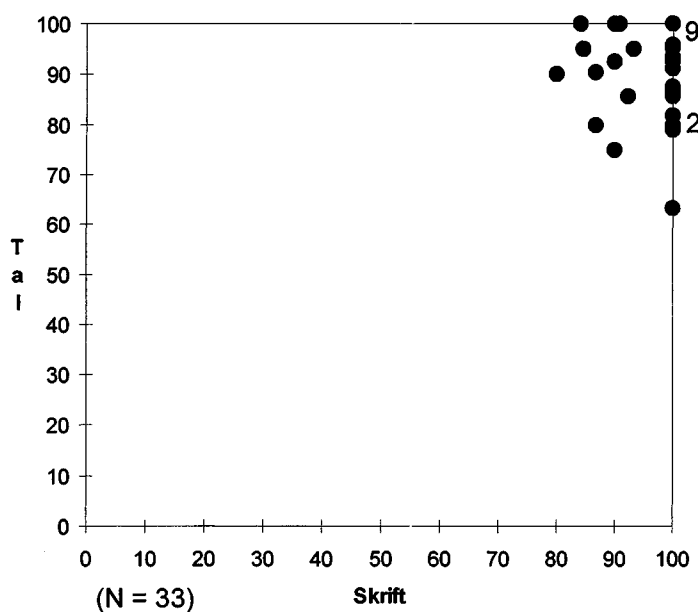
FIGUR 14: Den individuella variationen i behärskningen av ordföljden i början av påståendesatser

Det framgår av figur 14, att största delen av testdeltagarna - i skriften alla 33 personer och i talet 30 personer - behärskade ordföljden i början av de påståendesatser som de producerade 80 - 100-procentigt. I talet fanns det mera individuell variation, men ingen av testdeltagarna hade behäskat ordföljden sämre än 60-procentigt. Den minsta behärskningsprocenten var 63,2 %. I skriften fanns det 22 personer som behäskade ordföljden fullständigt i de satser som de producerade. (Av dessa 22 var sex på nivå 3, åtta på nivå 4 och åtta på nivå 5.) I talet fanns det 12 personer med en hundra procentig korrekthetsgrad. (Av dem var två på nivå 3, tre på nivå 4 och sju på nivå 5.)

Det är också viktigt och intressant att jämföra, hur en och samma person hade presterat i skrift resp. tal. Att ordföljden behäskades bättre i skrift än i tal kan man märka även här: av de 33 personer i vårt material var det 16 (48,5 %) som behäskade ordföljden bättre i skrift, åtta (24,2 %) som behäskade den bättre i tal (skillnaderna var inte så stora) och nio (27,3 %) som presterade på samma sätt (hundra procentig behärskning) i skrift och tal. Följande figur illustrerar hur individernas allmänna behärskning av ordföljden i början av påståendesatser korrelerade mellan skrift och tal:

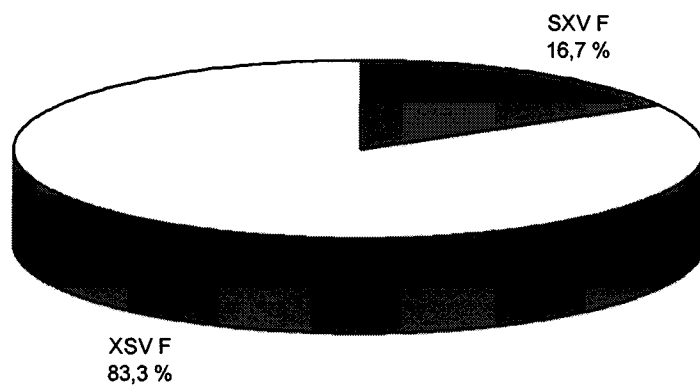
FIGUR 15: Korrelationen mellan skrift och tal i behärsningen av ordföljden i början av påståendesatser

Man kan märka en viss korrelation mellan skrift och tal i behärsknigen av ordföljden i början av påståendesatser, men man ser också att punkterna står mera på skriftens sida. Detta betyder, att de enskilda testdeltagarnas prestationer var något bättre i skrift, även om de var likartade.

Till sist redogör vi för hurdana feltyper det förekom i påståendesatser, hurdana dessa feltypers andelar var samt hur de fördelade sig i skrift och tal. I det skriftliga materialet fanns det endast två feltyper: SXV F och XSV F. I positionstypen SXV F hade man placerat ett adverbial mellan subjektet och predikatet och i XSV F saknades inversion efter ett satsinitialt icke-subjekt. I figur 16 nedan illustreras hur dessa två feltyper fördelade sig i skrift:

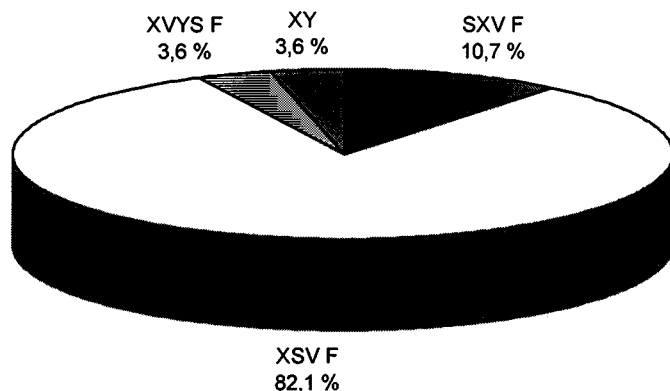
FIGUR 16: Feltyperna i påståendesatserna i skrift

Det fanns sammanlagt 18 fel i påståendesatserna i skrift. Som man kan se, var största delen av dessa fel av typ XSV F. Av de samtliga 18 felen i skrift var 15 av denna typ, dvs. 83,3 % av de felaktiga påståendesatserna saknade inversion. Den andra feltypen var mer sällsynt: endast 3 av de 18 felen (16,7 %) var av typ SXV F.

I det muntliga materialet fanns det följande felaktiga positionstyper i påståendesatser: SXV F, XSV F, XVYS F, XYVS F och XYSV F. Vi har kategoriserat dessa felaktiga ordföljdsvarianter i fyra feltyper: 1) ett felplacerat satsadverbial i subjektinledda påståendesatser (SXV F), 2) avsaknaden av inversion (XSV F; positionstypen XYSV F har också räknats in här), 3) ett felplacerat satsadverbial i icke-subjektinledda påståendesatser (XVYS F) och 4) dubbelt fundament (XY; omfattar positionstyperna XYVS F och XYSV F). Det fanns därmed flera feltyper i tal än i skrift. I figur 17 kan man se de olika feltyperna i det muntliga materialet och hurdana deras andelar var:

FIGUR 17: Feltyperna i påståendesatserna i tal

Figuren visar, att XSV F var den tydligt allmännaste feltypen även i tal. Det fanns 56 fel i början av påståendesatser i tal och av dessa fel var 46 (82,1 %) av typen XSV F. Andelen var därmed ungefär lika stor som i skrift. Den näst allmännaste feltypen var SXV F, vars andel av de samtliga felen var 10,7 % (sex av de 56 felen). De två övriga feltyperna, XVYS F och XY, var mindre vanliga: det fanns bara två satser av vardera typen (den procentuella andelen blir 3,6 %).

I hela materialet var andelen XSV F 82,4 % (61 av de 74 felen), dvs. det allmännaste felet i början av påståendesatser var att subjekt-verb -inversionen saknades i satser som började med ett icke-subjekt. Andelen SXV F var 12,2 % (nio fel), andelen XVYS F 2,7 % (två fel) och andelen XY likaså 2,7 %.

6.2 Fråge- och imperativsatser

I detta avsnitt behandlar vi ordföljden i början av fråge- och imperativsatser. Såsom vi nämnde tidigare, förekom de i en mycket liten utsträckning i vårt material, speciellt i tal. I de muntliga uppgifterna var det frågan om monolog; det gällde att fritt berätta, ange åsikter och synpunkter. Den ena av de två skriftliga uppgifterna var däremot att skriva ett brev till ett bokförlag och be om råd i en viss situation, och den andra var att skriva en insändare. Därför förekom det flera fråge- och imperativsatser i skrift än i tal. Vi beskriver först hur de finska inlärarna inledde sina frågesatser, dvs. frågeordsfrågor och ja/nej-frågor, och sedan behandlar vi imperativsatser.

I det skriftliga materialet fanns det sammanlagt 32 frågesatser, vilka utgör 7 % av alla huvudsatser i skrift. Av dessa 32 frågesatser var 20 (62,5 %) frågeordsfrågor och 12 (37,5 %) ja/nej-frågor. Frågeordsfrågornas andel av alla huvudsatser i skrift är 4,4 % och ja/nej-frågornas andel 2,6 %.

I det muntliga materialet fanns det 15 frågesatser, vilket är 2,2 % av alla huvudsatser i tal. Av dessa 15 frågor var 13 (86,7 %) frågeordsfrågor och två (13,3 %) ja/nej-frågor. Av alla huvudsatser i tal var 1,9 % frågeordsfrågor och 0,3 % ja/nej-frågor. Därmed var frågeordsfrågorna vanligare än ja/nej-frågorna i de båda korpusen, och skillnaden är mer markant i talet.

Det förekom fyra positionstyper i början av frågeordsfrågorna i vårt material: XVS, SVX, SV och XSV F. Positionstyperna XVS och SVX förekom både i skrift och tal, positionstypen SV endast i skrift och XSV F, den felaktiga typen, endast i tal. Nedan kan man se exempel av de fyra positionstyperna:

(36) XVS: Hur kan jag få en ny bok?	(P17 N4 S)
(37) SVX: Vem behöver reklam?	(P5 N3 S)
(38) SV: eller vad ska göras?	(P31 N5 S)
(39) XSV F: å varför Finland har färre flyktingar?	(P10 N3 T)

Tabell 9 nedan illustrerar hur de olika positionstyperna fördelade sig i skrift och tal:

TABELL 9: Positionstyperna i frågeordsfrågor i skrift och tal

Positionstyp	Skrift		Tal	
	N/TOT.	%	N/TOT.	%
XVS	17/20	85,0	10/13	76,9
SVX	2/20	10,0	2/13	15,4
SV	1/20	5,0	-	-
XSV F	-	-	1/13	7,7
Sammanlagt	20/20	100,0	13/13	100,0

TOT. = totalantalet frågeordsfrågor

Av de 20 frågeordsfrågorna i skrift var 85 % av typ XVS, 10 % av typ SVX och 5 % av typ SV. I den muntliga korpusen var 76,9 % av frågeordsfrågorna av typ XVS. Dessutom förekom det två fall

(15,4 %) av SVX och ett fall (7,7 %) av XSV F. Detta fall var den enda felaktiga (beträffande ordföljden i början av satsen) frågesatsen i vårt material. Gemensamt för skrift och tal var att positionstypen XVS var tydligt dominerande i de båda korpusen.

När det gäller verbinledda ja/nej-frågor, är det fråga om ännu mindre siffror. Av skriftens 12 ja/nej-frågor var hälften av typ VSX (40), där verbet var ett huvudverb och hälften av samma typ, men där verbet var tvådelat, t.ex. i (41) nedan. I det muntliga materialet fanns det bara två ja/nej-frågor och de var båda av typ VSX med ett enkelt huvudverb. Därmed var ordföljden i samtliga ja/nej-frågor i vårt material korrekt.

(40) Är de factiskt nödvändiga för oss eller inte. (P9 N3 S)

(41) Borde jag skicka boken till er (P18 N4 S)

Det fanns 11 imperativsatsar i det skriftliga materialet, vilket utgör 2,4 % av alla huvudsatser i skrift. I det muntliga materialet fanns det endast en imperativsats (0,1 %). Av de 11 imperativsatserna i skrift var nio (81,8 %) av typ VX, en (9,1 %) av typ VSX och en (9,1 %) av typ XV. Den enda imperativsatsen i tal var av typ VX. Exempel på dessa tre positionstyper i imperativsatsar finns nedan:

(42) VX: Kontakta mig telefonledes (P11 N4 S)

(43) VSX: Men fortsätt du bara (P26 N5 S)

(44) XV: Vänligen meddela mig (P25 N5 S)

7 ORDFÖLJDEN I BÖRJAN AV BISATSER I DE FINSKA TESTDELTAGARNAS SKRIFT OCH TAL

Det fanns 251 bisatser i det skriftliga materialet och 455 i det muntliga materialet. Bisaternas andel av alla satser var 35,6 % i skrift och 39,9 % i tal. Bisaternas andel var därmed lite större i tal än i skrift. I denna undersökning betyder bisatser sådana satser som är underordnade, dvs. utgör led i andra satser. Bisaterna i materialet har delats in i elva olika typer efter Jörgensens och Svenssons (1986) klassificering: 1) att-satser, 2) tidsbisatser 3) rumsbisatser, 4) villkorsbisatser, 5) avsiktsbisatser, 6) orsaksbisatser, 7) jämförande bisatser, 8) medgivande bisatser, 9) följsbisatser, 10) relativbisatser och 11) indirekta frågesatser. De nio förstnämnda bisatstyperna är alla konjunktionsbisatser, och som vi redan i kapitel 4.2 klargjorde, behandlas de i den syntaktiska analysen tillsammans som en och samma bisatskategori.

Bisaterna har delats in i de ovannämnda grupperna efter sin betydelse. Avgörande vid klassificeringen har varit vad inläraren har velat säga. Formella kriterier kan inte enbart användas eftersom språkinlärarna kan producera t.ex. felaktiga konjunktioner som inte hör ihop med bisatsens innehåll:

(45) För ni inte svarade i telefon	(P01 N3 S) (eftersom)
(46) När Du kan se	(P04 N3 S) (såsom)

Det första exemplet har analyserats som en orsaksbisats och den andra som en jämförande bisats. Bisatsens betydelse har varit avgörande även då inläraren har producerat två konjunktioner efter varandra:

(47) att tidigare var ungdomarna mycket snällare <i>än ää va</i> dom var idag	(P10 N3 T)
(48) att vi kan ää vi kan hjälpa dom på någon annan sätt <i>som att</i> vi tar dom hit	(P13 N4 T)

De ovannämnda exemplen har analyserats som jämförande bisatser eftersom betydelsen tydligt är komparativ.

Vid några fall har det varit svårt att avgöra vilken typ av bisats det är frågan om. En *vad*-sats kan vara antingen en relativsats eller en indirekt frågesats:

(49) Jag vet själv bättre *vad jag vill*. (P13 N4 S)

(indirekt frågesats)

(50) å di kan säga *va di tycker om politikerna* (P15 N3 T)

(indirekt frågesats)

(51) men *va ja hoppas e de* (P20 N4 T)

(relativsats)

(52) Det du skrev om teve-reklam var precis *vad jag själv tycker och tänker om den*. (relativsats) (P30 N5 S)

En *vad*-sats är en indirekt frågesats då den kan utbytas i sin kontext mot en annan klart interrogativ sats (Teleman 1974, 172).

(49a) Jag vet själv bättre *vilka åtgärder jag vill ta mig till*.

(50a) och de kan säga *hurdana åsikter de har om politikerna*.

Man kan också testa samma sak med utbrytning; man kan bryta ut ett *vad* om det är interrogativt men det går inte om det är relativt (Teleman 1974, 172):

(49b) Jag vet själv bättre *vad det är jag vill*.

(50b) och de kan säga *vad det är de tycker om politikerna*

(51a) * men *vad det är jag hoppas är det*

(52a) * Det du skrev om teve-reklam var precis *vad det är jag själv tycker och tänker om den*.

De jämförande bisatserna kan ibland vara svåra att skilja från de relativa *som*-satserna. *Som*-satsen är jämförande då den fungerar som efterställt attribut och beror av ett komparativt framförställt attribut som *sådan*, *samma* och *så* + adjektiv. (Teleman 1974, 170.)

(53) Jag har också sett ofta *sådant* tv-reklamer *som* jag inte vill se
(jämförande) (P10 N3 S)

(54) att TV tvingar oss att titta på TV-reklamen *som* vi inte vill
(relativsats) (P16 N4 S)

Bisatser inledda med *då*, *när* och *där* har räknats med i relativsatsen om de bestämmer ett korrelet i den föregående satsen. Detta minskar förstås andelen tids- och rumsbisatser i materialet.

(55) Det var roligt att du öppnade debatten om tv-reklam speciellt *nu då* julen
kommer. (P27 N5 S)

(56) och märkte först *nu när* jag skulle börja läsa den (P30 N5 S)

(57) Finland var en gång en mycket isolerade *nation där* ingen inga människor vet
om livet utomlands (P18 N4 T)

Hur de olika bisatstyperna fördelade sig i skrift och tal kan man se i tabell 13 nedan:

TABELL 13: Antalet olika bisatser och deras procentuella andelar i skrift och tal

Bisatstyp	Skrift		Tal	
	N	%	N	%
att-satser	93	37,1	195	42,3
tidsbisatser	16	6,4	36	7,9
rumsbisatser	-	-	2	0,4
villkorsbisatser	16	6,4	26	5,7
avsiktsbisatser	5	2,0	4	0,9
orsaksbisatser	10	4,0	34	7,5
jämförande bisatser	13	5,2	35	7,7
medgivande bisatser	1	0,4	1	0,2
följdsbisatser	4	1,6	11	2,4
relativsatsen	64	25,5	91	20,0
indirekta frågesatser	29	11,6	20	4,4
TOT.	251	100,2	455	99,4

Den vanligaste bisatstypen både i skrift och tal var *att*-satsen; dess procentuella andel av alla bisatser var 37,1 % i skrift och 42,3 % i tal. Relativsatsen var den näst största gruppen, 25,5 % av bisatserna i skrift och 20,0 % i tal. De här två bisatstyperna var tydligt dominerande i de finska inlärnarnas produktion. De utgjorde tillsammans över 60 % av alla bisatser både i skrift och tal. Skillnaden är ändå att *att*-satsen var lite vanligare i tal än i skrift och relativsatsens andel var däremot lite större i skrift.

De övriga bisatstyperna var mycket mera sällsynta än de två ovannämnda. Den indirekta frågesatsen var mycket vanligare i skrift (11,6 %) än i tal (4,4 %). Skillnaden beror troligen på testuppgifternas olika karaktär. Av de övriga bisatstyperna var tidsbisatsen (6,4 %) och villkorsbisatsen (6,4 %) de vanligaste i skrift. Den jämförande bisatsen (5,2 %) och orsaksbisatsen (4,0 %) hade lite mindre andelar och alla andra typer var marginala i skriftmaterialet. I tal var de vanligaste typerna tidsbisatsen (7,9 %), den jämförande bisatsen (7,7 %) och orsaksbisatsen (7,5 %) samt villkorsbisatsen (5,7 %) med lite mindre andel. De övriga typerna var marginala även i tal. Som man kan se i tabellen var orsaksbisatsen och den jämförande bisatsen vanligare i tal än i skrift men skillnaderna var ändå ganska små.

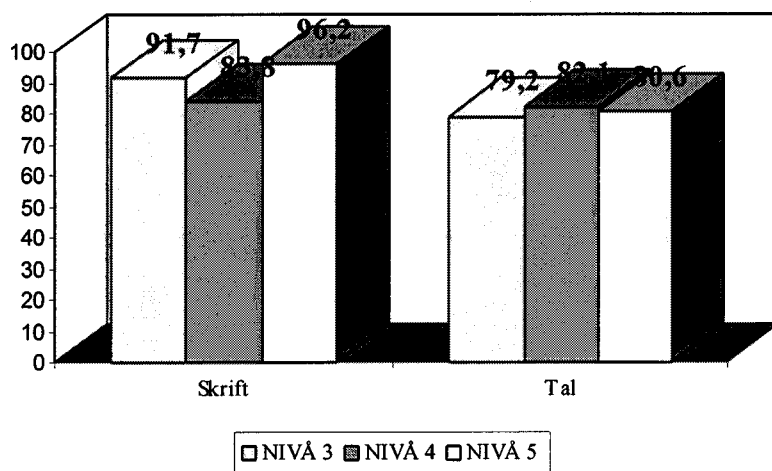
De nio första bisatstyperna börjar alla med en underordnande konjunktion och i avsnitt 7.1 beskriver vi ordföljden i början av dessa konjunktionsbisatser. De efterföljande två avsnitten behandlar de två andra bisatskategorierna; i avsnitt 7.2 analyserar vi ordföljden i början av relativsatsen och i avsnitt 7.3 indirekta frågesatser. Huvudvikten i bisatsanalysen ligger i placeringen av rörliga bestämningar och resultat av denna analys sammanfattas i avsnitt 7.4. Därefter, i avsnitt 7.5, ger vi en allmän översikt över behärsknigen av ordföljden i början av bisatser.

7.1 Konjunktionsbisatser

Det fanns 158 konjunktionsbisatser i det skriftliga materialet, vilka utgör 62,9 % av alla bisatser i skrift. I det muntliga materialet fanns det 344 konjunktionsbisatser, vilkas andel är 75,6 % av alla bisatser i tal. De tre första satsleden var korrekt placerade i 141 konjunktionsbisatser i skrift och i 275 konjunktionsbisatser i tal. Andelen korrekta fall var därmed 89,2 % i skrift och 79,9 % i tal. Antalet konjunktionsbisatser med normavvikande ordföljd var 17 i skrift 69 i tal och deras procentuella andelar var 10,8 % i skrift och 20,1 % i tal. Inlärnarna i vårt material behärskade ordföljden i början av konjunktionsbisatserna bra både i skrift och tal, men andelen felaktiga fall var

ändå större i tal. I figur 18 nedan kan man se hur ordföljden behärskades på de olika kunnighetsnivåerna i skrift och tal:

FIGUR 18: Behärskningen av ordföljden i början av konjunktionsbisatser på nivåerna 3, 4 och 5

Man kan se i figuren att ordföljden i början av konjunktionsbisatser behärskades bra på alla tre nivåer både i skrift och tal, men behärskningen var ändå bättre i skrift. Skillnaderna mellan de olika nivåerna var små i tal men i skrift var de lite större. Skillnaden mellan skrift och tal var störst på nivå 5 och minst på nivå 4.

På nivå 3 fanns det 48 konjunktionbisatser i skrift, vilket utgör 68,6 % av alla bisatser på denna nivå. Bara fyra (8,3 %) av dessa 48 satser hade en felaktig ordföljd. I tal fanns det 77 konjunktionbisatser på nivå 3, och deras procentuella andel av de samtliga bisatserna på den nivån är 82,8 %. Antalet felaktiga fall var 16 och felprocenten blir då 20,8 % i tal. På nivå 4 producerade de finska inlärarna sammanlagt 37 konjunktionbisatser i skrift och 106 i tal. De motsvarande procentuella andelarna av alla bisatser på denna nivå är 60,7 % i skrift och 74,6 % i tal. Det fanns sex konjunktionbisatser med en felaktig ordföljd i skrift och 19 i tal, och felprocenten blir då 16,2 % i skrift och 17,9 % i tal. På nivå 5 fanns det 53 konjunktionbisatser i skrift; 55,8 % av alla bisatser i skrift. I tal fanns det 144 konjunktionbisatser, vilka utgör 73,1 % av alla bisatser i tal. På denna nivå blir felprocenten 3,8 % (två felaktiga fall) i skrift och 19,4 % (28 felaktiga fall) i tal.

I avsnitt 7.1.1 presenterar vi de positionstyper som förekom i konjunktionsbisatserna i materialet och beskriver hur de fördelade sig i skrift och tal. Det finns också ett antal konjunktionsbisatser i vårt material som kräver subjekt-verb -inversion och dessa fall kommer vi att behandla i avsnitt 7.1.2.

7.1.1 Positionstyperna i konjunktionsbisatser

Det fanns åtta olika kombinationer av S, V, X och Y i början av konjunktionsbisatserna i materialet. Korrekta och felaktiga fall har behandlats som skilda positionstyper på samma sätt som i samband med huvudsatserna och därmed blir det sammanlagt tolv olika positionstyper; sex i skrift och tolv i tal. Nedan kan man se exempel på de här olika positionstyperna:

(58) SV:	Om vi vill,	(P08 N3 S)
(59) SVX:	när de har kommit till Finland	(P16 N4 T)
(60) SVX F:	att människorna har inte tyckt att komma hit	(P09 N3 T)
(61) SXV:	att man inte kan söta saken i telefon	(P27 N5 S)
(62) SXV F:	än vi vi tidigare gjorde	(P06 N4 T)
(63) XSV:	som som till exempel ja kände	(P30 N5 T)
(64) XSV F:	att i Finland vi har ferre flyktingnar än i Sverige till exepe-till
exempel	(P16 N4 T)
(65) XVS:	att i senaste år har vi fått några tusen mera invandrare	(P33 N3 T)
(66) XVS F:	än hur va läget tidigare	(P24 N5 T)
(67) SXVY F:	att att finländare i allmänhet tycker inte om invandrare eller
flyktingar	(P19 N4 T)
(68) XYVS F:	att hittills här i Finland så har vi int haft en så bra ekonomisk
situation själva	(P25 N5 T)
(69) XSYV F:	att nuförtiden så ungdomarna int tycker om att göra nå handarbete	(P25 N5 T)

Som man kan se i exemplen ovan innehåller positionstyperna SXV och SVX F en rörlig bestämning, som i den ena är korrekt placerad före finitet och i den andra felaktigt placerad efter finitet. Förekomsten av den felaktiga positionstypen SXV F beror på ett felplacerat vanligt adverbial före det finita verbet. Den huvudsatsenliga positionstypen XVS beror på att *att*-satser, orsaks-

(*därför att*) och följsbisatser (*så att*) tillåter särskilt i tal samma ordningsföljd mellan de primära satsdelarna som huvudsatser. Den felaktiga varianten XSV F förekommer då inlärares har börjat en sådan bisats med ett icke-subjekt men sedan placerat subjektet före finitet. Den korrekta positionstypen XSV fanns bara i några jämförande bisatser i tal och då bestod X i början av bisatsen antingen av *vad* eller *till exempel*:

(70) än va dom var i dag	(P10 N3 T)
(71) än till exempel öö de e i Sverige	(P02 N4 T)

Förekomsten av positionstypen XVS F beror på att det fanns ett frågeord efter konjunktionen i början av bisatsen och efter frågeordet har man fortsatt med den huvudsatsenliga ordföljden som i en direkt fråga. I vårt material har denna bisats analyserats som en jämförande bisats efter sin komparativa betydelse, men en annan tolkning kunde vara att analysera den som en indirekt frågesats. Positionstypen XSYV F liknar typen XSV F. Men förutom subjekt-verb -inversion som saknas, finns det också ett satsadverbial före finitet. Positionstypen XYVS F har däremot den normenliga inversionen efter ett icke-subjekt, men felaktigheten i denna typ beror på att det finns två olika adverbial i början av bisatsen. Positionstypen SXVY F har ett felplacerat satsadverbial efter det finita verbet och därför har den fjärde satsdelen i denna positionstyp tagits med i analysen. I tabell 14 kan man se närmare hur de olika positionstyperna fördelade sig i skrift och tal och hurdana skillnadernas statistiska signifikanser var:

TABELL 14: Positionstyperna i konjunktionsbisatser: frekvenser, procentuella andelar och statistiska signifikanser

Positionstyp	Skrift		Tal		p
	N	%	N	%	
SV	17	10,8	15	4,4	0,006**
SVX	97	61,4	210	61,0	0,9
SVX F	13	8,2	56	16,3	0,015*
SXV	24	15,2	29	8,4	0,02*
SXV F	-	-	1	0,3	-
XSV	-	-	6	1,7	-
XSV F	4	2,5	8	2,3	0,9
XVS	3	1,9	15	4,4	0,2
XVS F	-	-	1	0,3	-
SXVY F	-	-	1	0,3	-
XYVS F	-	-	1	0,3	-
XSYV F	-	-	1	0,3	-
TOT.	158	100,0	344	100,0	

* = nästan signifikant ($p < 0,05$)

** = signifikant ($p < 0,01$)

*** = mycket signifikant ($p < 0,001$)

Tabellen visar att det fanns flera positionstyper i tal än i skrift, men som man kan se beror detta på några enstaka ordföljdsvarianter. Positionstyperna XSV, SXV F, XVS F, SXVY F, XYVS F och XSYV F fanns endast i tal och av dessa var de fem sistnämnda mycket marginala fall, eftersom var och en av dem förekom bara en gång i talmaterialet.

Man kan se i tabellen att SVX är den tydligt dominerande positionstypen; över 60 % av konjunktionsbisatserna både i skrift och tal konstrueras med subjekt, finit verb och sedan objekt, adverbial eller predikatsfyllnad som den tredje satsdelen. Den stora andelen korrekta konjunktionsbisatser beror troligen på att ordföljden i de flesta bisatserna är relativt oproblematisk för inlärarna; positionstypernas SV och SVX andel av alla konjunktionsbisatser är 72,9 % i skrift och 65,4 % i tal.

Testdeltagarna producerade flera konjunktionsbisatser med ett felplacerat satsadverbial i tal än i skrift. Positionstypens SVX F andel var 8,2 % i skrift och 16,3 % i tal. Skillnaden är statistiskt nästan signifikant. Den korrekta placeringen före finitet (positionstypen SXV) hade 15,2 % av konjunktionsbisatserna i skrift och 8,4 % i tal. Denna skillnad är likaså statistiskt nästan signifikant. De flesta konjunktionsbisatserna i vårt material började förstås med subjektet, men som man kan se i tabellen, fanns det också ett antal konjunktionsbisatser som man började med något annat satsled. Positionstypen XVS var lite vanligare i tal än i skrift, men i den felaktiga varianten XSV F fanns det inte någon större skillnad. Inversionen i bisatser kommer vi att behandla närmare i följande avsnitt (7.1.2).

Andelen korrekta konjunktionsbisatser som började med subjekt var 91,4 % (138/151) i skrift och 81,4 % (254/312) i tal. Andelen korrekta konjunktionsbisatser med ett icke-subjekt i början av bisatsen var däremot 42,9 % (3/7) i skrift och 65,6 % (21/32) i tal. Antalet X-inledda konjunktionsbisatser var ganska litet i skrift och därför kan man inte dra några tydliga slutsatser mellan behärskan av sådana bisatser i skrift resp. tal. Man kan ändå säga att ordföljden i konjunktionsbisatser som började med subjekt var lättare att behärska både i skrift och tal än ordföljden i bisatser som inleddes med ett icke-subjekt.

7.1.2 Inversion i konjunktionsbisatser

I detta avsnitt analyserar vi konjunktionsbisatser som testdeltagarna började med något annat satsled än subjekt och som därmed kräver en subjekt-verb -inversion. Det fanns två positionstyper med inversionskontexter i skrift; XVS och XSV F, och fyra i tal; XVS, XSV F, XYVS F och XSYV F. Såsom det redan har framgått förekom de två sistnämnda bara en gång i talmaterialet. Positionstypen XYVS F har i det här sammanhanget räknats med i korrekta fall, eftersom den är korrekt inverterad. Positionstypen XSYV F saknar däremot inversion.

Det fanns bara sju konjunktionsbisatser med ett icke-subjekt i början av satsen i skrift, vilka utgör 4,4 % av alla konjunktionsbisatser i skrift. Av dessa bisatser var tre (42,9 %) korrekt inverterade och fyra (57,1 %) saknade inversion. Det inledande satsledet var ett adverbial i alla sju bisatser. I talet var det motsvarande antalet sådana konjunktionsbisatser 25, vilket är 7,3 % av konjunktionsbisatserna i tal. Av dem var 16 (64,0 %) korrekt inverterade och nio (36,0 %) saknade

inversion. Satsledet som stod i början av bisatsen var oftast ett adverbial även i tal, men det fanns också några bisatser med ett objekt som ett inledande satsled.

De flesta X-inledda bisatserna i de båda delmaterialen var vanliga *att*-satser. Dessutom fanns det en följsbisats både i skrift och tal samt en orsaksbisats i tal. Ungefär hälften av bisatserna föregicks av en huvudsats som bestod av pronomenet *jag* som subjekt och *tro, tycka, se, säga* eller liknande verb som predikat.

(72) Ja tycker, att i teve-reklam ser vi inte reklam (P02 N3 S)

(73) nu ser jag att ää ännu då nittonhundrasextio vi hade ee den gamla traditionen
(P02 N4 T)

Sedan fanns det sådana X-inledda bisatser som fungerade som predikatsfyllnad i en huvudsats eller i en annan bisats.

(74) skillnader mot tidigare ungdomskultur e att förr hade man inte tid
(P30 N5 T)

(75) det e sant att i Finland vi har ferre flyktingnar (P16 N4 T)

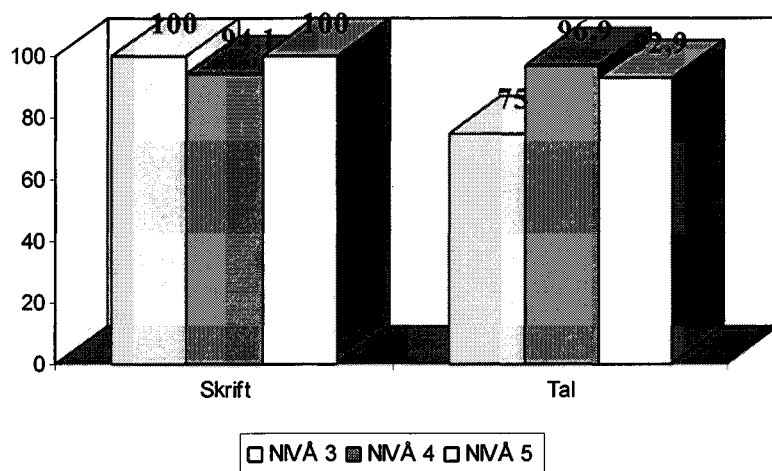
(76) men ja tänker att skillnaden mot tidigare ungdomskulturet e ad nufår-nuförtiden
unga e vet mera (P27 N5 T)

De kvarstående X-inledda bisatserna var sådana som föregicks av olika huvudsatser.

7.2 Relativsatser

Det fanns 64 relativsatser i det skriftliga materialet och 91 i det muntliga materialet. Deras procentuella andelar av alla bisatser var 25,5 % i skrift och 20,0 % i tal. I skriften var antalet relativsatser med korrekt ordföljd 63, vilket utgör 98,4 % av alla relativsatser i skrift. Antalet korrekta relativsatser var 84 i tal och den procentuella andelen blir då 92,3 %. Man kan säga att ordföljden i början av relativsatserna behärskades mycket bra både i skrift och tal, i skrift nästan hundra procentigt. I figur 19 nedan kan man se hur ordföljden behärskades i början av relativsatser på de olika nivåerna:

FIGUR 19: Behärskningen av ordföljden i början av relativsatser på nivåerna 3, 4 och 5

Figuren visar att behärskningen av relativsatser var mycket bra på alla nivåer förutom på nivå 3 i tal. Skillnaden mellan skrift och tal var också störst på den nivån. Behärskningen var bättre i skrift än i tal med undantag av nivå 4. Man kan inte säga att behärskningen av relativsatsordföljden blev bättre ju högre ens kunnighetsnivå var, även om det fanns en klar skillnad mellan nivå 3 och de två högre nivåerna i tal.

På nivå 3 fanns det 16 relativsatser i skrift, vilket är 22,9 % av alla bisatser på denna nivå. Alla dessa relativsatser hade en korrekt ordföljd. I tal fanns det 12 relativsatser på nivå 3 och den procentuella andelen av alla bisatser på nivån blir 12,9 %. Tre av dessa 12 relativsatser hade ett felplacerat satsadverbial, och därmed är felprocenten 25 %. På nivå 4 fanns det sammanlagt 17 relativsatser i skrift och 32 i tal. Deras procentuella andelar av alla bisatser på denna nivå var 27,9 % i skrift och 22,5 % i tal. Det fanns bara en relativsats med felaktig ordföljd både i skrift och tal på denna nivå och andelen felaktiga satser är 5,9 % i skrift och 3,1 % i tal. Det fanns 28 relativsatser på nivå 5 i skrift och de utgör 29,5 % av alla bisatser på den nivån. Inga av dessa 28 satser hade en felaktig ordföljd. I tal fanns det 42 relativsatser på nivå 5, vilka utgör 21,3 % av alla bisatser på den nivån. Av dessa 42 bisatser var det bara tre (7,1 %) som var okorrekta.

I avsnitt 7.2.1 redogör vi för de positionstyper som förekom i relativsatser i vårt material och visar hur de fördelade sig i skrift och tal. Därefter delar vi relativsatserna in i två olika typer. I avsnitt 7.2.2 jämför vi relativsatser som har bisatsinledaren som subjekt med relativsatser som har ett eget subjekt.

7.2.1 Positionstyper i relativsatser

Det fanns fyra positionstyper i relativsatserna både i skrift och tal: SV, SVX, SVX F och SXV. Tre av dessa positionstyper är korrekta och bara en okorrekt, dvs. alla relativsatser med felaktig ordföljd hade ett felplacerat satsadverbial. Jämfört med konjunktionsbisatserna kan relativsatserna tydligt delas in i två typer: relativsatser med bisatsinledaren som subjekt och relativsatser med ett eget subjekt. Exempel på dessa två typer och de olika positionstyperna kan man se nedan:

(77) SV: som reklameras	(P11 N4 S)
(78) SV: som människorna kan se och köpa	(P06 N3 S)
(79) SVX: som kommer från olika ländrar	(P19 N4 T)
(80) SVX: som jag betalat för boken, tillbaka	(P25 N5 S)
(81) SVX F: som e inte desamma	(P05 N3 T)
(82) SVX F: som finländare har inte	(P31 N3 T)
(83) SXV: som också kännetecknar ganska stort de här kulturen	(P19 N4 T)
(84) SXV: som man inte säkert behöver	(P21 N5 S)

Följande tabell visar hur de olika positionstyperna fördelade sig i skrift och tal:

TABELL 15: Positionstyperna i relativsatser: frekvenser och procentuella andelar

Positionstyp	Skrift		Tal	
	N	%	N	%
SV	15	23,4	21	23,1
SVX	42	65,6	56	61,5
SVX F	1	1,6	7	7,7
SXV	6	9,4	7	7,7
TOT.	64	100,0	91	100,0

Man kan se i tabellen att den felaktiga placeringen av rörliga bestämmingar är vanligare i tal än i skrift. Annars tycks skillnaderna mellan de olika positionstyperna i skrift och tal vara relativt små. I

allmänhet fanns det ganska få relativsatser med satsadverbial i vårt material. Däremot var andelen relativsatser som inte vållade några större svårigheter för testdeltagarna (positionstyperna SV och SVX) stor både i skrift och tal. I skriften var andelen sådana relativsatser 89,1 % (57/64) och i talet 84,6 % (77/91).

7.2.2 Relativsatser med två olika subjekttyper

Det fanns 27 relativsatser av de 64 relativsatserna i det skriftliga materialet som hade relativpronomenet *som* som subjekt. De kvarstående 37 relativsatserna hade något annat subjekt efter relativpronomenet *som*. De procentuella andelarna av dessa två typer blir 42,2 % och 57,8 % i skrift. Av de 91 relativsatserna i tal hade 54 (59,3 %) *som* som subjekt och 37 relativsatser (40,7 %) något annat subjekt. I det skriftliga materialet fanns det bara en relativsats (1,6 %) med en felaktig ordföljd (ett felplacerat satsadverbial) och detta fel fanns i en sats med relativpronomenet *som* som subjekt. I det muntliga materialet var antalet felaktiga relativsatser sju (7,7 %) och av dessa sju fel var fem (71,4 %) i relativsatser med *som* som subjekt. Tabell 16 nedan visar antalet olika typer av relativsatser på de tre nivåerna:

TABELL 16: Antalet relativsatser med två olika subjekttyper på de tre kunnighetsnivåerna

	Skrift				Tal			
	Som = subjekt		annat subjekt		som = subjekt		annat subjekt	
	N	%	N	%	N	%	N	%
NIVÅ 3	6	37,5	10	62,5	8	66,7	4	33,3
NIVÅ 4	8	47,1	9	52,9	17	53,1	15	46,9
NIVÅ 5	11	39,3	17	60,7	26	61,9	16	38,1
Hela mat.	27	42,2	37	57,8	54	59,3	37	40,7

Man kan se i tabellen att relativsatser med relativpronomenet *som* som subjekt var mindre vanliga än relativsatser med något annat subjekt än *som* i skrift. Relationen mellan dessa två typer av relativsatser var däremot annorlunda i tal, där satser med *som* som subjekt var mycket vanligare än satser med något annat subjekt. Man kan se samma tendens på alla tre nivåer både i skrift och tal.

På nivå 4 är relationen lite jämnare men även där var relativsatser med *som* som subjekt en majoritet i tal och relativsatser med något annat subjekt en majoritet i skrift.

7.3 Indirekta frågor

Indirekta frågor består av tre olika typer både i skrift och tal:

- 1) frågor som motsvarar direkta verbinledda ja/nej -frågor och som inleds med frågeordskonjunktionen *om*
- 2) frågor som motsvarar direkta frågeordsfrågor och inleds med frågeordskonjunktionen som inte kan fungera som subjekt
- 3) frågor som motsvarar direkta frågeordsfrågor och som inleds med frågeordskonjunktionen som fungerar som subjekt och kräver subjektsmärket *som*.

Exempel på dessa tre typer kan man se nedan:

(85) om det är möjligt att få en ny läsbar bok i stället	(P25 N5 S)
(86) va di tycker om politikerna	(P15 N3 T)
(87) vad som finns i butiken utan Tv-reklam	(P01 N3 S)

Det fanns inte så många indirekta frågor i materialet: 29 indirekta frågesatser i skrift (11,6 % av alla bisatser i skrift) och 20 i tal (4,4 % av alla bisatser i tal). Den lite större andelen i skrift beror troligen på uppgiftstypen; den andra uppgiften i det skriftliga delprovet var ju att skriva ett brev till en bokklubb och begära upplysningar i en oklar situation. Det är naturligt att man då ställer mera frågor än då man berättar om sina egna åsikter såsom i uppgifterna i det muntliga delprovet.

Det fanns åtta positionstyper i de indirekta frågesatserna i vårt material, sex olika typer både i skrift och tal. Exempel på dessa positionstyper kan man se nedan:

(88) SVX: om di får stanna i Finland	(P26 N5 T)
(89) SXV: om Ni alls har gett en rett nummer	(P26 N5 S)
(90) XSV: hurudant tvättpulver är	(P32 N4 S)
(91) XVS F: va e sedet i samhället	(P24 N5 T)
(92) VSX F: att är deras bolagen riktigt bolagen	(P13 N4 S)

- (93) XSVY F: att varför ni är inte intresserad av den (P13 N4 S)
 (94) XVYS F: att va e ju en en typisk kvinna eller en typisk man (P23 N5 T)
 (95) XYVS F: vad verkligen är ungdomskulturen (P04 N4 T)

Positionstyperna SVX och SXV innehåller alla tre olika typer av indirekta frågor (se ovan), medan positionstyperna med X i början, XSV, XVS F, XSVY F, XVYS F och XYVS F finns bara i indirekta frågesatser av typ 2 eller 3. Positionstypen XSV är den korrekta typen med rak ordföljd, medan de andra X-inledda positionstyperna är alla okorrekta. XVS F har den direkta frågesatsens omvända ordföljd och positionstypen XSVY F har den korrekta raka ordföljden, men det finns också ett felplacerat satsadverbial och därför har det fjärde satsledet tagits med i analysen. Typen XVYS F har både ett felplacerat satsadverbial och den okorrekta omvända ordföljden medan i XYVS F är ordningen mellan satsadverbial och verbet korrekt men subjektet har placerats felaktigt efter dessa två. Positionstypen VSX F motsvarar den direkta verbinledda frågesatsens ordföljd. Den indirekta frågesatsen borde här inledas med frågeordskonjunktionen *om* och den borde också ha den raka ordföljden mellan subjektet och verbet.

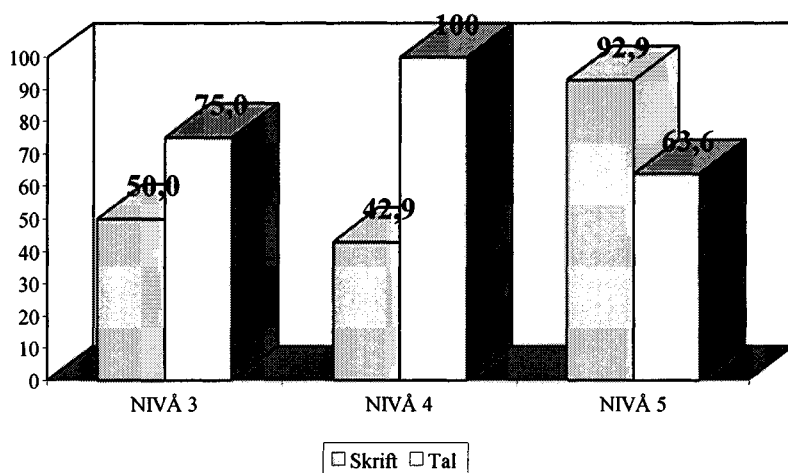
Testdeltagarna behärskade ordföljden i indirekta frågor väl både i skrift och tal. Av alla 29 fall i skrift hade 21 (72,4 %) den korrekta raka ordföljden och 8 (27,6 %) den direkta frågesatsens omvända ordföljd. I tal fanns det 20 indirekta frågor och av dem var 14 (70 %) korrekta och 6 (30 %) okorrekta. De flesta felen (sju av de åtta felen i skrift och fem av de sex felen i tal) både i skrift och tal fanns i indirekta frågor av typ 2, dvs. i satser där frågeordskonjunktionen inte fungerar som subjekt. Satser av denna typ utgjorde också den största gruppen av alla indirekta frågor, c. 80 % både i skrift och tal. I följande tabell kan man se hur de tre olika typerna fördelade sig i materialet och hur testdeltagarna behärskade dem.

TABELL 17: Behärskningen av olika typer av indirekta frågesatser

	Skrift		Korrekta		Tal		Korrekta	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Typ 1	4	13,8	3	75,0	3	15,0	3	100,0
Typ 2	23	79,3	16	69,6	16	80,0	11	68,8
Typ 3	2	6,9	2	100,0	1	5,0	-	-

Det fanns 18 personer (54,5 %) av de 33 som använde indirekta frågesatser i skrift och 11 personer (33,3 %) som använde dem i tal. I skrift behärskade tio av de 18 personerna (55,6 %) indirekta frågor fullständigt, två personer behärskade dem 50-procentigt och en person 33,3-procentigt. Fem personer (27,8 %) behärskade indirekta frågor inte alls i skrift. I talet producerade sex av de 11 personerna (54,5 %) sina indirekta frågesatser alltid korrekt. Fyra personer (36,4 %) behärskade dem 50 - 66,7-procentigt och bara en person (9,1 %) kunde inte alls producera den raka ordföljden. Man måste dock också här ta hänsyn till att många inlärare (11 av de 18 personerna i skrift och fem av de 11 personerna i tal) hade bara en indirekt frågesats i sin produktion och detta betyder att behärskningsprocenten alltid är antingen 100 % eller 0 % för sådana inlärare. Även de övriga testdeltagarna använde bara 2 - 4 indirekta frågesatser i skrift eller tal, så man kan inte dra några tydliga slutsatser. Jämförelsen mellan de olika nivåerna och de procentuella andelarna av korrekta fall kan man se i följande figur:

FIGUR 20: Behärskning av indirekta frågesatser på de olika nivåerna

Det fanns sammanlagt sex indirekta frågor på nivå 3 i skrift och fyra i tal och på nivå 4 sju i skrift och fyra i tal. På nivå 5 fanns det 14 indirekta frågor i skrift och 11 i tal. Inlärarna på nivå 5 producerade alltså flera indirekta frågesatser än inlärarna på de andra två nivåerna. Figuren visar att testdeltagarna behärskade indirekta frågesatser bättre i tal än i skrift på nivåerna 3 och 4. På nivå 5, där det fanns flera fall, var behärskandet däremot bättre i skrift än i tal.

Man kan också jämföra de olika nivåerna med hjälp av individuella behärskningsprocent (se bilaga 5). I följande tabell kan man se hur många personer som använde indirekta frågor på de olika nivåerna och hur bra de behärskade dem.

TABELL 18: Den individuella variationen i behärskningen av indirekta frågesatser på olika nivåer

Behärsknings- procenten	Skrift			Tal		
	NIVÅ 3	NIVÅ 4	NIVÅ 5	NIVÅ 3	NIVÅ 4	NIVÅ 5
0 - 20	3	1	-	-	-	-
20 - 40	-	1	-	-	-	-
40 - 60	-	1	1	-	-	3
60 - 80	-	-	-	1	-	-
80 - 100	2	1	6	1	3	2

På nivå 3 fanns det fem personer som använde indirekta frågor i skrift och bara två personer som gjorde det i tal. Två av de fem personerna i skrift behärskade indirekta frågor fullständigt och tre mindre än 20-procentigt. Av dessa tre behärskade två personer ordföljden i indirekta frågor inte alls. I talet behärskade den ena av de två personerna indirekta frågor fullständigt och den andra behärskade dem 66,7-procentigt (två korrekta fall av tre).

Det fanns fyra personer i skrift och tre i tal som producerade indirekta frågor på nivå 4. I skriften kunde en person den raka ordföljden fullständigt, en 50-procentigt (ett korrekt fall av två), en 33,3-procentigt (ett korrekt fall av tre) och en person inte alls. I talet behärskade alla tre personer denna bisatstyp fullständigt.

På nivå 5 hade sju personer indirekta frågesatser i skrift och fem i tal. I skriften producerade sex personer dem alltid korrekt och en person behärskade dem 50-procentigt (ett korrekt fall av två). I talet fanns det två personer som behärskade indirekta frågesatser fullständigt och tre personer 50-procentigt.

Man kan se i tabellen att behärskandet var mera varierande på nivåerna 3 och 4. Det fanns personer som behärskade indirekta frågesatser mycket bra och också personer som producerade alla eller

nästan alla på samma sätt som direkta frågor. På nivå 5 producerade alla åtminstone hälften av sina indirekta frågor korrekt; behärskandet var mycket bra speciellt i skrift.

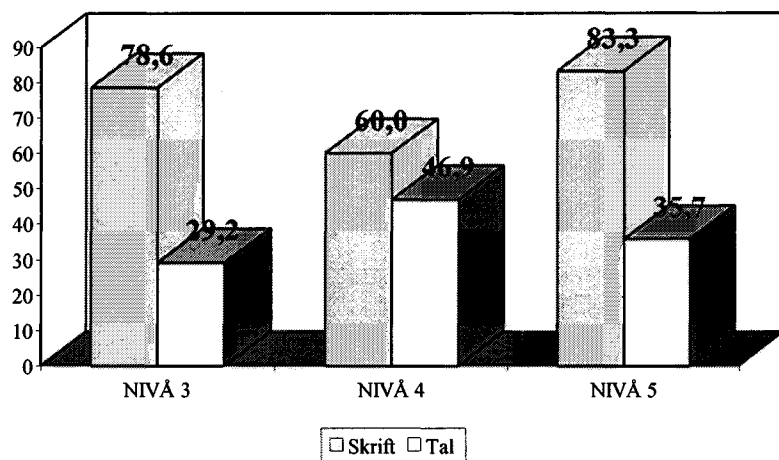
Det fanns bara sex personer i vårt material som hade indirekta frågesatser både i skrift och tal, så det är lite svårt att göra jämförelser mellan de två produktionstyperna. Bara en person av dessa sex behärskade indirekta frågesatser fullständigt både i skrift och tal. Två inlärare behärskade dem bättre i skrift och tre bättre i tal.

7.4 Placeringen av rörliga bestämmingar

Det fanns 26 personer (78,8 %) av de 33 testdeltagarna som hade använt rörliga bestämmingar i sina skriftliga uppgifter och 27 (81,8 %) personer hade producerat dem i tal. I skrift fanns det sammanlagt 46 bisatser som innehöll rörliga bestämmingar och i tal 103. Av skriftens rörliga bestämmingar var 67,4 % (31/46) korrekt placerade före finitet och 32,9 % (15/46) hade en felaktig placering efter finitet (i ett fall i början av bisatsen). Den felaktiga placeringen var vanligare i tal: 63,1 % (65/103) av de rörliga bestämmingarna var placerade efter det finita verbet (i ett fall med två satsadverbial var det ena placerad före och det andra efter finitet) och 36,9 % (38/103) var korrekt placerade. Här är skillnaden mellan skrift och tal stor och statistiskt är den mycket signifikant.

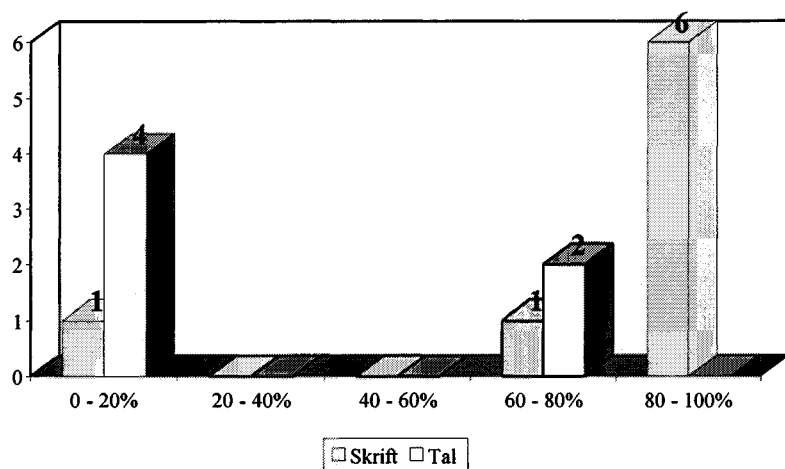
Om man jämför de olika kunnighetsnivåerna, kan man inte se helt tydliga skillnader mellan dem när det gäller den korrekta och felaktiga placeringen av rörliga bestämmingar. De procentuella andelarna korrekta fall kan man se i följande figur:

FIGUR 21: Behärskningen av rörliga bestämmningar på nivåerna 3, 4 och 5

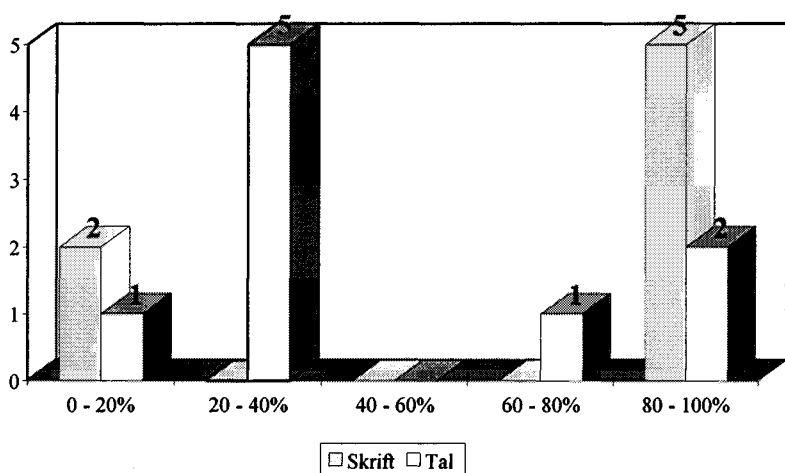
Figuren visar att placeringen av rörliga bestämmningar behärskades bättre i skrift än i tal. Däremot kan man inte se någon tydlig tendens mot bättre behärskning på de högre nivåerna. Detta kan dock förklaras med några individer som producerade största delen av de felaktiga fallen på nivåerna 4 och 5. På nivå 4 i skrift fanns det en person som hade de flesta felen (fem av de sex felen på den nivån) och detta minskar förstås behärskningsprocenten på nivå 4. På nivå 5 i tal fanns det två personer som producerade över hälften av alla felaktiga fall (sammanlagt 15 av de samtliga 27 felen). För att få en tydligare bild av de olika nivåerna, kan man jämföra de individuella behärskningsprocenten. Antalet personer med olika behärskningsprocent kan man se i figurerna 22, 23 och 24 nedan:

FIGUR 22: Den individuella variationen i behärsknigen av rörliga bestämningar på nivå 3

På nivå 3 hade åtta personer rörliga bestämningar i skrift. Sex av dem behärskade placeringen av satsadverbial fullständigt, en person placerade 60 % korrekt (tre fall av fem) och en person hade bara ett felplacerat satsadverbial. Däremot behärskade ingen av de sex personer som använde rörliga bestämningar i tal på nivå 3 dem fullständigt. Två personer kunde placera 60 - 80 % korrekt och de övriga fyra placerade alltid satsadverbial felaktigt.

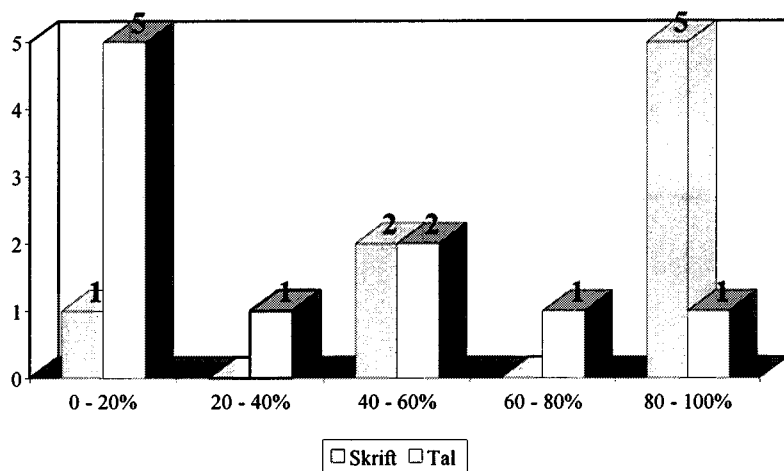
FIGUR 23: Den individuella variationen i behärsknigen av rörliga bestämningar på nivå 4

På nivå 4 använde sju personer satsadverbial i sin skriftliga produktion. Fem av dem placerade satsadverbial alltid korrekt och två behärskade placeringen inte alls. Det var nio personer som hade

satsadverbial i tal. Två av dem behärskade placeringen fullständigt. En person placerade 75 % av sina satsadverbial korrekt, fyra personer 33,3 % och en person 25 %. En av de nio personerna behärskade placeringen av rörliga bestämmningar inte alls.

FIGUR 24: Den individuella variationen i behärskningen av rörliga bestämmningar på nivå 5

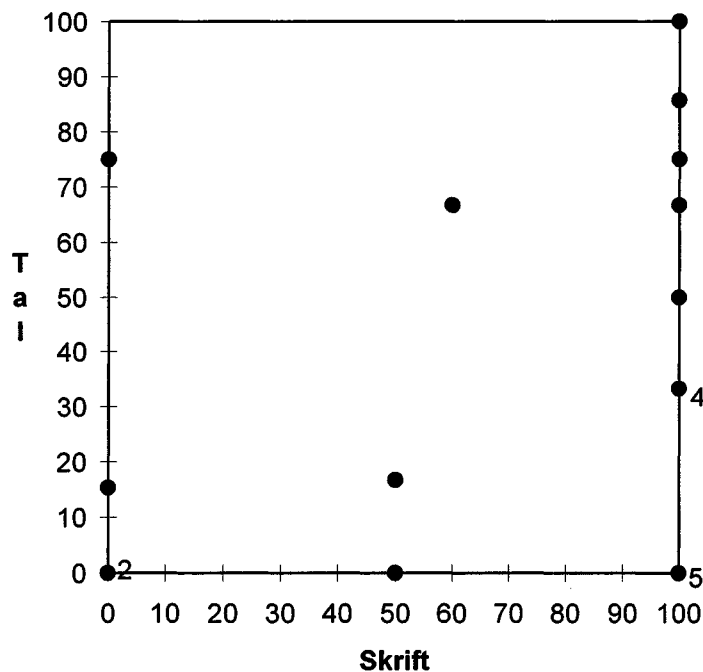
Det var åtta personer som använde satsadverbial i skrift på nivå 5. Fem av dem kunde placera satsadverbial alltid korrekt och två placerade hälften (50 %) korrekt. En person behärskade placeringen inte alls i skrift. Alla tio personer hade satsadverbial i tal. Ingen av dem behärskade dem fullständigt. Fyra personer placerade hälften eller över hälften av sina satsadverbial korrekt (50 - 85,7 %), en person placerade 33,3 % korrekt och två personer mindre än 20 % (15,4 % och 16,7 %). Tre personer behärskade placeringen inte alls på denna nivå.

I hela materialet var det 26 personer som hade satsadverbial i skrift. Bland dessa 26 var det 16 (61,5 %) som behärskade placeringen fullständigt. Till och med 20 personer (76,9 %) kunde placera åtminstone 50 % av sina satsadverbial korrekt. De övriga sex (23,1 %) behärskade inte placeringen. I tal fanns det bara två personer (7,4 %) av de 27 som alltid placerade satsadverbial korrekt. Fullständigt behärskande var alltså mycket vanligare i skrift än i tal. Man måste dock betrakta detta fullständiga behärskande med en viss reservation och komma ihåg att det fanns flera personer som hade bara en rörlig bestämning i sina bisatser (14 av de 26 i skrift och tre av de 27 i tal). Sådana personer har förstås behärskat placeringen av satsadverbial antingen fullständigt eller inte alls. I tal var det nio personer (33,3 %) som behärskade placeringen åtminstone 50-procentigt. Fem personer

kunde placera en tredjedel (33,3 %) av sina satsadverbial korrekt, en person 25 % och två personer placerade mindre än 20 % korrekt (två av 13 fall och ett av sex fall). Antalet personer som inte placerade ett enda satsadverbial korrekt var betydligt större i tal; t.o.m. tio av de 27 (37 %) personerna behärskade inte alls placeringen av satsadverbial. I bilaga 6 kan man se de enskilda individernas behärskning av placeringen av rörliga bestämningar.

Om man tänker på hur placeringen av satsadverbial behärskades i skrift och tal i allmänhet, måste man titta litet närmare på sådana personers produktion som hade satsadverbial både i skrift och tal. Det fanns 21 sådana testdeltagare (63,6 %) av de samtliga 33. Bara en av dessa 21 behärskade placeringen fullständigt både i skrift och tal. Det fanns fem personer (23,8 %) som kunde placera åtminstone 50 % av sina satsadverbial korrekt. De flesta testdeltagarna; 15 av de 21 (71,4 %) behärskade placeringen bättre i skrift och bara tre personer (14,3 %) bättre i tal. Det fanns också fem personer bland de 21 som behärskade placeringen av satsadverbial fullständigt i skrift men inte alls i tal. Generellt tycks det finnas en tendens att även sådana personer som behärskar placeringen i skrift har problem med dem i tal. Men bara två personer (9,5 %) av de 21 behärskade placeringen varken i skrift eller i tal. Detta betyder att nästan alla inlärarna i materialet hade någon uppfattning om ordföljdsreglerna beträffande placeringen av rörliga bestämningar. I följande figur kan man se individernas prestationer i skrift resp. tal:

FIGUR 25: Korrelationen mellan skrift och tal i behärskning av rörliga bestämmningar

Man kan se i figuren att det inte fanns någon tydlig korrelation mellan skrift och tal i behärskningen av placeringen av rörliga bestämmningar i bisatser. De flesta punkterna ligger mera på skriftens sida och detta betyder att de enskilda individernas behärskning var bättre i skrift än i tal.

7.4.1 Olika typer av rörliga bestämmningar

Största delen av de rörliga bestämmningarna i materialet var negationer (nästan alla negationer utgjordes av *inte*, bara ett fall av *ingenting*); 58,4 % av alla rörliga bestämmningar i hela materialet var negationer och 41,6 % övriga rörliga bestämmningar. De övriga rörliga bestämmningarna bestod av allmänna och särskilda satsadverbial (*också*), tidsadverb (*sedan*, *först*), sättsadverbial (*ivrigt*, *på något sätt*) och rumsadverbial (*där i Finland*). Negationernas andel var 65,2 % i skrift och 55,3 % i tal, medan de övriga rörliga bestämmningarnas andel var 34,8 % i skrift och 46 % i tal. Fördelning av de olika bestämmningarna på de tre nivåerna och i det hela materialet kan man se i följande tabell:

TABELL 19: Olika typer av rörliga bestämningar

	Skrift		Korrekta		Tal		Korrekta	
	N	%	N	%	N	%	N	%
NIVÅ 3								
Negationer	9	64,3	7	77,8	16	66,7	4	25,0
andra	5	35,7	4	80,0	8	33,3	3	37,5
NIVÅ 4								
Negationer	10	66,7	6	60,0	24	75	9	37,5
andra	5	33,3	3	60,0	8	25,5	6	75,0
NIVÅ 5								
Negationer	6	50,0	5	83,3	15	35,7	9	60,0
andra	6	50,0	5	83,3	27	64,3	6	22,2
HELA MAT.								
Negationer	30	65,2	19	63,3	57	55,3	22	38,6
andra	16	34,8	12	75,0	46	41,7	15	32,6

På nivåerna 3 och 4 var negationerna den klart dominerande gruppen både i skrift och tal. På nivå 5 var fördelningen jämnare i skrift och de övriga rörliga bestämningarnas andel var klart större än negationernas i tal. Om man jämför korrektheten i placeringen av negationer och de övriga rörliga bestämningarna, kan man se att det inte fanns några större skillnader mellan dem i skrift på de olika nivåerna. Behärskandet varierade mera i tal. På nivåerna 3 och 4 i tal behärskades placeringen av negationer sämre än placeringen av de övriga rörliga bestämningarna; på nivå 4 var skillnaden tydlig. På nivå 5 behärskades negationerna däremot mycket bättre än de övriga rörliga bestämningarna. Jämförelsen mellan de två typerna i det hela materialet visar att negationerna behärskades lite sämre än de övriga rörliga bestämningarna i skrift, men i tal behärskades de lite bättre än de övriga. Av alla felplacerade rörliga bestämningar var negationernas andel 73,3 % (11 av 15 fall) och andelen övriga 26,7 % (4/15) i skrift. I tal var de motsvarande figurerna 53 % (36/66) och 47 % (31/66).

7.4.2 Kontexten för rörliga bestämmningar

Kontexten verkar också ha betydelse för placeringen av rörliga bestämmningar. Med kontexten anses här hurdan predikatet i bisatsen är. Vi har fördelat predikaten i fem olika typer: huvudverb, hjälpverb, hjälpverbsliknande verb, sammansatt tempus (perfekt) och verbet *vara*. Exempelen på dessa typer kan man se nedan:

- (96) om du bara *tar* dem med humör (P08 N3 S)
 (97) att vi *skulle* först *ta* hand om finländare före invandrare åk flyktingar (P31 N3 T)
 (98) När jag ivrigt *började läsa* den, (P21 N5 S)
 (99) att ää de *har* inte *grundats* en internationell kultur här i Finland (P18 N T)
 (100) att det *är* inte fråga om att försöka sälja dåliga varor (P24 N S)

I följande tabell kan man se antalet olika kontexter och hur placeringen av rörliga bestämmningar behärskades i dessa kontexter:

TABELL 20: Olika typer av kontexter

	Skrift		Korreakta		Tal		Korreakta	
	N	%	N	%	N	%	N	%
huvudverb	22	47,8	18	81,8	54	52,4	28	51,9
hjälpverb	12	26,1	8	66,7	13	12,6	3	23,1
hjälpverbslik.	2	4,3	2	100,0	-	-	-	-
perfekt	2	4,3	1	50,0	11	10,7	1	9,1
<i>vara</i>	8	17,4	2	25,0	25	24,3	6	24,0

Placeringen av rörliga bestämmningar var lättare att behärska i vanlig huvudverbskontext än i de övriga kontexterna i tal. Den lättaste kontexten i skrift var kontexten med hjälpverbsliknande verb, även om det bara fanns två bisatser med en sådan kontext. Den näst lättaste kontexten var huvudverb. Kontexter som vållade problem för testdeltagarna var verbet *vara* i skrift och perfekt, hjälpverb samt verbet *vara* i tal.

Såsom följande exempel visar, kan helfrasinlärningen vara en möjlig orsak till felplaceringar (speciellt med *det* + verbet *vara* + negation):

(101) att det är inte sådant	(P10 N3 S)
(102) att det var inte en stor skillnad mellan unga och vuxna människor	(P15 N3 T)
(103) att jag är inte als nöjd	(P19 N4 S)
(104) därför att vi e inte	(P19 N4 T)

I talet hade inlärarna många fel i kontexter med predikatet i perfekt. Majoriteten av sådana fall innehöll också en negation:

(105) att människorna har inte tyckt att komma hit	(P9 N3 T)
(106) som ha inte jobbit	(P13 N4 T)
(107) att de ungdomskultur ha alltid varit	(P14 N4 T)

Konstruktionen med *ha* + *inte* kan också tyda på helfrasinlärning. Inlärarna hade också problem då predikatet bestod av ett modalt hjälpverb och ett huvudverb:

(108) att man kan inte ringa er	(P33 N4 S)
(109) att vi skulle först ta hand om finländare före indvandrare åk flyktingar	(P31 N3 T)
(110) så att dom kan verkligen försöka utvidga sin kultur	(P30 N5 T)

Ett långt subjekt, upprepning eller korrigerig är också möjliga orsaker till felplaceringar av rörliga bestämningar i tal. Man koncentrerar sig på andra saker än ordföljden eller glömmer bort att man har börjat med en underordnande konjunktion.

(111) att flyktingarna här i Finland har inte så bra aa bra situation	(P15 N3 T)
(112) att vi kan in vi kan bara ta några utlänningar	(P8 N3 T)
(113) att vi som vi som har haft så tunga tider i Finland vi måste förstå också människor	(P4 N4 T)

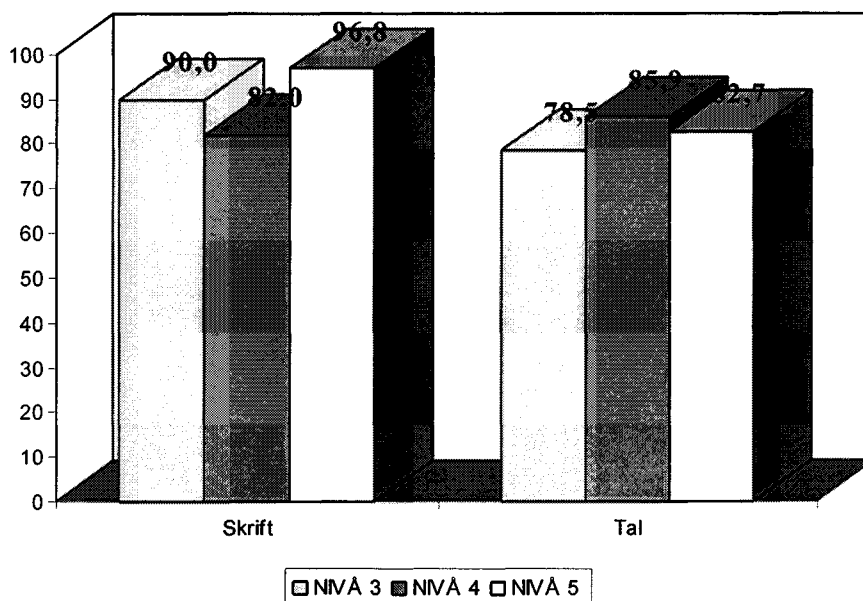
7.5 Översikt över behärsknigen av ordföljden i början av bisatser

Det fanns fem korrekta och fem okorrekta positionstyper i det skriftliga materialet. De korrekta positionstyperna var SV, SVX, SXV, XVS och XSV. Antalet bisatser av sådana typer var 224, och deras procentuella andel av alla bisatser i skrift, dvs. korrekthetsprocenten, var 89,2 %. Antalet okorrekta bisatser i skrift, dvs. positionstyperna SVX F, XSV F, XVS F, XSVY F och VSX F, var 27 och felprocenten blir därmed 10,8 %.

I talet fanns det mera variation. Antalet korrekta positionstyper var fem; SV, SVX, SXV, XVS och XSV (desamma som i skrift) och antalet bisatser med sådana satsledskombinationer var 373. Korrekthetsprocenten blir därmed 82 %. Korrektheten var därmed större i skrift och skillnaden är statistiskt signifikant. Antalet okorrekta positionstyper var större i tal än i skrift, sammanlagt åtta: SVX F, SXV F, XVS F, XSV F, XSYV F, XYVS F, SXVY F och XVYS F. Fyra av dem förekom dock bara en gång i talmaterialet. Antalet bisatser med felaktig ordföljd i början av satsen var 82 och felprocenten 18 %.

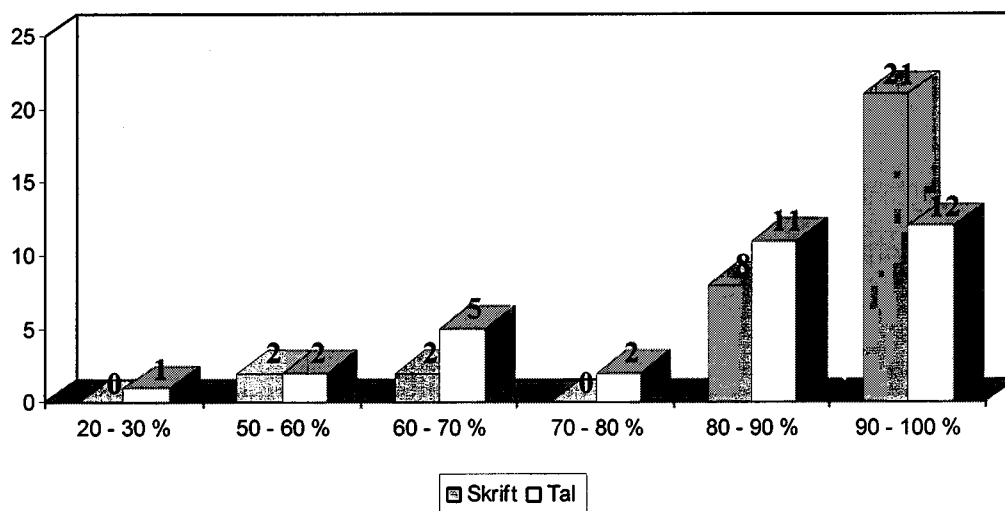
De relativt höga korrekthetsprocenten beror delvis på att ordföljden i de flesta bisatserna vållade inte några större problem för testdeltagarna; antalet bisatser med rörliga bestämningar var inte så stor i materialet. Figur 26 visar hur ordföljden i början av bisatser behärskades på nivåerna 3, 4 och 5:

FIGUR 26: Behärsknigen av ordföljden i början av bisatser på nivåerna 3, 4 och 5

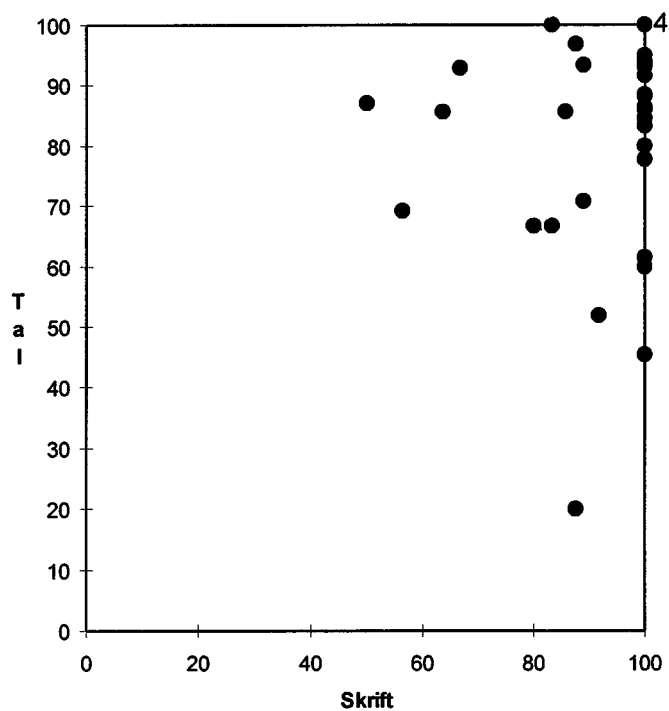
Figuren visar att behärsknigen av ordföljden var bättre i skrift på nivåerna 3 och 5, men på nivå 4 var den bättre i tal. Bilaga 6 visar de enskilda individernas behärskning av ordföljden i början av bisatser. Följande figur illustrerar den individuella variationen:

FIGUR 27: Den individuella variationen i behärsknigen av ordföljden i början av bisatser

Det framgår av figuren att största delen av testdeltagarna behärskade ordföljden i början av bisatser 80 - 100-procentigt. Den minsta behärskningsprocenten var 50 % i skrift och 20 % i tal. Det fanns 20 personer av de samtliga 33 som behärskade ordföljden fullständigt i skrift (av dessa 20 var sex på nivå 3, sju på nivå 4 och sju på nivå 5) och i talet var antalet personer med fullständig behärskning fem (av dessa var två på nivå 3, två på nivå 4 och en på nivå 5). Det fanns inga personer med en 30 - 40 -eller 40 - 50-procentig behärskning och av utrymmesskäl har dessa kategorier utelämnats av figuren. Hur en och samma person presterade i skrift resp. tal kan man se i figur 28 nedan:

FIGUR 28: Korrelationen mellan behärsknigen av ordföljden i början av bisatser i skrift och tal

Figuren visar en svag korrelation mellan behärsknigen av ordföljden i början av bisatser i skrift och tal, men eftersom punkterna ligger mera på skriftens sida, betyder det att ordföljden i bisatser behärskades bättre i skrift än i tal.

8 JÄMFÖRELSE MELLAN HUVUDSATSER OCH BISATSER

I detta kapitel redogörs för hur ordföljden behärskades i huvudsatser jämfört med bisatser. Vi granskar också vilken företeelse som vållade mera problem för testdeltagarna: inversionen i huvudsatser eller placeringen av rörliga bestämmingar i bisatser. Dessutom jämförs de enskilda individernas prestationer i huvudsatser och bisatser.

Följande tabell visar antalen korrekta huvudsatser av alla huvudsatser och antalen korrekta bisatser av alla bisatser i hela materialet. Av tabellen kan man också se fördelningen i det skriftliga och muntliga delmaterialet.

TABELL 21: Fördelningen av korrekta huvudsatser och bisatser

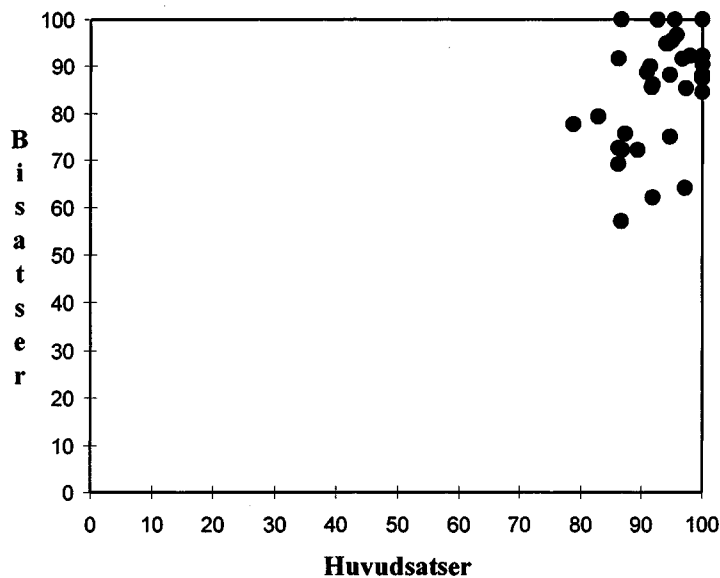
	Huvudsatser		Bisatser	
	N / TOT.	%	N / TOT.	%
Hela materialet	1067/1141	93,5	597/706	84,6
Skrift	437/455	96,0	224/251	89,2
Tal	630/686	91,8	373/455	82,0

N = antalet korrekta satser

Tabellen visar att ordföljden i början av huvudsatser behärskades 93,5-procentigt och i början av bisatser 84,6-procentigt. Ordföljden behärskades därmed bättre i huvudsatser än i bisatser. Detta resultat kan dels förklaras med att 75,8 % av påståendesatserna var subjektinledda och de behärskades mycket bra i vårt material, och detsamma gäller fråge- och imperativsatserna, av vilka bara en sats var felaktig. Det framgår också av tabellen, att både huvudsatser och bisatser behärskades bättre i skrift än i tal. Behärskningen av ordföljden i början av påståendesatserna i skrift och tal behandlades redan i avsnitt 6.1.5, men tabellen ovan innehåller också siffror angående direkta frågor och imperativsatser, och på så sätt har vi kunnat räkna den allmänna behärskningen av alla huvudsatser. Behärskningen av ordföljden i början av bisatserna i skrift och tal har tagits upp i avsnitt 7.5.

Av de 33 personerna i vårt material var det 24 personer (72,7 %) som behärskade ordföljden bättre i början av huvudsatser än i början av bisatser, 8 personer (24,2 %) som behärskade den bättre i början av bisatser och en person (3,0 %) som presterade likadant både i huvudsatser och bisatser. I följande figur kan man se, hur testdeltagarna behärskade ordföljden i huvudsatser vs. bisatser:

FIGUR 29: Individernas behärskning av ordföljden i början av huvudsatser och bisatser

Figuren visar att det finns ett samband mellan individernas behärskning av ordföljden i början av huvudsatser och bisatser, dvs. det fanns flera individer som behärskade ordföljden ungefär på samma sätt i huvudsatser och bisatser, men man kan ändå märka att huvudsatsordföljden behärskades bättre. De exakta siffrorna hos varje individ kan man se i bilaga 7.

Sedan granskas vilken företeelse var svårare för våra testpersoner: inversionen i huvudsatser eller placeringen av rörliga bestämmningar i bisatser. Tidigare undersökningar har uppvisat att ordföljden i dessa kontexter vållar mest svårigheter för finska inlärare (se kapitel 5). För att kunna jämföra dessa två företeelser har vi i tabellen nedan samlat in resultat av det skriftliga och muntliga delmaterialet från de tidigare kapitlen och räknat korrekthetsprocenten i hela materialet.

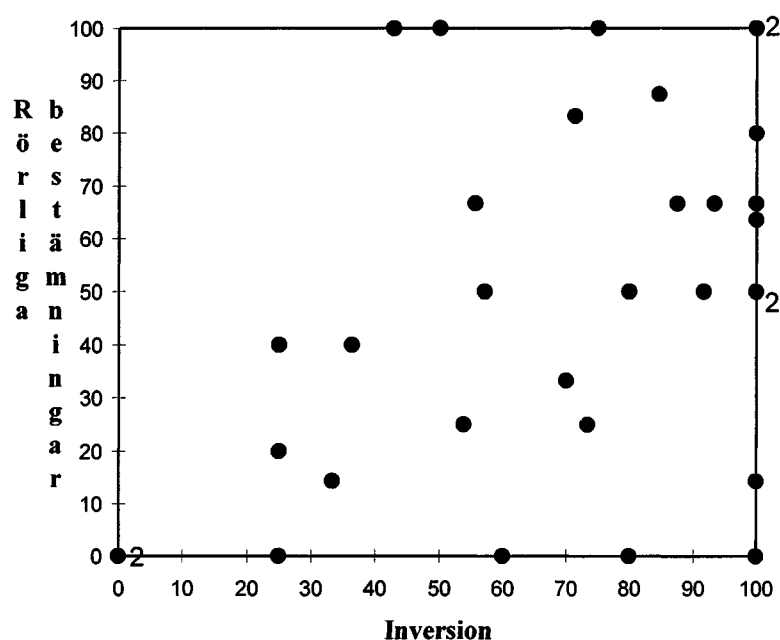
TABELL 22: Behärskningen av inversion och rörliga bestämmningar

	Inversion		Rörliga bestämmningar	
	N / TOT.	%	N / TOT.	%
Hela materialet	188/249	75,5	69/149	46,3
Skrift	85/100	85,0	31/46	67,4
Tal	103/149	69,1	38/103	36,9

Man kan se av tabellen att inversionen i påståendesatser behärskades 75,5-procentigt i hela materialet. I bisatser hade rörliga bestämmningar placerats korrekt 46,3-procentigt. Därmed behärskades inversionen i huvudsatser tydligt bättre än placeringen av rörliga bestämmningar i bisatser. Den relativt låga korrekthetsprocenten i placeringen av rörliga bestämmningar kan dels förklaras med att de personer som producerade ett större antal bisatser med rörliga bestämmningar mycket ofta placerade dem fel. Man kan också märka, att det fanns färre kontexter med rörliga bestämmningar än kontexter som krävde subjekt-verb -inversion. Tabellen visar också att både inversionen och placeringen av rörliga bestämmningar behärskades mycket sämre i tal än i skrift.

På individnivå var förhållandet följande: av de 32 personer som hade både inversionskontexter i huvudsatser och rörliga bestämmningar i bisatser var det 21 (65,6 %) som behärskade inversionen i huvudsatser bättre än placeringen av rörliga bestämmningar i bisatser. Åtta personer (25,0 %) behärskade rörliga bestämmningar bättre och tre personer (9,4 %) behärskade de båda företeelserna på samma sätt. Dessutom fanns det en person som inte hade några rörliga bestämmningar i sina bisatser. Av figur 30 nedan framgår hur de enskilda individerna behärskade inversionen jämfört med placeringen av rörliga bestämmningar:

FIGUR 30: Individernas behärskning av inversion och rörliga bestämningar

Figuren visar att punkterna ligger ganska mycket i sår, men det finns ändå ett antal punkter som ligger i diagonal linje i mitten av figuren. Detta betyder att det finns flera individer (ungefär en tredjedel) som behärskade inversionen i huvudsatser och placeringen av rörliga bestämningar i bisatser ungefär på samma sätt. Största delen av punkterna ligger ändå på inversionens sida (x-axeln), dvs. majoriteten av individerna kunde invertera X-inledda huvudsatser bättre än de kunde placera rörliga bestämningar korrekt i bisatser. I det här sammanhanget ska man lägga märke till att det fanns en hel del personer som hade bara några enstaka bisatser med rörliga bestämningar, så korrekthetsprocenten kan vara lite vilseledande. De verkliga antalen och procentsiffrorna hos varje individ kan man se i bilaga 8.

9 SAMMANFATTNING

Den överlägset största gruppen av huvudsatser i vårt material var påståendesatser: deras andel av alla huvudsatser var 90,5 % i skrift och 97,7 % i tal. Påståendesatsernas andel av alla satser i skrift var 58,4 % och av alla satser i tal 58,7 %, dvs. nästan 60 % av alla satser i vår undersökning var vanliga påståendesatser. Påståendesatsernas ordföljd varierade mera i tal än i skrift. Variationen i ordföljden kan beskrivas t.ex. med hjälp av olika positionstyper, som är kombinationer av de tre, ibland fyra, första satsleden: vanligen subjekt, predikatsverb och adverbial. Det fanns flera positionstyper i början av påståendesatser i tal än i skrift; elva i tal och åtta i skrift.

Den allra vanligaste positionstypen såväl i skrift som i tal var SVX. Den ordföljden hade 73,8 % av påståendesatserna i skrift och 73,7 % av påståendesatserna i tal, dvs. nästan tre fjärdedelar av påståendesatserna i hela materialet. Den näst vanligaste positionstypen både i skrift och tal var XVS, positionstypen med en subjekt-verb -inversion efter ett satsinitialt icke-subjekt. Dess andel var större i skrift (20,1 %) än i tal (14,3 %). Den här var den väsentligaste skillnaden mellan de olika positionstypernas andelar i skrift och tal. Den tredje vanligaste positionstypen i början av påståendesatser var XSV F i de båda delmaterialen. Satser med den ordföljden saknar inversion, och deras andel av alla påståendesatser var större i tal (6,7 %) än i skrift (3,6 %). De övriga positionstyperna hade mycket små procentuella andelar.

Det förekom fem fundamenttyper i påståendesatserna i vårt material: subjekts-, adverbial-, bisats- och objektsfundament samt predikatsfyllnad som fundament. Subjektsfundament var den vanligaste fundamenttypen och dess andel var ungefär lika stor både i skrift och tal: 75,5 % i skrift och 76 % i tal. Den näst vanligaste fundamenttypen var adverbialaet, vars andel var 16,7 % i skrift och 20 % i tal. Bisatsfundament var den tredje vanligaste fundamenttypen och dess andel var större i skrift än i tal: 6,1 % i skrift och 2,2 % i tal. Satser som började med objekt eller predikatsfyllnad var mycket sällsynta i vårt material.

Ungefär tre fjärdedelar av alla påståendesatser var subjektsinledda både i skrift och tal. Ordföljden SVX var klart dominerande: dess andel av de subjektsinledda påståendesatserna var 97,7 % i skrift och 97,1 % i tal. De subjektsinledda påståendesatserna vållade inte svårigheter för testdeltagarna i vårt material; den enda feltypen var ett felplacerat adverbial mellan subjektet och finitverbet

(positionstypen SXV F). I skriften var dess andel emellertid endast 1 % och i talet 1,2 %. Utöver dessa två positionstyper förekom det satsers med ordföljden SXV, där X utgjordes t.ex. av *kanske* eller *bara*.

Andelen påståendesatser som inleddes med ett annat satsled än subjekt var 24,5 % i skrift och 24 % i tal. De X-initiala satsernas andel var större i skrift än i tal på nivåerna 3 och 4, men större i tal på nivå 5. Ju högre ens kunskapsnivå var i skrift, desto mindre var andelen icke-subjekt i början av satsen. I talet däremot var de icke-subjektsinledda påståendesatsernas andel störst på nivå 5. Enligt Hultman och Westman (1977) är icke-subjekt i fundamentet talspråkligare än subjektsfundament och de är också vanligare i gymnasistuppsatser med lägre betyg. Den tydligt mest frekventa positionstypen i X-initiala påståendesatser var XVS både i skrift och tal. Dess andel var större i skrift än i tal: 20,1 % i skrift och 14,3 % i tal. Den näst frekventaste X-initiala positionstypen var XSV F, vars andel av alla påståendesatser var 3,6 % i skrift och 6,7 % i tal. Förutom dessa två positionstyper förekom det följande typer: XSV, XVYS, XVYS F, XYVS F och XYSV F. Feltyperna i de X-initiala påståendesatserna var bristen av inversion, felplacerade adverbial samt dubbelt fundament. Av de X-initiala påståendesatserna i skrift hade 85,1 % korrekt ordföljd i början av satsen. I talet var andelen 69,6 % och därmed var korrektheten större i skrift än i tal. Korrektheten steg också med kunskapsnivån.

Inversionen efter ett satsinitialt icke-subjekt behärskades 85-procentigt i skrift och 69,1-procentigt i tal. Ju högre ens kunskapsnivå var, desto bättre behärskade man också subjekt-verb -inversionen både i skrift och tal. Det fanns 23 personer (utav 32) som behärskade inversionen 100-procentigt i skrift, medan det motsvarande antalet i tal var 11 (utav 31). I skriften kunde alla personer använda inversion (åtminstone i en del av sina påståendesatser), medan det i tal fanns fem personer som inte alls behärskade den. Av de 30 personer som hade inversionskontexter både i skrift och tal var det 17 som behärskade inversionen bättre i skrift än i tal, tre som behärskade den bättre i tal och tio som behärskade den på samma sätt i skrift och tal.

Kontextens inverkan på behärskningen av subjekt-verb -inversionen var sådan, att korrektheten var sämst efter bisatsfundament i skrift och efter adverbialfundament i tal. I skriften behärskade man inversionen bättre efter ett enkelt led i fundamentet än efter ett bisatsfundament. I talet behärskades inversionen däremot bättre efter bisatsfundament, men antalet sådana kontexter var mycket litet. Både i skrift och tal steg behärskningen av både vanliga inversioner (efter ett enkelt led i fundamentet) och eftersatsinversioner (efter ett bisatsfundament) med kunskapsnivån med

undantag av nivå 4, där behärsningen av eftersatsinversionen var sämst jämfört med de övriga nivåerna både i skrift och tal. Både vanliga och eftersatsinversioner behärskades bättre i skrift än i tal, med undantag av nivå 5, där eftersatsinversionen behärskades fullständigt både i skrift och tal.

När det gäller den allmänna behärsningen av ordföljden i början av påståendesatser, var korrektheten bättre i skrift än i tal. Korrekthetsprocenten var 95,6 % i skrift och 91,8 % i tal. De höga korrekthetsprocenten kan förklaras med att över 75 % av påståendesatserna såväl i skrift som i tal var subjektinledda och ordföljden efter ett subjektfundament behärskades så bra som 99-procentigt i skrift och 98,8-procentigt i tal. Den allmänna behärsningen av ordföljden var bättre ju högre ens kunnighetsnivå var. I skriften behärskade alla personer ordföljden i början av påståendesatser åtminstone 80-procentigt, men i talet fanns det mera variation. Den lägsta korrekthetsprocenten i tal var 63,2 %.

Det fanns mycket få fråge- och imperativsatser i vårt material, speciellt i tal. I skriften var deras andel större på grund av de skriftliga uppgifternas karaktär. I skriften var 7 % av huvudsatserna frågesatser, i talet endast 2,2 %. Största delen av frågesatserna var frågeordsfrågor både i skrift och tal, och de övriga var verbinledda ja/nej-frågor. Frågeordsfrågornas andel var ännu större i tal. Ordföljden i frågeordsfrågor behärskades mycket bra; det fanns endast en felaktig sats i hela materialet. I den satsen hade testdeltagaren producerat ordföljden XSV F, dvs. en rak ordföljd efter ett frågeord. Den vanligaste positionstypen i de båda korpusen var XVS, vars andel var 85 % i skrift och 76,9 % i tal. Ordföljden i de 14 ja/nej-frågorna i vårt material var korrekt såsom i imperativsatserna, vilkas antal var 11 i skrift och en i tal.

Ordföljden behärskades bättre i skrift än i tal, men skillnaden var inte stor. Att behärsningen var så bra beror på att andelen S-inledda påståendesatser var mycket hög både i skrift och tal, och subjektinledda påståendesatser behärskades nästan hundra procentigt i de båda delmaterialen. Den allmänna behärsningen av ordföljden steg i enighet med kunnighetsnivån.

Bisatsernas andel av alla satser var 35,6 % i skrift och 39,9 % i tal och därmed var bisatsernas andel lite större i tal än i skrift. Det fanns 11 olika bisatstyper i vårt material. Den vanligaste bisatstypen både i skrift och tal var *att*-satsen; dess procentuella andel av alla bisatser var 37,1 % i skrift och 42,3 % i tal. Relativsatser var den näst största gruppen, 25,5 % av bisatserna i skrift och 20,0 % i tal. De här två bisatstyperna var tydligt dominerande i de finska inlärnarnas produktion. De utgjorde tillsammans över 60 % av alla bisatser både i skrift och tal. Skillnaden är ändå att *att*-satsen var lite

vanligare i tal än i skrift och relativsatsens andel var däremot lite större i skrift. Den indirekta frågesatsen var mycket vanligare i skrift (11,6 %) än i tal (4,4 %). Av de övriga bisatstyperna var tidsbisatsen (6,4 %) och villkorsbisatsen (6,4 %) de vanligaste i skrift, medan i tal var de vanligaste typerna tidsbisatsen (7,9 %), den jämförande bisatsen (7,7 %) och orsaksbisatsen (7,5 %).

I den syntaktiska analysen har bisatserna analyserats som tre olika bisatskategorier: konjunktionsbisatser (börjar med en underordnande konjunktion), relativsatser och indirekta frågesatser. Det fanns 158 konjunktionsbisatser i det skriftliga materialet, vilka utgör 62,9 % av alla bisatser i skrift. I det muntliga materialet fanns det 344 konjunktionsbisatser, vilkas andel var 75,6 % av alla bisatser i tal. Andelen korrekta konjunktionsbisatser var 89,2 % i skrift och 79,9 % i tal.

Ordföljden i början av konjunktionsbisatser behärskades bra på alla tre nivåer både i skrift och tal, men behärskningen var ändå bättre i skrift. Skillnaderna mellan de olika nivåerna var små i tal men i skrift var de lite större. Inom en och samma nivå var skillnaden mellan skrift och tal stor på nivåerna 3 och 5, där behärskningen var betydligt bättre i skrift än i tal. På nivå 3 var andelen konjunktionsbisatser med en felaktig ordföljd 8,3 % i skrift och 20,8 % i tal. På nivå 4 var andelen felaktiga fall 16,2 % i skrift och 17,9 % i tal och på nivå 5 var den 3,8 % (två felaktiga fall) i skrift och 19,4 % (28 felaktiga fall) i tal.

Det fanns sammanlagt tolv olika positionstyper i konjunktionsbisatser; sex i skrift och tolv i tal. Positionstypen SVX var tydligt dominerande; över 60 % av konjunktionsbisatserna i hela materialet hade den ordföljden. Testdeltagarna producerade flera konjunktionsbisatser med ett felplacerat satsadverbial i tal än i skrift. Positionstypens SVX F andel var 8,2 % i skrift och 16,3 % i tal, medan satsadverbialet var korrekt placerat före finitet (positionstypen SXV) i 15,2 % av konjunktionsbisatserna i skrift och 8,4 % i tal.

Andelen konjunktionsbisatser som började med subjekt var 95,6 % i skrift och 90,7 % i tal. Av dessa subjektsinledda konjunktionsbisatserna var 91,4 % (138/151) korrekta i skrift och 81,4 % (254/312) i tal. Det fanns också några konjunktionsbisatser som började med ett annat satsled än subjekt i vårt material; deras andel var 4,4 % i skrift och 9,3 % i tal. Andelen korrekta konjunktionsbisatser med ett icke-subjekt i början av bisatsen var 42,9 % (3/7) i skrift och 65,6 % (21/32) i tal.

Det fanns 64 relativsatser i det skriftliga materialet och 91 i det muntliga materialet. Deras procentuella andelar av alla bisatser var 25,5 % i skrift och 20,0 % i tal. I skriften var antalet relativsatser med korrekt ordföljd 63, vilket utgör 98,4 % av alla relativsatser i skrift. I talet var antalet korrekta relativsatser 84 och den procentuella andelen blir då 92,3 %. Behärsknigen av relativsatser var 90 - 100-procentig på alla nivåer förutom på nivå 3 i tal. Skillnaden mellan skrift och tal var också störst på den nivån (en 100-procentig behärskning i skrift och 75-procentig i tal). Behärsknigen var bättre i skrift än i tal med undantag av nivå 4.

Det fanns fyra positionstyper i relativsatserna både i skrift och tal: SV, SVX, SVX F och SXV. Den felaktiga placeringen av rörliga bestämmingar (SVX F) var vanligare i tal än i skrift, men i allmänhet fanns det ganska få relativsatser med satsadverbial i vårt material. I det skriftliga materialet fanns det bara en relativsats (1,6 %) med en felaktig ordföljd (ett felplacerat satsadverbial) och detta fel fanns i en sats med relativpronomenet *som* som subjekt. I det muntliga materialet var antalet felaktiga relativsatser sju (7,7 %) och av dessa sju fel var fem (71,4 %) i relativsatser med *som* som subjekt.

Det fanns inte så många indirekta frågesatser i vårt material: 29 i skrift (11,6 % av alla bisatser i skrift) och 20 i tal (4,4 % av alla bisatser i tal). Testdeltagarna behärskade ordföljden i indirekta frågor väl både i skrift och tal. Av de samtliga 29 fallen i skrift hade 21 (72,4 %) den korrekta raka ordföljden och 8 (27,6 %) den direkta frågesatsens omvända ordföljd. I talet fanns det 20 indirekta frågor och av dem var 14 (70 %) korrekta och 6 (30 %) okorrekta. De flesta felen (sju av de åtta felen i skrift och fem av de sex felen i tal) både i skrift och tal fanns i indirekta frågesatser där frågeordskonjunktionen inte fungerade som subjekt. Testdeltagarna behärskade indirekta frågesatser bättre i tal än i skrift på nivåerna 3 och 4. På nivå 5 producerade alla personer åtminstone hälften av sina indirekta frågor korrekt och behärskandet var bättre i skrift än i tal.

De rörliga bestämmingarnas andel var ganska liten i vårt bisatsmaterial. Deras andel var 18,3 % i skrift och 22,6 % i tal. Av skriftens rörliga bestämmingar var 67,4 % (31/46) korrekt placerade före finitet och 32,9 % (15/46) hade en felaktig placering efter finitet (i ett fall i början av bisatsen). Den felaktiga placeringen var vanligare i tal: 63,1 % (65/103) av de rörliga bestämmingarna var placerade efter det finita verbet (i ett fall med två satsadverbial var det ena placerad före och det andra efter finitet) och 36,9 % (38/103) var korrekt placerade. Placeringen av rörliga bestämmingar behärskades därmed betydligt bättre i skrift än i tal.

Behärsksningen av placeringen av rörliga bestämmingar steg inte med kunnighetsnivån. På nivå 3 fanns det en tydlig skillnad mellan skrift och tal: sex av de åtta personer som hade rörliga bestämmingar i skrift på den nivån placerade dem alltid korrekt, medan fyra av de sex personer som hade rörliga bestämmingar i tal på samma nivå alltid placerade dem felaktigt. På nivå 4 var behärsksningen bättre i skrift än i tal, där det fanns mera variation. På nivå 5 behärskade fem av åtta personer placeringen av rörliga bestämmingar fullständigt i skrift, medan fem av tio personer behärskade dem 0 - 20-procentigt i tal.

I det skriftliga materialet var det 26 personer som hade rörliga bestämmingar. Bland dessa 26 var det 16 (61,5 %) som behärskade placeringen fullständigt. Det fanns sex personer (23,1 %) som inte behärskade placeringen. I talet fanns det 27 personer som producerade rörliga bestämmingar och av dem var det bara två (7,4 %) som alltid placerade dessa bestämmingar korrekt. Fullständigt behärskande var alltså mycket vanligare i skrift än i tal. Antalet personer som inte placerade ett enda satsadverbial korrekt var betydligt större i tal; t.o.m. tio av de 27 (37 %) personerna behärskade inte alls placeringen av satsadverbial.

Det fanns 21 testdeltagare som hade rörliga bestämmingar både i skrift och tal. Av dem var det 15 (71,4 %) som behärskade placeringen bättre i skrift och bara tre (14,3 %) som behärskade dem bättre i tal. Det fanns fem personer bland de 21 som behärskade placeringen av satsadverbial fullständigt i skrift men inte alls i tal. Men bara två personer (9,5 %) behärskade placeringen varken i skrift eller i tal.

Största delen av de rörliga bestämmingarna i vårt material var negationer (nästan alla negationer utgjordes av *inte*, bara ett fall av *ingenting*); 58,4 % av de rörliga bestämmingarna i hela materialet var negationer och 41,6 % övriga rörliga bestämmingar. På nivåerna 3 och 4 i tal behärskades placeringen av negationer sämre än placeringen av de övriga rörliga bestämmingarna; på nivå 4 var skillnaden tydlig. På nivå 5 behärskades negationerna däremot mycket bättre än de övriga rörliga bestämmingarna. Jämförelsen mellan de två typerna i det hela materialet visar att negationerna behärskades lite sämre än de övriga rörliga bestämmingarna i skrift, men i tal behärskades de lite bättre än de övriga. Av alla felplacerade rörliga bestämmingar var negationernas andel 73,3 % (11 av 15 fall) och andelen övriga 26,7 % (4/15) i skrift. I tal var de motsvarande figurerna 53 % (36/66) och 47 % (31/66).

Den rörliga bestämningen - oftast negationen - med verbet *vara* tycktes vara problematisk för inlärarna både i skrift och tal. I det muntliga materialet var placeringen av rörliga bestämningar lättare att behärska i en vanlig huvudverbskontext än i de övriga kontexterna (hjälpverbsliknande verb, hjälpverb, perfekt och verbet *vara*). Den lättaste kontexten i skrift var kontexten med hjälpverbsliknande verb, även om det bara fanns två bisatser med en sådan kontext. Den näst lättaste kontexten var huvudverb. Kontexter som vållade problem för testdeltagarna var verbet *vara* och perfekt i skrift och i talet hjälpverb samt verbet *vara*.

Den allmänna korrekthetsprocenten i början av bisatserna i vårt skriftliga material var 89,2 % och i det muntliga materialet var den 82 %. De relativt höga korrekthetsprocenten beror delvis på att antalet bisatser med rörliga bestämningar var inte så stor i materialet. Den allmänna behärskningen av ordföljden i bisatser var bättre i skrift på nivåerna 3 och 5, men på nivå 4 var den bättre i tal. Största delen av testdeltagarna behärskade ordföljden i början av bisatser 80 - 100-procentigt. Den minsta behärskningsprocenten var 50 % i skrift och 20 % i tal.

När man jämför behärskningen av ordföljden i början av huvudsatser och bisatser fick vi för resultat att ordföljden behärskades 93,5-procentigt i huvudsatser och 84,6-procentigt i bisatser. Både huvudsatser och bisatser behärskades bättre i skrift än i tal. Av de 33 personerna i vårt material var det 24 personer (72,7 %) som behärskade ordföljden bättre i början av huvudsatser än i början av bisatser, 8 personer (24,2 %) som behärskade den bättre i början av bisatser och en person (3,0 %) som presterade likadant både i huvudsatser och bisatser.

Vi granskade också vilken företeelse som var svårare för testdeltagarna: inversionen i huvudsatser eller placeringen av rörliga bestämningar i bisatser. Inversionen behärskades 75,5-procentigt och placeringen av rörliga bestämningar endast 46,3-procentigt. Man bör dock lägga märke till att det fanns färre kontexter med rörliga bestämningar än kontexter som krävde subjekt-verb -inversion. På individnivå fanns det 32 personer som hade båda ovannämnda kontexter i sin produktion. Av dessa personer var det 21 (65,6 %) som behärskade inversionen bättre än placeringen av rörliga bestämningar, åtta (25 %) som behärskade rörliga bestämningar bättre och tre personer (9,4 %) som behärskade de båda företeelserna på samma sätt.

LITTERATUR

- Anward, J. 1983. Språkbruk och språkutveckling i skolan. Lund: Liber.
- Beaman, K. 1984. Coordination and subordination revisited: syntactic complexity in spoken and written narrative discourse. I Tannen, D. (red.) *Coherence in Spoken and Written Discourse XII*. Norwood, N.J.: Ablex.
- Bolander, M. 1987. "Man kan studera inte så mycke." Om placering av negation och adverb i vuxna invandrades svenska. Stockholms universitet. Institutionen för Lingvistik. SUM-rapport 5.
- Diderichsen, P. 1962. *Elementaer Dansk Grammatik*. Köpenhamn: Gyldendal.
- Einarsson, J. 1978. Talad och skriven svenska. Sociolingvistiska studier. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr. 9. Lund: Walter Ekstrand Bokförlag.
- Halliday, M.A.K. 1987. Spoken and written modes of meaning. I Horowitz, R. & Samuels, S.J. (red.) *Comprehending Oral and Written Language*. San Diego, CA: Academic Press.
- Hultman, T.G. & Westman, M. 1977. *Gymnasistsvenska*. Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen 167. Lund: LiberLäromedel.
- Hyltenstam, K. 1978. Variability in interlanguage syntax. Phonetics laboratory. Department of general linguistics. Lund university. Working papers 18. 1978.
- Härmälä, M. 1992. Om ordföljden i början av huvudsatsen. Pro gradu -arbete. Jyväskylä.
- Jørgensen, N. 1976. Meningsbyggnaden i talad svenska. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr. 7. Lund.
- Jørgensen, N. & Svensson, J. 1986. *Nusvensk grammatik*. Malmö: Liber.
- Kuikka, I. 1986. Felen i finskspråkigas studentuppsatser och approbatorsamtal i svenska. Pro gradu -arbete. Jyväskylä.
- Leiwo, M., Luukka, M.-R. & Nikula, T. 1992. Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Linell, P. 1984. *Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation*. Malmö: Liber Förlag.
- Nikander, M-L. & Jantunen, A. 1979. *Ruotsin kielioppi*. Helsinki: Otava.
- Odlin, T. 1989. *Language Transfer. Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Platzack, C. 1987. Huvudsatsordföljd och bisatsordföljd. I Teleman, U. (red.) Grammatik på villovägar. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 73. Stockholm: Esselte Studium.
- Promemoria av utvecklingsgruppen för språkundervisning för vuxna. 1994. Utbildningsstyrelsens publikationer. Utvecklingsserie 30/1994. Helsingfors.
- Rahkonen, M. 1993. Huvusatsfundamentet hos finska inlärare av svenska och svenska inlärare av finska. I Muittari, V. och Rahkonen, M. (red.) Svenskan i Finland 2. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet 9, 199 -225.
- Saari, M. & Nyström, I. 1988. Kurs i svensk grammatik 2. Andra upplagan. Helsinki: Yliopistopaino.
- Saaristo, M. 1983. Om ordföljdsfel i finska elevers uppsatser och svenskspråkiga informanternas reaktion på vissa feltyper. Pro gradu - arbete. Jyväskylä.
- Suvanto, L. 1987. Underordnade satser med huvudsatsföljd i uppsatser skrivna av finskspråkiga abiturienter. Pro gradu -arbete. Jyväskylä.
- Taylor, B. 1975. The Use of Overgeneralization and Transfer Learning Strategies by Elementary and Intermediate Students. *Language Learning* 25: 73 - 107.
- Teleman, U. 1974. Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr. 6. Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, U. & Wieselgren, A.M. 1970. ABC i stilistik. Lund: LiberLäromedel.
- Thorell, O. 1973. Svensk grammatik. Stockholm: Esselte Studium AB.
- Viberg, Å. 1989. Vägen till ett nytt språk. Andraspråksinläring i ett utvecklingsperspektiv. Stockholm: Natur och Kultur.
- Wellander, E. 1973. Riktig svenska. Stockholm: Esselte Studium.

BILAGA 1: SKALA FÖR BEDÖMNING AV SPRÅKKUNNIGHETSNIVÅN

- 9 Behärskar språket fullständigt. Språkbruket är felfritt, flytande och överensstämmande med situationens krav. Framställningen är välstrukturerad. Språkkunnighetsnivån är exceptionell och motsvarar närmast den nivå som personer som har språket som sitt yrke och modersmål visar upp.
- 8 Kommunikerar effektivt och naturligt också i krävande muntliga och skriftliga språkbrukssituationer. Språkbruket är flytande och påminner i många avseenden om språkbruket bland personer som har språket som sitt modersmål. Nyanser och idiom medför ibland svårigheter.
- 7 Kommunikerar effektivt och naturligt också i en del krävande muntliga och skriftliga språkbrukssituationer. Språket är mångsidigt, flytande och nästan felfritt. Influensen från det egna modersmålet är obetydligt. Förstår obehindrat texter om allmänna teman och språkbruk på det egna specialområdet.
- 6 Använder språket naturligt i muntliga och skriftliga språkbrukssituationer i anslutning till arbete och fritid. Uttrycker sig själv begripligt, och endast sällan är språkfärdigheten så begränsad att felaktigheterna är till hinder i kommunikationen. Språkfel förekommer, men budskapet är för det mesta fullt begripligt. Förstår huvudsakerna i texter både om allmänna teman och på det egna området, men detaljerna kan vara svårare att förstå. Influens från modersmålet förekommer, men är inte störande.
- 5 Reder sig ganska väl i bekanta muntliga och skriftliga språkbrukssituationer i anslutning till arbete och fritid. Försöker kommunicera effektivt. Språkfelen försvårar endast ibland förståelsen, men språket är inte alltid flytande eller naturligt. Influensen från modersmålet eller från andra språk är ganska påfallande. Förstår normalt talat och skrivet språk utan att mer än ytterst sällan behöva ty sig till ordbok eller upprepningar.
- 4 Klarar sig relativt väl i bekanta talsituationer. Kan också sköta rutinskrivande i anslutning till arbete och fritid. Influensen från modersmålet och/eller andra språk är betydande. Talet är relativt flytande och behärskningen av ordförrådet och grammatiken rätt god, även om nivån inte nödvändigtvis är lika hög på samtliga delområden. Kan ibland behöva ordbok för att förstå vanlig text, exempelvis en tidningsartikel.
- 3 Språkkunnsigheten är tillräcklig i de vanligaste muntliga och skriftliga situationerna av praktisk art, men nya situationer inger svårigheter. Förstår långsamt och tydligt tal och begriper i allmänhet lätt text, exempelvis huvudsakerna i en kort tidningsnotis.
- 2 Språkkunnsigheten är tillräcklig i elementära muntliga och skriftliga rutinmässiga situationer. Förstår åtminstone med hjälp av ordbok enkla meddelanden. I nya situationer uppstår likväl ofta förståelsesvårigheter och missförstånd.
- 1 Språkkunnsigheten är tillräcklig i några mycket enkla muntliga och skriftliga kommunikationssituationer. Förstår delar av ett meddelande eller ett samtal om en bekant sak, vet åtminstone vilket tema det är fråga om. Känner i någon mån till språkets grundläggande strukturer och basordförråd.

BILAGA 2: Fördelningen av positionstyper i påståendesatserna i skrift på individnivå

	SV	SVX	SXV	SXV F	XVS	XVS X=BS	XVYS	XSV	XSV F	XSV F X=BS	TOT.
P1		7				2		1			10
P2		12			2						14
P3		9			1		1		1	1	13
P4	1	8			2	1	1		2		15
P5		11	1		2					1	15
P6		9									9
P7		6			2	1					9
P8		9		1	1	2			1	1	15
P9		2			1						3
P10		13			1	2					16
TOT.	1	86	1	1	12	8	2	1	4	3	119

P11		8			2						10
P12		7			3						10
P13	1	14			1					3	19
P14		10			2						12
P15		11			1	1					13
P16		8			1					1	10
P17		11			1						12
P18		9			4						13
P19		6			3				1		10
P20		5			4	1					10
TOT.	1	89			22	2			1	4	119

P21		5			4	1			1		11
P22		19			1						20
P23		7			7						14
P24		7			2						9
P25		8		1		1					10
P26		12			1	1					14
P27		17			3						20
P28		10			3						13
P29		9			2	1					12
P30		6			2	1					9
TOT.		100		1	25	5			1		132

P31	1	11			1				1	1	15
P32		13				1					14
P33		5		1	6	1					13
TOT.	1	29		1	7	2			1	1	42

TOT.	3	304	1	3	66	17	2	1	7	8	412
------	---	-----	---	---	----	----	---	---	---	---	-----

BILAGA 3: Fördelningen av positionstyper i påståendesatserna i tal på individnivå

	SV	SVX	SXV	SXV F	XVS	XVS X=BS	XVYS	XSV	XSV F	XSV X=BS	XYVS F	XYSV F	XVYS F	TOT.
P3		18			1				1					20
P5		17			1			1	1					20
P8		15		2	2			1						20
P9		8							2					10
P10		12			3	1								16
P15		10			2				7					19
P17	1	11							1	1				14
P31		8		1					1					10
P32		9												9
P33		11				1			2					14
TOT.	1	119		3	9	2		2	15	1				152

P1		12			1			2	2	1				18
P2		25			3				2					30
P11		22			3			1	3		1			29
P12		17			1									19
P13	1	16												17
P14		19			2				1			1		23
P16		25							2					27
P18		17			3				1					21
P19		8	2	1	1				3					15
P20		9			2			1						12
TOT.	1	170	2	1	16			4	14	1	1	1		211

P21	1	17			7	1	1							27
P22		21			5									26
P23		12			6		2	1						21
P24		22			3	2			6					33
P25		10	1		5	1		1						18
P26		14	1		10	2	1							28
P27		20				1		2	1					24
P28		11			2	1								14
P29		12			6			2	1				1	22
P30		30			6	1			2				1	40
TOT.	1	169	2		50	9	4	6	10				2	253

P4		12			6	1			2					21
P6		16		2					2					20
P7	1	8	1		3									13
TOT.	1	36	1	2	9	1			4					54

TOT.	4	494	5	6	84	12	4	12	43	2	1	1	2	670
------	---	-----	---	---	----	----	---	----	----	---	---	---	---	-----

BILAGA 4: Behärskningen av påståendesatser och inversioner

		KORREKTA PÅST.SATSER		KORREKTA INVERSIONER		KORREKTA VANLIGA INV.		KORREKTA EFTERSATSINV.	
		N	%	N	%	N	%	N	%
P1	S T	10/10 15/19	100 78,9	2/2 1/4	100 25	- 1/3	- 33,3	2/2 0/1	100 0
P2	S T	14/14 29/31	100 93,5	2/2 3/5	100 60	2/2 60	100 3/5	- -	- -
P3	S T	11/13 19/20	84,6 95	2/4 1/2	50 50	2/3 1/2	66,7 50	0/1 -	0 -
P4	S T	12/15 19/21	80 90,5	4/6 7/9	66,7 77,8	3/5 6/8	60 75	1/1 1/1	100 100
P5	S T	14/15 19/20	93,3 95	2/3 50	66,7 50	1/2 1/2	100 50	0/1 -	0 -
P6	S T	9/9 16/20	100 80	- 0/2	- 0	- 0/2	- 0	- -	- -
P7	S T	9/9 13/13	100 100	3/3 3/3	100 100	2/2 3/3	100 100	1/1 -	100 -
P8	S T	12/15 18/20	80 90	3/5 2/2	60 100	1/2 2/2	50 100	2/3 -	66,7 -
P9	S T	3/3 8/10	100 80	1/1 0/2	100 0	1/1 0/2	100 0	- -	- -
P10	S T	16/16 16/16	100 100	3/3 4/4	100 100	1/1 3/3	100 100	2/2 1/1	100 100
P11	S T	10/10 26/30	100 86,7	2/2 4/7	100 57,1	2/2 4/7	100 57,1	- -	- -
P12	S T	10/10 19/19	100 100	3/3 1/1	100 100	3/3 1/1	100 100	- -	- -
P13	S T	16/19 17/17	84,2 100	1/4 -	25 -	1/1 -	100 -	0/3 -	0 -
P14	S T	12/12 21/24	100 87,5	2/2 2/4	100 50	2/2 2/4	100 50	- -	- -
P15	S T	13/13 12/19	100 63,2	2/2 2/9	100 22,2	1/1 2/9	100 22,2	1/1 -	100 -
P16	S T	9/10 25/27	90 92,6	1/2 0/2	50 0	1/1 0/2	100 0	0/1 -	0 -
P17	S T	12/12 12/14	100 85,7	1/1 0/2	100 0	1/1 0/1	100 0	- 0/1	- 0
P18	S T	13/13 19/21	100 90,5	4/4 3/4	100 75	4/4 3/4	100 75	- -	- -
P19	S T	9/10 12/16	90 75	3/4 1/4	75 25	3/4 1/4	75 25	- -	- -
P20	S T	10/10 12/12	100 100	5/5 2/2	100 100	4/4 2/2	100 100	1/1 -	100 -
P21	S T	10/11 26/27	90,9 96,3	5/6 9/9	83,3 100	4/5 8/8	80 100	1/1 1/1	100 100

(fortsätter)

(fortsätter)

P22 S T	20/20 27/27	100 100	1/1 5/5	100 100	1/1 5/5	100 100	- -	- -	- -
P23 S T	14/14 20/21	100 95,2	7/7 8/8	100 100	7/7 8/8	100 100	- -	- -	- -
P24 S T	9/9 27/33	100 81,8	2/2 5/11	100 45,5	2/2 3/9	100 33,3	- 2/2	- 100	- 100
P25 S T	9/10 18/18	90 100	1/1 6/6	100 100	- 5/5	- 100	1/1 1/1	100 100	100 100
P26 S T	15/15 28/28	100 100	2/2 13/13	100 100	1/1 11/11	100 100	1/1 2/2	100 100	100 100
P27 S T	20/20 23/24	100 95,8	3/3 1/2	100 50	3/3 0/1	100 0	- 1/1	- 100	- 100
P28 S T	13/13 14/14	100 100	3/3 3/3	100 100	3/3 2/2	100 100	- 1/1	- 100	- 100
P29 S T	12/12 21/23	100 91,3	3/3 7/8	100 87,5	2/2 6/7	100 85,7	1/1 1/1	100 100	100 100
P30 S T	9/9 37/40	100 92,5	3/3 8/10	100 80	2/2 7/9	100 77,8	1/1 1/1	100 100	100 100
P31 S T	13/15 8/10	86,7 80	1/3 0/1	33,3 0	1/2 0/1	50 0	0/1 -	0 -	0 -
P32 S T	14/14 9/9	100 100	1/1 -	100 -	- -	- -	1/1 -	100 -	100 -
P33 S T	12/13 12/14	92,3 85,7	7/7 1/3	100 33,3	6/6 0/2	100 0	1/1 1/1	100 100	100 100

BILAGA 5: Korrekta indirekta frågor i skrift och tal

	SKRIFT		TAL	
	N	%	N	%
P1	2/2	100	-	-
P2	-	-	-	-
P3	-	-	-	-
P4	-	-	0/1	0
P5	0/1	0	-	-
P6	-	-	-	-
P7	-	-	-	-
P8	0/1	0	-	-
P9	1/1	100	-	-
P10	0/1	0	1/1	100
P11	-	-	1/1	100
P12	-	-	-	-
P13	1/3	33,3	-	-
P14	1/2	50	1/1	100
P15	1/1	100	2/3	66,7
P16	-	-	2/2	100
P17	-	-	-	-
P18	-	-	-	-
P19	0/1	0	-	-
P20	-	-	-	-
P21	-	-	-	-
P22	1/1	100	-	-
P23	-	-	2/4	50
P24	-	-	1/2	50
P25	4/4	100	-	-
P26	3/3	100	2/2	100
P27	1/1	100	1/2	50
P28	2/2	100	-	-
P29	1/1	100	-	-
P30	1/2	50	1/1	100
P31	-	-	-	-
P32	1/1	100	-	-
P33	0/1	0	-	-
TOT.	20/29	69,0%	14/20	70,0

BILAGA 6: Behärskningen av bisatser och rörliga bestämmingar i skrift och tal

		KORREKTA BISATSER		KORREKTA SATSADVERBIAL	
		N	%	N	%
P1	S T	7/7 3/3	100 100	1/1 -	100 -
P2	S T	12/12 17/18	100 94,9	2/2 2/2	100 100
P3	S T	3/3 6/7	100 85,7	1/1 -	100 -
P4	S T	5/5 8/12	100 66,7	- 0/3	- 0
P5	S T	5/5 4/6	100 66,7	- 0/2	- 0
P6	S T	4/5 4/6	80 66,7	0/1 0/1	0 0
P7	S T	6/6 4/4	100 100	1/1 -	100 -
P8	S T	8/8 14/15	100 93,3	2/2 3/4	100 75
P9	S T	2/2 5/11	100 45,5	1/1 0/6	100 0
P10	S T	8/11 26/28	72,7 92,9	3/5 4/6	60,0 66,7
P11	S T	1/1 14/16	100 87,5	- 1/3	- 33,3
P12	S T	4/4 7/9	100 77,8	1/1 1/3	100 33,3
P13	S T	8/13 9/13	61,5 69,2	0/5 0/4	0 0
P14	S T	5/5 11/13	100 84,6	1/1 1/3	100 33,3
P15	S T	7/7 4/7	100 57,1	2/2 0/3	100 0
P16	S T	9/9 14/18	100 77,8	2/2 0/3	100 0
P17	S T	2/2 1/1	100 100	- -	- -
P18	S T	5/5 10/12	100 83,3	3/3 1/3	100 33,3
P19	S T	3/5 20/23	100 87	0/1 6/8	0 75
P20	S T	3/3 13/13	100 100	- 3/3	- 100

(fortsätter)

(fortsätter)

P21 S T	6/6 15/16	100 93,8	2/2 0/1	100 0
P22 S T	7/7 7/9	100 77,8	1/1 1/3	100 33,3
P23 S T	11/12 12/23	91,7	0/1 1/11	0 9,1
P24 S T	8/9 16/22	88,9 72,7	1/2 1/6	50 16,7
P25 S T	10/10 19/22	100 86,4	2/2 2/3	100 66,7
P26 S T	6/6 13/15	100 86,7	1/1 2/4	100 50
P27 S T	12/12 22/24	100 91,7	1/1 0/1	100 0
P28 S T	6/6 11/13	100 84,6	- 0/2	- 0
P29 S T	7/7 11/12	100 91,7	- 1/2	- 50
P30 S T	6/6 29/30	100 96,7	1/1 6/7	100 85,7
P31 S T	7/8 2/5	87,5 20	1/2 0/3	50 0
P32 S T	4/5 2/2	80 100	0/1 -	0 -
P33 S T	7/10 6/7	70 85,7	0/2 -	0 -

BILAGA 7: Behäkningen av ordföljden i början av huvudsatser och bisatser

	Huvudsatser		Bisatser	
	Korrekta/alla	%	Korrekta/alla	%
P01	26/30	86,7	12/12	100
P02	44/46	95,7	29/30	96,7
P03	32/35	91,4	9/10	90
P04	33/38	86,8	13/18	72,2
P05	35/37	94,6	9/12	75
P06	25/29	86,2	8/11	72,7
P07	21/22	95,5	10/10	100
P08	31/36	86,1	22/24	91,7
P09	13/15	86,7	8/14	57,1
P10	36/37	97,3	35/41	85,4
P11	40/44	90,9	16/18	88,9
P12	31/31	100	11/13	84,6
P13	34/37	91,9	18/29	62,1
P14	33/36	91,7	18/21	85,7
P15	26/33	78,8	14/18	77,8
P16	34/37	91,9	25/29	86,2
P17	25/27	92,6	3/3	100
P18	35/37	94,6	15/17	88,2
P19	24/29	82,8	23/29	79,3
P20	26/26	100	16/16	100
P21	37/39	94,9	21/22	95,5
P22	48/48	100	15/17	88,2
P23	35/36	97,2	25/39	64,1
P24	41/47	87,2	25/33	75,8
P25	29/30	96,7	33/36	91,7
P26	44/44	100	24/26	92,3
P27	46/47	97,9	36/39	92,3
P28	28/28	100	19/21	90,5
P29	33/35	94,3	19/20	95
P30	48/51	94,1	37/39	94,9
P31	25/29	86,2	9/13	69,2
P32	24/24	100	7/8	87,5
P33	25/28	89,3	13/18	72,2

BILAGA 8: Behärskningen av inversioner och rörliga bestämmingar

	Inversion		Rörliga bestämmingar	
	Korrekta/alla	%	Korrekta/alla	%
P01	3/7	42,9	1/1	100
P02	6/8	75	4/4	100
P03	3/6	50	1/1	100
P04	11/15	73,3	1/4	25
P05	3/5	60	0/2	0
P06	0/2	0	0/2	0
P07	6/6	100	1/1	100
P08	5/7	71,4	5/6	83,3
P09	1/3	33,3	1/7	14,3
P10	7/7	100	7/11	63,6
P11	7/10	70	1/3	33,3
P12	4/4	100	2/4	50
P13	1/4	25	0/9	0
P14	4/7	57,1	2/4	50
P15	4/11	36,4	2/5	40
P16	1/4	25	2/5	40
P17	1/3	33,3	-	-
P18	7/8	87,5	4/6	66,7
P19	5/9	55,6	6/9	66,7
P20	7/7	100	3/3	100
P21	14/15	93,3	2/3	66,7
P22	7/7	100	2/4	50
P23	15/15	100	2/14	14,3
P24	7/13	53,8	2/8	25
P25	7/7	100	4/5	80
P26	16/16	100	4/6	66,7
P27	4/5	80	1/2	50
P28	6/6	100	0/2	0
P29	11/12	91,7	1/2	50
P30	11/13	84,6	7/8	87,5
P31	1/4	25	1/5	20
P32	1/1	100	0/1	0
P33	8/10	80	0/2	0